

РАДА КОЗАЦЬКИХ ОТАМАНІВ УКРАЇНИ
МБУ «ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ»
ГОЛОВНИЙ ШТАБ ГРИ „СОКІЛ” („ДЖУРА”)

Система патріотичного виховання дітей і молоді «Джура»

Методичні рекомендації по козацько-лицарському
вихованню у навчальних закладах

**Упорядник – керівник Головного штабу гри «Сокіл» («Джура»)
голова Ради козацьких отаманів України наказний Кошовий отаман
Українського Вільного Козацтва Анатолій Грива.**

Збірник вміщує матеріали, які напрацьовані вчителями загальноосвітніх і спеціальних навчально-виховних закладів, працівниками органів освіти, представниками дитячо-юнацьких і молодіжних козацьких організацій Українського Козацтва.

Головний штаб гри «Сокіл» («Джура») щиро дякує Петру Бровку (відійшов у вічність), Юрію Руденку, Валерію Тимофєєву та іншим авторам розробок з питань козацько-лицарського виховання, використаних при формуванні цього збірника.

У цьому посібнику терміни вживаються у такому значенні:

Українське Козацтво – суспільна формація, яка історично склалася на традиціях Запорозької Січі – військового духовно-лицарського ордену (Лицарство Запорозьке Низове), що мав жорсткий Статут і духовно-лицарські традиції витворені козаками-січовиками. У періоди національно-визвольних війн Запорозьке Козацтво завжди виступало на захист національних прав і свобод Українського народу, що базувалися на принципах демократизму, волелюбства, виборності, віротерпимості, і які стали джерелом формування сучасної Української державності.

Козацтво є дисциплінованою організацією Українського народу, споконвічною формою його самоорганізації та самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю – Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Під час національно визвольної війни під проводом гетьмана Богдана Хмельницького Запорозьке Козацтво визволило українські землі від чужоземного панування і створило Українську гетьманську державу, як удосконалену систему політичної системи Запорозької Січі. До нашого часу, не зважаючи на тривалий процес розкозачення і денаціоналізації українців, живий ланцюг спадковості козацтва ніколи не переривався.

В наш час Українське Козацтво являє собою козацький рух, що об'єднує козацькі організації України та діаспори, які стоять на Звичаї, дотримуються Козацького Звичаєвого права та охороняють Українську Державу.

Головною метою діяльності українських козацьких організацій є праця для ідеї Української Самостійної Соборної Держави.

Соборна Україна – об'єднаність, цілісність, недоторканість суспільства й держави в Україні. Соборність України має кілька вимірів: соборність її земель; соборність державності; соборність громадськості.

Самостійна Україна – така, що не підпорядкована, не підлегла іншій державі.

Українська Держава – існування Української Держави в наш час затверджено Актом проголошення незалежності України (прийнятого Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 року № 1427-XII), в якому зазначено: *"продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – УКРАЇНИ"*.

Українська козацька нація (українці) – автохтон Русі-України – єдина у світі козацька нація. Українці проживають на території сучасної України більше як 13 тис. років.

Український козацький народ – складова частина української нації, її головний формуючий чинник, духовно-просвітницьке джерело і захисник культури, мови та релігії нації, Української Держави.

Козак – це лише русич-українець по крові, без різниці віросповідання – представник окремої верстви українського суспільства (кшатрій): воїн, політик, адміністратор, тобто захисник та управитель Українського народу.

Джура – молодий вихованець, зброєносець і помічник козака. Інститут джур був дуже поширений і авторитетний, бо існував протягом усієї історії козацтва. Стати джурую міг не кожен, а лише той, хто годився до козацької служби, пройшовши певні випробовування – як фізичні, так і моральні. Причому духовна загартованість передувала фізичній, якої набували упродовж кількох років. Виховувалися перш за все розважливість та поміркованість, впевненість у собі і власних силах. За існуючою у Війську Запорозькому традицією кожен козак на схилі життя мав підготувати для служби у Війську замість себе молодого юнака. У джури брали своїх молодших родичів (якщо вони були), а частіше – сторонніх підлітків, яких спочатку привчали до ведення козацького господарства, а пізніше, вже на Січі, навчали військовій справі. Система виховання була досить жорсткою. І далеко не всі вихованці годилися для військової служби. Часто вони успадковували від своїх вихователів не тільки військовий досвід, а й усе майно і господарство. У перших воєнних походах патрон-вихователь пильно опікувався своїм джурую, доки той не набуде певного досвіду і не стане повноцінним козаком. У свою чергу джура мав усіяко дбати про свого патрона-вихователя і беззаперечно виконувати всі його накази, демонструючи при цьому швидкість, дотепність та кмітливість.

Козацький громадський рух – система громадського навчально-виховного впливу, що покликана дати молоді додаткову козацько-лицарську освіту та виховання, забезпечити її надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками та зорієнтувати на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарські мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

Козацько-лицарський тип людини – це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «*Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!*» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак – людина шевченківського типу відкидає «пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Козацько-лицарські традиції та звичаї – основна форма регулювання поведінки, правила поведінки, які склалися внаслідок їх практичного

застосування на протязі тривалого часу серед козаків, уособлювали собою підсумок історичного досвіду та зародки майбутнього.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей – наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Українська козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формує у підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Козацько-лицарське виховання – це шлях досягнення ідеалу вільної та незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на національних традиціях громадського та політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, будує незалежну державу. Це козак-хлібороб – власник землі, її дбайливий господар у часи мирної праці, і одночасно козак-воїн – витязь нескореного духу, честі і звитяги у часи боротьби за волю свого народу.

Організаційна структура гри «Сокіл» («Джура» – учасники гри добровільно організовуються в:

- рої (найменша ланка);
- чоту (клас);
- сотню (паралель класів: молодші, середні, старші);
- курінь (навчальний заклад);
- полк (районне об'єднання навчальних закладів);
- паланка (обласне об'єднання навчальних закладів);
- кіш (всеукраїнське об'єднання навчальних закладів).

Козацька старшина гри «Сокіл» («Джура» (виборна козацька старшина, яка стоїть на чолі кожної структурної козацької одиниці гри) – у рої – ройовий; у чоті – чотовий; у сотні – сотник, писар, осавул, хорунжий; у курені – курінний отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, довбуш, товмач.

Отаман (ройовий, чотовий, сотник, курінний отамана) – здійснює загальне керівництво козацьким підрозділом гри, має право підпису на вихідних документах. Отаман обирається на козацькій раді підрозділу.

Отаману підпорядкована вся старшина і козаки підрозділу, він самостійно своїм наказом призначає на посади і звільняє всю старшину, крім духівника, судді, голови ради старійшин і інспектора, яких обирає козацька рада.

Писар – веде канцелярію (діловодство), козацький реєстр підрозділу; готує списки козаків для прийняття козацької присяги, отримання посвідчень, подання

на присвоєння козацьких звань і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності осередку.

Осавул – відає питаннями поведінки старшини та козаків підрозділу, організованого виконання військово-патріотичних заходів та вишколом козаків, питанням підготовки приведення до козацької присяги козаків, що прийняття до підрозділу, забезпечує порядок при проведенні козацької ради та інших заходів.

Хорунжий – головний прапороносець, відає козацькими стягами, хоругвами, символікою осередку, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання молодих козаків.

Обозний – відає господарством та природоохоронною діяльністю підрозділу, забезпечує заходи, які проводить підрозділ, матеріальними засобами, транспортом, приміщеннями, провіантом та ін.

Бунчужний – завідує козацькими клейнодами – булавою, пірначами, бунчуками, військовими литаврами. Відповідає за організацію культурно-мистецьких заходів та дозвілля козацького підрозділу.

Скарбник – відає фінансами, виконує обов'язки головного бухгалтера козацького підрозділу.

Довбуш – завідує військовими литаврами, барабаном, трубою, якими скликає товариство на Раду, збори. Довбушу підпорядкований Сурмач.

Товмач – перекладач, знає іноземні мови.

Шафар – під час походів заготовляє провіант. Він – ключник, економіст, домоправитель.

УКРАЇНСЬКА КОЗАЦЬКА ПЕДАГОГІКА

КОНЦЕПЦІЯ

(Концепцію розробила творча група при Міністерстві освіти України у складі: науковців Ю.Д.Руденка, М.Г.Стельмаховича, Г.В.Біленької, О.Т.Губка, П.Р.Ігнатенка, В.Г.Кузя, М.І.Кравчука, Є.І.Сявакко, Д.Т.Федоренка, педагогів-практиків, методистів Л.К.Білецької, О.В.Вронської, В.М.Гамажана, В.І.Каюкова, О.В.Ковальчука, Д.М.Погребенник).

Козацтво як культурно-історичний феномен.

Національна ідея є провідною, об'єднуючою в історичному бутті кожного народу, нації (етносу). Українська національна ідея проходить через всю педагогічну спадщину минулих епох. Вона надихала цілі покоління освітніх діячів, педагогів на вірне служіння рідному народу. Дослідження витоків, становлення і розвитку національної системи виховання, вітчизняної педагогіки є першорядною проблемою, від розв'язання якої залежить вихід незалежної Української держави на сучасний рівень світових стандартів у галузі освіти і виховання.

Творчий підхід до історико-педагогічної спадщини нашого народу дозволяє стверджувати, що чільне місце в ній належить могутньому освітньо-виховному потенціалу, який найдоцільніше назвати українською козацькою педагогікою. Щоб розкрити її основні ознаки, необхідно насамперед з'ясувати, що таке українське козацтво як культурно-історичний феномен.

Козацький рух України був однією з найяскравіших сторінок літопису боротьби народу за політичну і державну незалежність. У тому, що ми, українці, сьогодні є народом, нацією, провідна роль належала козацтву, яке із століття в століття було єдиним і могутнім форпостом, що пильно стояв на сторожі свободи, гідності і честі України як незалежної держави. Недарма іноземці часто називали Україну «Козацькою республікою», «країною козаків», а українців – «козацькою нацією».

Вільнолюбне українське козацтво виникло на славній Запорозькій Січі, на легендарному острові Хортиця, за порогами Дніпра-Славути. У національній свідомості українців поняття Запорозької Січі зливається в єдиний духовний комплекс, подвижництво минулих поколінь. Запорозьке козацтво – гордість української нації, найвищий її зліт у своєму віковичному розвитку. Його ідейно-моральний потенціал – це ядро козацької духовності, яка є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь.

Про українське козацтво значна частина сучасної молоді має поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно було не тільки військовим, а й соціальним, політичним, державним, педагогічним, культурно-історичним явищем. Багатогранною була діяльність козаків як звитязних воїнів, захисників сплюндрованих прав народу, волелюбних громадян, політичних і державних діячів, як дбайливих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців високого мистецтва, турботливих членів сім'ї, мудрих вихователів дітей. Багато козацьких

діячів стали провідними політичними і державними постатями в історії рідного народу.

Сила, велич і могутність козацтва були настільки впливовими, що борючись у ті часи проти феодального закріпачення, гніту особистості, які приносили із собою різні загарбники, кожен українець прагнув стати козаком. Весь народ показувався, що свідчило про новий, вищий рівень його духовності. І лише агресивні підступи чужоземців час від часу гальмували, переривали, руйнували цей прогресивний історичний процес, який свідчив про соборність українського народу, його згуртованість у боротьбі з ворогами.

Епоха козацтва створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою, вершиною української національної культури. Її освітньо-виховний, емоційно-естетичний потенціал ліг в основу не лише козацької, а й усієї української національної системи виховання. Козацтво було, в кращому розумінні цих понять, аристократією національного духу, високоморальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого, вільного і незалежного життя.

Творче відродження культурно-освітніх і виховних козацьких традицій – одна з необхідних і найважливіших граней зміцнення незалежності України.

Сутність і особливість козацької педагогіки.

Багатовіковий визвольний козацький рух покликав до життя унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури – козацьку педагогіку. Вона найтісніше пов'язана з матеріальною і духовною сферами, творцями яких було українське козацтво.

Козацька педагогіка – це частина народної педагогіки у вершинному її вияві, яка формує у підростаючих поколіннях українців синівську вірність рідній землі, Батьківщині – незалежній Україні. Це народна виховна мудрість, що своєю головною метою ставила формування в сім'ї, школі і громадському житті козака-лицаря, мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю і самосвідомістю.

Створена козаками педагогіка ввібрала в себе ідейно-моральний, емоційно-естетичний, психолого-педагогічний зміст богатирської епохи в житті наших пращурів, періоду славнозвісної Київської Русі.

Зміст, ідейно-моральний і емоційно-естетичний потенціал козацької виховної мудрості втілюють у собі національну психологію, характер, світогляд, правосвідомість, мораль та інші компоненти національної свідомості, духовності народу.

Провідні ідеї козацького руху (свобода і незалежність України, непорушність прав людини і народу, суверенність особистості, народовладдя та ін.) були найважливішими в національній системі освіти і виховання. Педагогічна мудрість козаків сприяла зміцненню української системи виховання, яка в той час досягла апогею свого розвитку. Виникали перші українські академії (Острозька – в 1576 р., Києво-Могилянська – в 1615 р.), що стали визначними центрами розвитку вищої освіти, науки і культури України, усіх східнослов'янських земель. Чимало козацьких лідерів (гетьманів, полковників, сотників, кошових отаманів та ін.) мали вищу освіту, вивчали українську народну і світову філософію, логіку,

психологію, історію, риторику, поетику, оволодівали латинською, грецькою, старосврейською, польською, німецькою та іншими мовами.

Під могутнім захистом козацьких збройних сил в Україні існували різні типи навчальних закладів. Поряд з академіями, братськими, дяківськими, церковними, монастирськими школами, колегіумами, народними професійними школами мистецтв і ремесел (кобзарства, гончарства, бортництва та ін.) працювали й козацькі, січові школи на території Січі, земель Війська Запорозького, на Гетьманщини. Основу вітчизняної системи виховання склали козацькі виховні ідеї, які були відомі далеко за межами України.

У цих навчально-виховних закладах панував волелюбний дух козацтва. Чільне місце відводилося ідеям і засобам народної педагогіки, українознавства. Всі вихованці разом із батьками, педагогами брали активну участь у впровадженні в життя народних традицій, звичаїв і обрядів.

Як окремий напрям розвивалося фольклорне виховання, серцевиною якого були пісні, думи, легенди, перекази, балади, прислів'я, приказки про козаків, їхню героїчну боротьбу проти чужоземних загарбників – татар, турків, польської шляхти і російського самодержавства. Великий виховний вплив на дітей мали різноманітні види народного мистецтва (декоративно-вжиткове, музичне, танцювальне, вишивання тощо), що були пройняті вільнолюбним козацьким духом пізнавально-виховним потенціалом національної символіки. У навчально-виховних закладах України того часу, як і сусідньої Білорусії, зароджувалася і утверджувалася вперше в світі класно-урочна система навчання, яка за своєю якістю випереджала системи навчання багатьох країн.

Українська козацька система виховання – глибоко самобутнє явище, аналогів якій не було в усьому світі. Вона мала кілька ступенів. Передусім – дошкільне родинне виховання, яке утверджувало високий статус батьківської і материнської народної козацької педагогіки. Вже в цей період специфічною була роль батька: він цілеспрямовано займався загартуванням своїх дітей, формував у них лицарську честь і гідність, готував їх до подолання життєвих труднощів, до захисту рідної землі, вільного життя.

Другий ступінь козацького виховання найдоцільніше назвати родинно-шкільним. У козацьких, братських та інших типах шкіл найвищий статус мали родинні національні духовні і матеріальні цінності, які переростали в загальнонаціональні (заповіді волелюбних батьків і дідів, традиції, звичаї і обряди тощо) і включали в себе релігійно-моральні цінності. Потім молодь, яка прагнула знань, училася у вітчизняних колегіумах і академіях, у відомих університетах Європи, отримувала підвищену і вищу освіту. Такі молоді люди, освічені і виховані на європейському рівні, часто очолювали, як правило, національно-визвольний рух, брали активну участь у розбудові освіти, науки і культури України та інших, зокрема, слов'янських держав. У січових і козацьких школах, школах джур, а також по закінченні вищих навчальних закладів юнацтво одержувало систематичне фізичне, психофізичне, моральне, естетичне і трудове загартування, національно-патріотичну підготовку, спортивно-військовий вишкіл.

Характерною особливістю козацького родинного виховання був його високий рівень, який забезпечував ідеї та засоби козацької духовності, народної педагогіки, багатющі національні традиції, звичаї та обряди, здобутки

християнської моралі. У козацьких сім'ях панував культ Батька і Матері, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу.

Козацька педагогіка дає самобутнє трактування статусу і ролі насамперед батька в навчанні і вихованні дітей. Батько – це захисник сім'ї, роду, творець історії, державності. У козацькому фольклорі, педагогіці він символізує для дитини високий і незаперечний взірець стійкості, мужності і відваги, непорушний авторитет у ставленні до родини, громадських справ, потреб народу.

В часи національно-визвольних змагань слово і позиція батька – це поклик століть, голос совісті предків, від яких естафета вільного життя передається його синам і онукам. Козацька сімейна педагогіка так виховує дітей, що вони в словах, справах і вчинках батька відчують і сприймають як святу «золоту нитку історії», переривати яку – найтяжчий злочин, гріх. Численні засоби козацької педагогіки, що відображають історичні факти і згустки духовності народу, настільки розвивають ідеальну сферу особистості (відчуття, сприймання, уяву, інтуїцію, підсвідомість та інші резерви пізнавального апарату людини), що вона завжди відчуває, бачить перед собою образ Батька як символ предків, як символ свого життя і совісті. Така специфічна особливість духовного життя козаків зафіксована в історичних фактах, народній мудрості, художній літературі.

Батько формував у сина твердість, витривалість, уміння долати будь-які життєві труднощі, незламність, цілеспрямовано загартовував його тіло, виховував мужній характер, лицарські якості.

Козацька сім'я відзначалася глибоким демократизмом, рівноправністю чоловіка і жінки, духовними традиціями. Керуючись лицарськими чеснотами, чоловік, як правило, робив поступки дружині в розв'язанні багатьох сімейно-побутових питань, створював їй психологічний комфорт. Це благотворно впливало на виховання дітей, хлопчиків і дівчаток. Усвідомлення матір'ю необхідності захисту України від чужоземних загарбників, виживання в тяжких, нерідко екстремальних умовах (під час визвольної війни, повстання, проживання в прикордонній смузі та ін.) обумовлювало те, що вона виробляла у своїх синів мужність, твердість і рішучість, інші вольові якості характеру. Виховуючи на козацькому фольклорі, вона не лише співала відомі пісні про козаків, їхні бойові походи, а й творила нові, якими переливала в душі дітей глибину своїх почуттів, мук і страждань, віру і надію на щасливе життя.

Січові школи реалізували право особистості на навчання, задовольняли як культурні, духовні, так і військово-оборонні потреби козацтва. Тут вихованці оволодівали читанням, письмом, хоромим співом та музикою. Їх привчали до національного способу життя і поведінки, оборонно-військової справи.

По закінченні січової школи най здібніші хлопці вступали, як правило, до Києво-Могилянської академії. Частина випускників працювала церковнослужителями і вчителями в козацьких школах. Ще інші залишалися у своїх куренях, продовжували вдосконалювати бойове мистецтво. З них виростили загартовані й мужні воїни.

Козацькі школи діяли у полкових ті сотенних містах і містечках України. Вони мали загальноосвітній характер. Юні козачата оволодівали знаннями про отчий край, героїчну минувшину, події політичного і державного життя України. Тут здійснювалися розумове, моральне, естетичне, військово-спортивне та інші

види виховання. Учні успішно опановували різними галузями народних знань – медициною, астрономією, метеорологією та ін.

Відомий історик О.М.Апанович твердить, що після козацької Ради 1736 року і до кінця існування Запорозької Січі «в межах Вольностей Війська Запорозького нараховувалося 44 церкви, 13 каплиць, 2 скити... у 53 поселеннях та урочищах». Характерно, що при «кожному з цих поселень існували козацькі школи». Історик І.Ф.Павловський у праці «Походження школи в старій Малоросії і причини їх знищення» зазначав, що в 1740-1746 роках у семи полках Лівобережної України, де було 35 міст і містечок, 998 сіл і слобод, діяло 886 шкіл. Знаменний історичний факт: на землях Вольностей Війська Запорозького церкви, школи і шпиталі існували майже в кожному населеному пункті і виникали одночасно з їхнім заснуванням. Це свідчить про високий освітній і культурний рівень козацтва.

Факти свідчать про активну підтримку з боку Української держави, її управлінських структур, козацької старшини, діяльності козацьких шкіл, і про їхній високий статус у тогочасному суспільстві. Так. У ХУІ столітті Лубенський полковник І.Кулябка розробив проект розвитку козацьких шкіл України. Цей проект був схвалений гетьманом і рекомендований іншим полковникам, щоб такому «прикладу слідували і чекали за це підвищення від вищого уряду... похвали і нагород».

Козацькій педагогіці було притаманне родинно-шкільне виховання як вияв глибокої єдності впливу на особистість найважливіших соціально-педагогічних факторів – сім'ї і школи при збереженні пріоритетності у вихованні батьків, родинного оточення. Це, у свою чергу, сприяло зміцненню сім'ї, підвищенню відповідальності батьків перед громадою, державою за виховання своїх дітей і авторитету серед учнів, представників громадськості і державних органів.

Козацькою педагогікою послуговувалися не лише в родинному вихованні і навчально-виховних закладах. Її принципи, ідеї впливали на формування громадської думки, характеру всього народу. В цьому зв'язку можна говорити про соціальну козацьку педагогіку: формування особистості здійснювалося під впливом багатьох соціальних факторів (культурних, економічних, етнографічних, моральних, естетичних тощо). У козацькі часи нашому народові був притаманний високий рівень моральності, духовності, народних знань, національних традицій і звичаїв. Це дає підстави стверджувати, що культурність, вихованість і значною мірою освіченість були невід'ємними складниками національного способу життя. Адже до критеріїв культурності і моральності, вихованості й освіченості належить не лише наявність навчально-виховних закладів, а й високий рівень народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології, кулінарії тощо), народної естетики, мистецтва, моралі.

Різноманітні знання, в тому числі й педагогічні, поширювали також мандрівні дяки – вчителі, філософи, артисти, кобзарі, лірники, майстри козацьких видів єдиноборств та забав.

Виховні функції козацької педагогіки реалізувалися в процесі формування чисельних козацьких об'єднань – побратимств, братств, товариств, гуртів та інших громад. Такі об'єднання відображали і захищали потреби, інтереси, права як окремої особистості, так і групи людей, усього народу. Багатообіцяючими для сучасної теорії і практики виховання є пізнання «секретів» формування вірності і

відданості, аж до самозабуття і самопожертви козаків, що браталися між собою. Ризикуючи власним життям, козаки часто визволяли своїх рідних, побратимів, друзів із турецько-татарської неволі, ішли один за одного на муки, тортури. В іноземців викликали подив незламна дружба козаків, нехтування ними небезпекою, готовність здобути волю іншим людям за рахунок власного життя. Пізнання сучасними педагогами психологічних, моральних, світоглядних механізмів героїчних вчинків козаків допоможе творчо відроджувати лицарську педагогіку.

Козацька педагогіка була найтісніше зв'язана з гуманістичними традиціями, ідеями самоврядування і виборності, будівництва самостійної Української держави. Тільки країна з великим історичним досвідом розвитку освіти і виховання, захисту прав і свобод особистості, всього народу могла породити таке незвичайне явище, як Конституція Пилипа Орлика (1710 рік). Вона – унікальний феномен європейської і світової політичної, державної і правозахисної думки.

У центрі козацької педагогіки – ідеал вільної і незламної в своїх прагненнях до свободи людини, яка на вітчизняних традиціях громадського, політичного життя розвиває рідну культуру й економіку, будує незалежну державу. Козацька виховна мудрість плекає обумовлений конкретно-історичними обставинами тип українця, який свято береже традиційні родинні і загальнонаціональні цінності. У багатогранній народній творчості опоетизовано ідеал козака-хлібороба, власника землі, її дбайливого господаря. У часи чужоземної загрози народ творив ідеал козака-воїна, витязя нескореного духу, честі і звитяги: легендарного козака Мамаю, портрети якого в ті часи були чи не в кожній українській хаті, першого прославленого керівника запорожців Дмитра Вишневецького (Байдю), оспіваного в піснях Морозенка та інших. Беручи з них приклад, юнаки виростили стійкими патріотами, подвижниками. Велике виховне значення має матеріал про історичні постаті козаків, їхнє життя і боротьбу за свободу народу, незалежність України, а також про цілі козацькі династії, роди – Дорошенків, Наливайків, Тупталів та ін.

Ідеї і засоби козацької педагогіки найтісніше пов'язані з системами освіти і виховання європейських народів.

Формування в молоді козацької духовності.

Козацтво утверджувало новий, вдосконалений суспільний устрій, який поглиблював ім. збагачував традиційний спосіб життя українського народу. Керуючись віковичною народною мудрістю, козаки розуміли, що чисті і незамулені національні джерела знань – це могутня і непоборна сила в боротьбі за права і вольності. Ідея волі була найулюбленішою і найпоширенішою серед них. Відстоювання своєї волі, свободи народу потребували знань як найважливішого засобу вистояти в нерівній боротьбі. Г.Боплан так характеризував козаків: «Вони кмітливі і проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя».

Під захистом козацьких збройних сил виникали численні національні організації, громади та інші осередки, зокрема братства, які в процесі захисту самобутнього інтелектуального життя України перетворювалися в освітньо-духовні форпости, центри розвитку науки і культури.

Бурхливо розвивалася багатогранна народна творчість. Відкривалися друкарні, які започаткували могутню традицію книгодрукування рідною мовою.

Козацька доба в розвитку національної системи виховання дала світові блискучу плеяду вчених, культурних діячів, педагогів, авторів перших вітчизняних підручників: С.Оріховського, І.Гізеля (Кисіль), Герасима і Мелетія Смотрицьких, Ф.Прокоповича, Л.Зизанія, С.Яворського, Г.Сковороду та ін.

Козацька духовність розвивалася на основі багатогранних національних традицій, християнської віри, яку козаки шанували і використовували її об'єднуючі й миротворчі засади в інтересах самостійності, соборності України. Бог у їхній свідомості оберігав незалежну Україну, надавав їм духовних сил у боротьбі з численними ворогами. Як і весь український народ, козацтво збагачувало християнську мораль своїми глибоко гуманними традиціями, звичаями і обрядами, що мали високий статус писаних і неписаних законів. Об'єднані національно-визвольними ідеями, високими народними цілями та ідеалами, вони постійно зміцнювали козацькі ряди. Козацькі об'єднання вражали багатьох іноземців згуртованістю, здруженістю, одностайною волею до перемоги, бойовою звитягою, а в разі необхідності задля свободи України і життя своїх побратимів – жертівністю.

Будучи найтипівішими представниками українського народу, козаки виробили власну духовність, яка стала гордістю національного менталітету, його найвищою вершиною. Такими компонентами духовності є козацька ідеологія, козацька філософія, козацька мораль і етика, козацький світогляд, козацький характер та ін.

Оволодіваючи козацькою духовністю, підрастаючі покоління української молоді заперечували рабську психологію, втрату людиною самостійності й гідності, слабодухість, пасивність, невіру в свої сили, політичне прислужництво. В духовному житті молоді козацька педагогіка відводила особливу роль лицарській честі і лицарській звитязі – своєрідним кодексам якостей високо благородної особистості. Кожен молодий козак прагнув розвивати в собі ці шляхетні якості, які понині не втрачають значного виховного потенціалу.

Неписані закони кодексу лицарської честі передбачали:

- любов до батьків, рідної мови, вірність у коханні, дружбі, побратимстві, ставленні до Батьківщини – України;
- готовність захищати слабших, турбуватися про молодших, зокрема дітей;
- шляхетне ставлення до дівчини, жінки, бабусі;
- непохитна вірність ідеям, принципам народної моралі, духовності (правдивість і справедливість, працьовитість і скромність тощо);
- відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави;
- турбота про розвиток національних традицій, звичаїв і обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі;
- прагнення робити пожертвування на будівництво храмів, навчально-виховних і культурних закладів;
- цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму;
- уміння скрізь і всюди поступати благородно, шляхетно, виявляти інші чесноти.

Крім того, із століття в століття козацька педагогіка формувала в молоді й такі героїчні якості, що склали кодекс лицарської звитязі:

- готовність боротися до загину за волю, віру, честь і славу України;

- нехтувати небезпекою, коли справа торкається життя друзів, побратимів, Матері-України;
- ненависть до ворогів, прагнення звільнити рідний край від чужих зайдзавойовників;
- героїзм, подвижництво у праці і в бою тощо.

Водночас козаки були глибоко милосердними. Вони чуйно ставилися до інших людей, ділили з ними радість і горе.

Виховання фізичної і психофізичної культури.

Козацьке загартування тіла і духу своїми коренями сягає часів праукраїнської історії. Цілісна система козацького тіло виховання викристалізувалася і досягла найвищого ступеня розвитку саме в запорозьких козаків.

Свій етногенез козаки вели від предків, яких представники зарубіжної історіографії називали по-різному (анти, скіфи, руси та ін.). Як писав історик Прокопій Кесарійський про антив, «усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні». Ведучи свій родовід від прашурів-богатирів, козаки прагнули розвинути в собі богатырську силу і дух, у чому домагалися вражаючих успіхів.

Козаки та їх предки проявляли міцний фізичний гарт, високу техніку самооборони в таких ризикованих, сповнених відвагою і мужністю видах діяльності, як лови. Вони сміливо йшли із списом чи рогатиною на ведмедя, ставали на «прю» в лісових пушах з буй-турами, приборкували диких коней тощо.

В умовах незгасаючих воєн, збереження власного етносу, виживання в надзвичайно складних життєвих обставинах, у змаганнях із стихійними силами природи гартувалися дух і тіло козаків. Суворий час вимагав і суворої, нерідко залізної дисципліни в процесі бойової підготовки молоді, формування в неї готовності захищати рідну землю. Відтак складалася спеціальна система фізичного і психофізичного загартування підлітків та юнаків, що поступово набирали рельєфних і чітких форм.

Ще в епоху Київської Русі дітей з семи років навчали стрільбі з лука, володіння списом і арканом, їзді верхи, а з 12 років – справжнім «військовим хитрощам», тобто мистецтву бою.

Традиції фізичного та психофізичного загартування підростаючих поколінь продовжувалися в козацьку епоху. Загартовуючи себе і готуючи свій організм до складних випробувань долі, козаки влітку спали проти зоряного неба, уявою і думкою ширяли в невідомі світи, прагнули проникнути в таємниці Космосу. Вони ґрунтовно знали народну медицину, її рецепти, які забезпечували міцне здоров'я, повноцінне довголіття. Г.Боплан писав: «маючи міцне здоров'я, козаки майже не знають хвороб».

Відомо, що в січових і козацьких школах перехід з одного класу в інший, від букваря до часослова, потім – до псалтиря і т. д. супроводжувався народними дитячими забавами, іграми, різноманітними фізичними вправами. Дослідник С.Сірополко пише, що в цих школах хлопчиків учили «Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниць гострозоро стріляти й списом добре колотися». Важливе місце відводилося також формуванню в учнів умінь плавати, веслувати, керувати човном, переховуватися

від ворога під водою (за допомогою очеретини) та ін. Все це підносило дух учнів, наснажувало їх оптимізмом, вірою у свої сили, можливості.

Як і бувале козацтво, молодь на свята народного календаря, у процесі народних ігор змагалися на силу, спритність і прудкість, винахідливість, точність попадання в ціль тощо. Традиційними були змагання на конях (скачки, перегони та ін.). Козаки любили своїх витривалих і прудконогих коней, це закріплено у теплих зверненнях до своїх чотириногих друзів («брате мій», «товаришу мій»), у прислів'ях («козак без коня – не козак» тощо).

Козацька молодь систематично розвивала свої природні задатки, вдосконалювала тіло й душу в іграх, танках, хороводах, різних видах змагань і боротьби. Підлітки і юнаки охоче брали приклад з дорослих, які відчували психологічний комфорт завдяки тому, що однаковою мірою турбувалися про свій інтелектуальний, моральний, духовний і фізичний розвиток. Це створювало в них настрій внутрішнього задоволення, хорошого самопочуття, сприяло єдності слова і діла, думки і вчинку, гармонії душі й тіла.

Існувала ціла система відбору і вишколу молодих людей для козацької служби. Досвідчені козаки, козацька старшина уважно і прискіпливо, з відповідальністю перевіряли загартованість і витривалість новобранців на спеку й холод, дощ і сніг, брак одягу, їжі тощо. Для тих, хто хотів бути козаком, ставилися вимоги – бути сильною, вольовою, вільною і мужньою людиною, володіти українською мовою, присягнути на вірність Україні, сповідати християнську віру. Є наукові відомості, що новобранців-козаків піддавали певним випробуванням.

Козаки створили спеціальні фізичні і психофізичні вправи, що становили цілу систему, спрямовану на самопізнання і саморозвиток, своє тілесне, психофізичне і моральне вдосконалення.

Всебічно фізично розвинені, козаки блискуче володіли в бою не лише різними видами зброї (рушницею, мушкетом, шаблею, списом, арканом та ін.), а й своїм тілом. Так, вінницький полковник Іван Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи: він по-лицарськи бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

У багатьох країнах Європи й Азії славилася високе мистецтво козаків вести наступальні й оборонні бої, створювати неприступні для ворога табори, споруди з дерева і землі, каміння, рити шанці та ін. Козаки мистецьки володіли всіма видами зброї, вогнепальної і холодної. Іноземці свідчили, що під час тренувань із стрільби козаки «кулею гасять свічку». На території Хортиці, Запорозьких Січей (їх було 8), у козацьких таборах та інших місцях постійно діяли справжні козацькі школи по навчанню молодих бійців, селян з метою захистити себе, рідну землю від чужоземних загарбників.

Велике пізнавальне й виховне значення, зокрема для сучасної молоді, має опанування нею мистецтвом єдиноборств, яких було кілька систем. Найвідоміша лягла в основу козацького танцю гопак. У запальному і пристрасному, завихреному і відчайдушному із складними фізичними, навіть карколомними прийомами в гопаку і сьогодні помітна першооснова – бойовитість духу, віра у власні сили, порив до життя, напруження своїх духовних і фізичних сил, наступальність і оборонний характер дій та торжество перемоги. Психофізичний та історико-етнографічний «розріз», аналіз гопака переконує в тому, що всі

збережені на сьогодні його елементи – складні акробатичні вправи, багато ударів ногами і руками – були складовими самозахисту наших предків у боротьбі з ворогами.

У сучасному вигляді гопак втілює в собі численні специфічні прийоми, наприклад, «повзунці», «голубці», «тинки», «пістоль», «розніжка», «шулик» тощо, реалізація яких вимагає гнучкості всіх частин тіла, блискавичної реакції.

Цілі покоління нашого народу оволоділи й іншою системою козацької боротьби – гой док. Вона була призначена в основному для розвідників – пластунів. За цією системою боєць «приклеювався» до суперника», повторював всі його рухи, а в разі помилки (через розгубленість, необачність, страх, відчай тощо) нападав на нього, брав у полон чи знешкоджував. Цікаво, що арсенал прийомів цього виду єдиноборств дозволяв козакові битися вночі з кількома своїми противниками.

Ще дуже мало ми знаємо про козацьку систему боротьби «спас». Вона мала не атакуючий, а суто оборонний характер. Для неї характерне філігранне, скрупульозне відпрацювання блокування дій супротивника.

Козаки боролися також навулачки, «на ремнях», «навхрест», «на палицях» тощо. Оволодіння технікою цих видів боротьби і моральними принципами під час тренувань і змагань було злито в одне ціле, що забезпечувало комплексний вплив на особистість.

Значний виховний, пізнавальний потенціал мав цілий пласт культури наших предків, який дістав назву козацьке характерництво. Боротьба характерників із ворогом вважалася вершиною козацьких бойових мистецтв (вона ще відома під назвою «володар ночі»). У народній пам'яті цей вид боротьби овіяний нев'янучою славою, ореолом легендарності. Деякі козаки настільки розвивали свої внутрішні сили, можливості, досягали незвичайних успіхів у розвитку своїх здібностей, що багато сучасників були переконані в тому, що в них «вселялися» якісь надприродні сили. Таку свою силу й енергію козаки застосували в разі потреби у боротьбі з ворогами. Вони володіли уміннями, які в наш час демонструють, наприклад, екстрасенси. Були чаклуни, які, знайшовши певні прийоми розвитку своєї ідеальної сфери впливу на психіку ворога, «задаровували», «заворожували» його, вивідували в нього військові таємниці тощо.

Характерники вміли залякати ворога, навіювали йому інформацію про свою силу і непереможність, про те, що їх не бере ні куля, ні шабля, ні вогонь, ні вода. Вороги нерідко вірили, що козаки могли брати голими руками розпечені ядра, обминати кулі тощо. Такі козаки могли проникати непоміченими у ворожій табір, наробити там лиха і живісінькими та неушкодженими повернутися до своїх.

Появилась також інформація про те, що козаки спеціальними вправами досягали неймовірного ефекту, коли «тіло грає» (в такому разі больові удари супротивника не відчувалися). Такі козаки миттєво концентрували внутрішню енергію в ту частину свого тіла, куди спрямовувався удар нападника. Подібні явища притаманні і східним системам боротьби, наприклад, мистецтву тибетських ченців катеда і «школи залізної сорочки» в кунг-фу та карате. Ці дивовижні факти визнає сучасна наука, хоч переконливе їхнє пояснення і обґрунтування належить майбутньому.

Постійно займаючись самовдосконаленням, козаки, зокрема, оволодівали специфічними дихальними вправами, доводячи, подібно до йогів, справді

невичерпні можливості людського організму. Академік Д.І.Яворницький писав, що серед козаків були справжні велети тілом і духом і що «серед інших богатирів жив Васюринський козарлюга», який «тільки дихне, як від того подиху людина падала з ніг, а коли руйнували Січ, то там був такий силач, що одним подихом міг убити людину». Таке явище дослідники підтверджують у китайських циган, японських кіко, секрет сили яких у «роботі з внутрішньою енергією через дихальні вправи».

Підкреслимо, що всі види козацької боротьби у процесі тренувань, оволодіння майстерністю єдиноборств ґрунтувалися на правилах і принципах народної моралі, етики. Порушення їх вважалося неприпустимим і мало тяжкі наслідки для тих, хто нехтував козацькими законами життя, їхніми традиціями і звичаями.

Тілесне і психофізичне загартування козаків було складовою частиною комплексної і цілісної системи ідейно-морального, емоційно-естетичного і військово-спортивного виховання. Чимало компонентів цієї системи на сьогодні забуто, невідомо. Вчених народознавчих і людинознавчих наук, практиків-ентузіастів чекає важливе завдання – за кодом, закладеним у відомих нам козацьких комплексах вправ, тренувань, змагань, видах боротьби, відтворити всю козацьку гімнастику, динаміку форм, структуру рухів, а також інші невідомі сьогодні компоненти цілісної системи вдосконалення і самовдосконалення.

Висока ефективність дії козацької педагогіки, втілення нею найвищих досягнень національної педагогічної спадщини забезпечує глибоку і всебічну етнізацію підростаючого покоління. Пізнавально-виховний потенціал козацької педагогіки сприяє створенню таких соціальних ситуацій, умов, які найбільше відповідають сутності генофонду української нації.

Шляхи впровадження козацької педагогіки.

Сьогодні в багатьох регіонах України почалося активне відродження козацьких виховних традицій. Знаменно, що водночас із цим, у 1991 році, з'явилася ідея створення всеукраїнських дитячих і юнацьких організацій, які б розгортали свою діяльність на багатогранних козацьких традиціях. Вони (гурти, загони та інші об'єднання) вже діють у ряді шкіл, і це відрадне явище розгортається вшир і вглиб. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності.

Одним з найперших кроків у справі реалізації ідей і засобів козацької педагогіки має бути поширення знань серед учнів про козацький національно-визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема козацькі літописи, наукові праці про героїку козаччини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрямок роботи – дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної Істрії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний

виховний потенціал має вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань – С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федорович, І.Богун, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожній школі доцільно скласти свої конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства.

Як свідчить перший досвід, учні залюбки вивчають історію Запорозької Січі. Значний інтерес викликають відомості про те, що в межах сучасних запорозької, Дніпропетровської і Херсонської областей було вісім Січей, що відносяться до ХУІ-ХУІІІ ст. На сьогодні збереглися місця розташування Запорозької, Кам'янської і Олешківської Січей, а інші п'ять (Базавлуцька, Микитинська, Покровська, Томаківська і Чортомлицька) опинилися в роки тоталітаризму на дні Каховського моря.

Відроджуючи козацькі традиції і звичаї, важливо, щоб учні передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, на диво демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

У процесі такої роботи в підлітків і юнаків формується національна свідомість і самосвідомість, вони оволодівають поняттями українознавства, народознавства, людинознавства, козакознавства, козацькими науками і мистецтвом, характерництвом, козацькою психологією тощо. Зміст цих понять, що відображає забуті материки національної духовності, сприяє тому, що в кожного учня глибшає душа, ширшає виднокіл, відступає далі обрій незвіданого, підвищується морально-етичний рівень, формується палкий патріотизм, світогляд громадянина незалежної України.

Один із головних напрямів втілення в життя козацької педагогіки – дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків.

Сучасних учнів захоплює військова стратегія і тактика козаків. Їхне озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькими військово-патріотичними видами спорту: верховою їздою, стрільбою з лука, володінням списом, шаблею та іншими видами козацької зброї, плаванням, подоланням природних перешкод, кермуванням човном, різними видами боротьби. При цьому, звичайно, необхідно максимально дотримуватися вимог і норм безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я дітей, значною мірою підірване трагічними наслідками чорнобильської катастрофи, екологічною кризою.

На високий теоретичний і практичний рівень треба поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, зберігачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств.

Учні середніх і старших класів, випускники шкіл разом із батьками, родичами, односельцями, краями можуть прилучатися до організації і ведення фермерських господарств. Оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самостійну, чесну трудову діяльність учнів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, кооперативів, асоціацій, організацію взірцевих молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили породистих свійських тварин – овець, коней.

Потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, іконопису, а також ремесел і промислів - бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, стельмахування тощо.

З цією метою доцільно організовувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати на допомогу учням народних майстрів, спеціалістів. При цьому важливо, щоб кожен юний козак сам міг виготовити екіпіровку - козацький одяг, прапор, хоругви, іншу символіку та відзнаки (булаву, пернач, сувенірні шаблі).

На особливу увагу заслуговують вивчення і застосування на практиці козацьких знань - народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання ними сутності й особливостей козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих виявів українського національного духу.

Козацька педагогіка передбачає проведення індивідуальної, групової і масової культурно-просвітньої роботи, спрямованої на те, щоб кожен учень - член козацького осередку систематично займався самопізнанням і саморегулюванням, розвивав свої здібності й можливості на радість і користь собі, людям, Україні.

Поряд із відродженням таких організацій, як «Пласт», «Сокіл», «Січ» народжуються і міцніють дитячі та юнацькі об'єднання суто козацького характеру, зокрема «Джура». Педагоги-ентузіасти створили як зразки - орієнтири програму і статут цієї організації. В них викладені основні напрями і форми діяльності, організаційні засади, права й обов'язки її членів. Ті, хто прагне відродити дитячий рух на козацьких традиціях, можуть взяти ці матеріали за основу своєї діяльності.

Уже в ряді шкіл (Київські №№ 127, 191 імені П.Г.Тичини, 227, Кіровоградська № 21, Адамівська Білгород-Дністровського району на Одещині та ін.) набуто першого досвіду роботи в цьому напрямі. Тут проводяться посвята учнів у козачата, фестивалі козацької пісні і танцю, змагання з козацьких видів спорту, ігри і забави, створюються підліткові та юнацькі гурти, загони, товариства.

Так, у згаданій 127-й школі діє ґрунтовна програма «Народознавство», що передбачає також впровадження в навчально-виховний процес школи та родини ідей і засобів козацької педагогіки. У школі оформлений кабінет народної педагогіки, матеріали якого відображають зміст, структуру і спрямованість

козацьких виховних традицій і звичаїв. Із 1990 року в школі викладається інтегрований курс «Запорозьке козацтво», введений за рахунок годин шкільного компоненту.

Улюбленим осередком учнів став шкільний музей Києво-Могилянської академії. На його базі вивчається факультативний курс «Києво-Могилянська академія». Учні дізнаються, що волелюбна козацька духовність визначала ідейно-моральну спрямованість багатогранної діяльності цього першого прославленого вузу на території східних слов'ян. Працюють також «Кобзарська школа» та етнографічно-фольклорний ансамбль «Мальви».

Учні 21-ї школи м. Кіровограда об'єдналися в товариство, яке називається Старобалашівською паланкою. У класах діють гурти, братства юних козаків. Вони систематично вивчають багатогранне життя та діяльність лицарів духу. Тут уперше в Україні народився ритуал посвяти учнів у козачата. Цей ритуал в емоційному ключі проводиться в залі козацької слави. Юні козаки-дев'ятикласники ознайомлюються з курсом української етнопедагогіки, а випускники одинадцятого класу вивчають козацьку педагогіку. Традиційними стали вечори козацьких забав, веселі старти, зустрічі з козаками місцевої Бугогардівської паланки та ін. Школа стала місцем проведення першого на Кіровоградщині зльоту пошукових загонів, які включилися в експедицію «Козацькими шляхами».

Творчо продовжуючи в сучасних умовах козацькі традиції і звичаї, молодь України виростатиме фізично здоровою, морально чистою і духовно багатою, відданою національним інтересам і загальнолюдським цінностям.

Народна мудрість говорить: якщо хочеш оставити про себе пам'ять на п'ятьдесят років – сажай сад, на сто – будуй будинок, на тисячу – виховуй сина. Народ, що бажає зберегти себе в історії, повинен піклуватися про виховання своїх синів.

В системі освіти виховання відіграє провідну роль, а навчання являється тільки засобом виховання, і на зміну людині розумній повинна прийти людина вихована і розумна.

Але сучасний стан виховання загрозливий. Цей стан взагалі погіршується, бо практично не зроблено спроби змінити в країні ситуацію з мораллю на кращу і школа залишається єдиним гарантом виховання дитини порядною людиною, патріотом України. Але ж оточення її в буденному житті не завжди співпадає з тим, чому вчать в школі.

Далекоглядні педагоги – керівники розуміють необхідність відновлення чіткої організації (системи) виховної роботи в школі, і, незважаючи на сьогоднішні політичні та економічні труднощі, школа переживає процес реформування. Триває інтенсивне переосмислення цінностей. Долаються консерватизм та стереотипи педагогічного мислення і ми бачимо, яке з'являється розмаїття цілей та завдань, елементів змісту та видів форм - неоднозначність прояву закономірностей виховного процесу в залежності від індивідуальних особливостей шкільного колективу.

У розвинених демократичних суспільствах вихованню громадських патріотичних якостей дітей приділяють велику увагу. У кожній державі своя

національна система виховання. У нас своє – козацтво. Це спосіб життя вільної людини, яка зі зброєю в руках захищала Богом дані їй вільності і права.

Виконання заходів, що пропонують накази Міністерства освіти України, покликане дати учням додаткову сучасну козацько-лицарську освіту, забезпечити надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати їх на інтереси нащадків. Козацька педагогіка має забезпечити виховання мужніх і сильних духом громадян України.

У школі сучасності треба мати, розвивати й зміцнювати дитячу організацію в школі, вона – підмурівок колективної виховної роботи, бо наш педагогічний корабель накренило у бік індивідуалізації навчання та виховання. Цей крен призвів до того, що багато школярів відмовляються від шкільної «індивідуальності» на користь неформальних, а іноді й злочинних угруповань, та об'єднань. У багатьох з них панують міцний груповий тиск, жорстка система підлеглості, свавілля лідерів, але здебільшого підлітки не покидають їх, а, навпаки, цінують досить високо.

Виховна система (козацька педагогіка) спирається на владу спільності: взаємодопомога, відчуття іншого, підкорення спільно обраним законам. Ніхто не має права образити іншого, бо дістане відсіч від усього дитячого гурту. Ніхто не може порушити закони життя класу, школи – цього йому не дозволять. Стриманість, ввічливість, повага до старших, міра в одязі, відповідальність за виконання своїх обов'язків упевнено увійшли в життя Молодої Січі – братства козачат.

У сучасному суперечливому світі «виживуть» збережуть себе ті, хто зуміє відстояти у глобальному змаганні свою культуру, мову, фольклор – усе те, з чого складаються сутність та особливості національного характеру.

Саме з цих мотивів для педагогічних колективів національне виховання є обов'язковою складовою системою формування всебічно розвиненої особистості.

Відомо, що формування майбутніх громадських діячів починається з їхньої участі в дитячих і юнацьких громадських організаціях.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

„Козацтво стало найдосконалішою формою вияву генетично закодованих здібностей і можливостей нашого народу. Реалізація ж науково обґрунтованих і випробуваних історією козацько-лицарських виховних традицій – один із найефективніших українознавчих підходів у навчально-виховній роботі.»

Б.Сушинський.

В жодній країні світу немає виховання „взагалі”. Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання, яка максимально враховує національні риси і самобутність українського народу. Це – українська козацька педагогіка.

Відомо, що український козацький визвольний рух – одна з найяскравіших сторінок боротьби нашого народу за політичну і державну незалежність. Багатогранною була діяльність козаків – як звитязних воїнів, вільнолюбивих громадян, політичних і державних діячів, умілих господарів землі, досвідчених хліборобів, творців мистецтва, мудрих вихователів дітей. Козацтво у більшості своїй було аристократією національного духу, високоідейною і високоморальною елітою своєї нації.

Народ – нація – це самовідновлювана система.

Вона може втратити певні функції (державницькі), але доки жива – спроможна сягати ще вищих рівнів свого розвитку. Потрібні лише внутрішня воля і сила.

Втіленням волі і сили, феноменом відродження свідомо і послідовно стало козацтво. Славетний Байда Вишневецький не тільки поборює військову потугу татар і турків, а й гордо відкидає компроміс (навіть в ім'я життя) з поневолювачами народу (віра твоя, кидає він у вічі султанові, погана, – тож волю умерти, але не бути в спілці з тобою). В ім'я розквіту народу П. Конашевич-Сагайдачний з усім своїм кошем вступає до Київського освітнього братства. Б. Хмельницький сприяє розвитку Києво-Могилянської академії, багато полковників здобуває освіту в зарубіжних університетах. Гетьман І. Мазепа будує освітні заклади та храми, П. Орлик творить найдемократичнішу та найгуманістичнішу в Європі Конституцію, а Кирило Розумовський докладає максимальних зусиль для створення в Батурині університету й 52 роки очолює російську академію наук і здобуває все європейське визнання...

Уся козацька Україна була поділена на „полки”, і в усіх полках та у володіннях Січі функціонували різного роду школи. Ті школи давали світську, релігійну і військову освіту, а головне – готували до життя: як приватного, так і державного. Україна вся була всіяна навчально-виховними закладами і закономірно була визнана Європою як найосвіченіша країна-нація...

Історія вчить: поки козацтво було могутньою суспільною культуротворчою, морально-духовною, національно-патріотичною потугою, доти Україна зберігала свою незалежність чи автономність.

Загальновідомо: козацтво – надзвичайно високого, елітного рівня військова організація, але самою історією їй судилося відіграти роль вирішальної сили у відродженні нації-держави, захисті демократії і свободи, гуманізму, найвищого рівня – конституційної, правової культури.

Дика і темна, свавільна, гультяйська сила, як атестували козацтво недруги України, цієї місії виконати не могла.

Нагадаймо свідчення Д. Яворницького: на Січ приймали лише тих, хто визнав православну віру, спілкувався українською мовою, брав присягу захищати до останнього подиху людину, родину, військове товариство й Україну та за них бути готовим віддати й життя. Іноземці відзначали: козацтво породило найвидатніший феномен лицарства, патріотизму, честі – духовне побратимство, їм не вдалося зафіксувати жодного випадку зради цього типу єдності!

І цілком зрозуміло, що такий тип людей не міг з'явитися сам собою, з нічого.

Вирішальну роль у кристалізації українського характеру відіграла козацька освіта – педагогіка самопізнання та самореалізації, особової й національно-релігійної самосвідомості, філософії жити по-людськи: чесно і совісно, патріотично й професійно, на засадах демократії і свободи, красиво і просто.

Козацька педагогіка – це частина української народної педагогіки, яка формувала у підростаючих поколінь синівську любов до рідної землі, готовність її захищати від чужоземних загарбників, високу національну свідомість і самосвідомість, глибоку духовність.

Головна мета козацької педагогіки – виховати вільнолюбиву і незалежну особистість, козака-лицаря, мужнього громадянина. Провідні завдання – виховувати в підростаючих поколінь національну свідомість і самосвідомість, український характер і світогляд, формувати національну і загальнолюдську духовність, готувати фізично загартованих і мужніх воїнів-захисників рідного народу, виховувати громадян, які розвивали б культуру, економіку та інші сфери життєдіяльності народу.

Закономірно, що народ в історичних піснях і думках підніс козацтво на висоту ідеалу. Г. Сковорода не тільки розвинув філософсько-етичний принцип самопізнання, само творення, самореалізації, а й уславив як образ-взірець „отця вольності Богдана”.

І.Котляревський як найвищий ідеал підніс не лише Низа та Евріала (захисників Вітчизни), а й Наталку та її матір, побратимство Миколи та Петра.

Т.Шевченко, написавши не тільки „Кобзаря”, а й „Букваря”, еталонами людини оспівав носіїв козацької філософії, етики і моралі, гідності й честі, політичної активності та державницької мудрості. До речі, Великий Кобзар був курінним отаманом Петербургського козацького Кошу.

Тож природно, що форми козацької етнопедагогіки жили в творах П.Куліша і М.Костомарова, П.Мирного, І.Франка і Л.Українки, Карпенка-Карого, у працях видатних педагогів Г.Ващенка і Яніва, Шлемкевича, Сухомлинського і Стельмаховича, а нині повертається до системи сучасної освіти як незнищений Дух нації.

Система виховання у козаків мала різнобічний характер. Козаки надавали важливого значення як психофізичному вихованню, так і моральному, релігійному, естетичному, що сприяло гармонійному розвитку кожної особистості. Висококультурна еліта нації, враховуючи здобутки народної педагогіки, по філософськи підходила до їх застосування, створювала власні звичаєві правила, яких дотримувалися усі козаки.

Народна педагогіка високо підносить гідність дитини. Повага до дитини ставала основною передумовою у спілкуванні дорослих із вихованцями, що, безперечно, позначалось не лише на стосунках, а й способі життя, моральному становленню молоді.

За народними переконаннями, почуття власної гідності людина має пронести до останніх днів свого життя, це своєрідний показник моральності та чесності з оточуючими та з самим собою.

Одним із найперших чинників впливу на особистість українська етнопедагогіка називає середовище – стосунки в сім’ї, режим дня, побут, звичаї, традиції, житлові умови тощо. Про позитивну роль родини можна говорити тоді,

коли в ній панує здоровий дух єдності між усіма її членами, незалежно від їхнього віку, життєвого досвіду. Відчуваючи підтримку і турботу дорослих, діти підсвідомо скеровують свої дії та вчинки на те, щоб виправдати довір'я та сподівання батьків, дорослих. Почуття обов'язку перед старшими організовує дітей, і повага – обопільна.

Ідея домінуючої ролі родини у формуванні особистості знайшла своє вираження та підтримку і на інших рівнях виховання (братські, релігійні школи тощо), у тому числі й на Запорозькій Січі, де за основу виховання взяли народні принципи родинного впливу. Думка про залежність вдачі людини від оточення, стосунків, умов, способу життя трансформувалася у козаків в конкретну вимогу – підготувати міцного й витривалого воїна, захисника рідної землі. Виховання такої особистості становило суспільно-політичну необхідність, викликану обставинами життя і спрямовану в майбутнє. Це одна з передумов суверенності країни, та врешті-решт, такий зміст навчання цілком відповідав вільнолюбивій вдачі козака.

Джурам у свої юнацькі роки доводилося зазнавати багато пригод та небезпек. Але все це було їм на користь, бо, подорослішав, вони ставали найзавзятішими козаками.

На Січ приходили всі, хто прагнув оберігати Україну від ворога, здобути волю, стати сильним і мужнім. Козацьке середовище було для джур школою життя, відважності та гарту. Послідовність та системність виховного процесу досягалися завдяки батьківському піклуванню досвідчених козаків, товариській підтримки молодих лицарів, постійному контролю і нагляду. Будучи для юнаків родиною (певне коло осіб було постійно біля них), Січ водночас виконувала функції і громадськості.

Народна мудрість влучно зауважує: „З ким поведешся, від того й наберешся”. Йдучи за народними вимогами та правилами, наставником джури обирали мудрого козака, який би стати зразком і порадиником для хлопця. Маючи життєвий та військовий досвід, статечний козак ставав авторитетом, прикладом, зразком для хлопця, як у родині батько, навчав хоробрості, чесності, дотримуючись пропагованого народом принципу рівноправності у стосунках.

Інститут батьківства (наставництва) в Запорізькій Січі, ґрунтуючись на народно-християнських принципах любові, взаємоповаги, демократизму, дружби, намагався виховувати молодь гідною традицій минулого, маючи для цього всі підстави.

Морально-етичні чесноти подібного змісту для підростаючого покоління складались у закони життя. Джури цінували батьківську турботу, що виявлялась у толерантному, поважливому ставленні до названих батьків. Дружні стосунки батьків та дітей, щира бесіда, заспокійлива пора створювали особливий духовний світ. Мудра народна педагогіка знала чимало секретів впливу на особистість, уникаючи обмеження її свободи, часто діючи так, що дитина навіть не підозрювала, що її виховують.

Скажімо, невелика бувальщина з уст батьків про ледачого сина застерігала дитину бути такою, казка про мудру дівчину скеровувала діяльність вихованців у відповідне русло, а розповідь про відважних воїнів-козаків заохочувала юнаків до гартування тіла. Такі методи виховання впливали з природних потреб хлопчиків та дівчаток. Юна душа не чинила опору такому вихованню, оскільки все діялось із урахуванням бажань, інтересів, прагнень, сподівань, мрій дітей.

Навчання у школі джур мало свої стани. Ця особливість козацького виховання своєю основою базується на народно-педагогічній віковій періодизації виховання і навчання, складеній з урахуванням споконвічних емпіричних знань. За народними традиціями зміст виховання кожної вікової групи мав певну відмінність, котра акумулювалася у системі вимог. Подібне спостерігається і на Січі. Перехід від одних обов'язків до інших має відбуватися не лише за досягненням певного віку, а й за умови вивчення основ козацького військового мистецтва, узгоджуючи свої дії з морально-етичним кодексом лицарської честі.

Серед різноманітних народно-педагогічних методів виховання велике значення мають профілактичні та практично-дійові. Режим праці та відпочинку, гра у родині забезпечували організованість дітей, сприяли всебічному розвитку фізичних та духовних потреб. Відпочинок спрямовував дітей на поповнення їх життєвого досвіду, стимулював позитивні і корисні звички і водночас служив „розрядкою” для фізичного та емоційного стану. Але й в таких випадках контроль над дітьми не виключався. Названа група узвичаєних народно-педагогічних методів виховання широко застосовувалась і у козаків.

Навчання у школі джур мало розгалужений характер. Як зазначав С.Сірополко, „молодиків у школі й поза школою вчили: Богу добре молитись, на коні ріп'яхом сидіти, шаблею рубати й відбиватись, з рушниці гострозоро стріляти й списом гостро колоти”.

В цілому навчання тут здійснювалося у релігійному напрямку, адже християнські засади народних виховних традицій – домінуюча ланка у козацькому житті.

Релігійне життя козаків позитивно впливало на світорозуміння молоді. Глибоко духовні звичаї запорожців мають релігійне підґрунтя, і це природно, оскільки козацька духовність, воля, майбутнє були невіддільні від ідеї Бога. Вирушаючи в похід, за звичаєм, треба було поклонитись січовій Покрові і св. Миколі. Та й у будні воїни віддавали шану своїй заступниці: перед обідом читали Святе письмо і молились св. Покрові.

Культ землі був головним у традиційно-звичаєвій системі та навчально-виховному процесі українців, у тому числі й козаків. У запорожців існувала клятва святою землею. Вірячи, що земля чує прохання і бачить людські гріхи, козаки знаходили можливість поговорити з нею, щиро висповідуючись, опустившись на коліна. Тому видається закономірним, що культ землі зайняв почесне місце у виховній ланці запорожців, який би характер вона не мала – релігійний, патріотичний, естетичний, морально-трудоий, розумовий тощо і був консолідуючою силою. За народними переказами, земля мала і магічну силу, у скрутну й вирішальну хвилину відводить очі неприятеля.

Гармонійні відносини природи і людини становили основу буття українців, що позначалось і на виховному процесі. Спосіб життя українців був складений так, що дитина перебувала у центрі природи; трудові навички, естетичні смаки, моральні чесноти формувалися на лоні природи і з допомогою природи.

Простота, добродушність, безпосередність юнаків імпонувала гармонійному багатому світу природи, який сам підказував, як жити, що чинити у тій чи іншій ситуації.

Навколишнє середовище, умови життя вимагали від козаків різного віку витривалості, адже тільки мужні і фізично загартовані воїни могли захистити свої права і країну.

Використовуючи народно-педагогічні традиції, козаки надавали виховному процесові конкретної спрямованості: виховати перш за все воїна-захисника. Це стосується і джур. При цьому ідея суверенної особистості була домінуючою у їхній системі навчання та виховання, що сприяло підвищенню національної свідомості мас.

Загальновідомо, що національні, зокрема, козацькі виховні традиції і звичаї є нині порятунком для „зголоднілої” на душевність і духовність сучасної молоді людини.

Ніщо не повертається в традиційних формах, час диктує свої. Не всі форми відповідають сучасності і в козацькій педагогіці: нині інший тип виробничих відносин, побуту, потреб та свідомості. Але дух не втрачає сили, енергії, цілеспрямованості до мети. Тому не можуть не використовуватися такі принципи козацької педагогіки, як любов до сім'ї, роду і нації; до рідної природи, оселі, землі; дух лицарства (побутового, військового і державницького) і волелюбності, життєносний дух побратимства; дух особової, соціальної і національної самосвідомості, гідності та честі...

Історія козацтва останнього десятиліття ХХ століття – першого десятиліття ХХІ століття дають нам великий історичний урок громадянського почину. Він полягає в тому, що козацько-лицарські традиції, цінності, їхній могутній духовний потенціал цілеспрямовано, творчо відроджують козацькі організації і навчальні заклади на громадському і державному рівнях.

Завдання, які ставлять перед собою керівники наших Січей, куренів, кошів, інших козацьких осередків – нести в маси наукову українознавчу інформацію, підвищувати рівень політичної освіти, утверджувати демократичні засади життя, дисципліну і порядок, правові і моральні норми, культуру поведінки, боротися з алкоголізмом, наркоманією, злочинністю, іншими суспільними хворобами; ці керівники вважають, що сучасні козацькі, січові осередки покликані пробуджувати енергію, ініціативу народу, залучати його найширші кола до активного громадського життя, культурно-мистецької, політичної, економічної діяльності в інтересах усього народу; глибоко розвивати моральний, ідейний, естетичний, духовний потенціал ідеалів людини-козака, лицаря. Такі ідеали в наші часи мають наснажуватися якостями державного, політичного і громадського діяча, відданого інтересам народу, України-Батьківщини і загалом, виховання на засадах козацької педагогіки має три аспекти, що передбачають формування високих моральних якостей, фізичний розвиток та культурологічне виховання дітей і молоді.

У період моральної кризи, дегероїзації і деморалізації значної частини нашого суспільства козацько-лицарські традиції, козацька сімейна, шкільна і соціальна педагогіка (як невід'ємна складова української педагогіки), високо тримають стяг вершинних національних і загальнолюдських цінностей, здобутків елітних прошарків рідного народу, лицарської духовності.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВАМ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПО ВІДРОДЖЕННЮ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ ТА ГОСПОДАРСЬКИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

(Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995, № 11, червень)

Початок національного виховання в суверенній Україні активізував процес цілеспрямованого і систематичного виховання підростаючого покоління на історико-культурних та господарських традицій рідного народу. Надаючи великого значення цьому питанню, Президент України Л.Кучма 4 січня 1995 року видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва», де передбачається цілий комплекс заходів, в яких задіяні міністерства та інші центральні органи державної виконавчої влади України, Уряд Автономної Республіки Крим, виконкоми обласних, міських та районних Рад народних депутатів.

Для педагогічних колективів закладів освіти України цей Указ Президента України є настановою і програмою оновлення змісту виховної роботи з учнівською та студентською молоддю в процесі викладання основ наук та в позакласній виховній роботі. Кожен викладач, учитель, класний керівник, вихователь, керівник гуртка, клубу чи секції, тренер має внести до своїх планів навчальної та виховної роботи відповідні зміни та доповнення. Перш за все, це стосується викладачів, вчителів історії України, географії України, етнографії і фольклору, української літератури, музики, образотворчого мистецтва, фізичного виховання, допризовної підготовки, а також класних керівників, керівників гуртків і клубів історико-краєзнавчого спрямування.

Первинність історико-культурних та господарських традицій народу, а водночас і українського козацтва, їх діалектична єдність із загальнолюдською культурою є вихідним принципом при визначенні змісту освіти і виховної діяльності навчально-виховного закладу. Заклади освіти України є провідним фактором прилучення молоді до національної культури і традицій.

Запорозьке козацтво - гордість української нації. Його ідейно-моральний потенціал - це ядро козацької духовності, яке є невичерпною скарбницею громадянського загартування підростаючих поколінь. Значна частина сучасної молоді має про нього поверхове і спрощене уявлення. Насправді воно є не тільки військовим, а й соціальним, політичним, педагогічним, культурно-історичним, державним явищем. У своїй діяльності молодіжні козацькі осередки керуються національною ідеологією, філософією, світоглядом та іншими складовими духовності. У цій справі допоможуть фольклорні джерела, історичні документи, зокрема, козацькі літописи, наукові праці про героїку козащини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, І.Крип'якевича, О.Апанович, художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепкого, поетів В.Симоненка, Л.Костенко, І.Драча, Д.Павличка та ін.

Фундаментальний напрямок роботи - дослідження кожним юним козаком, гуртами, загонами славної історії українського козацтва, від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи. Величезний

виховний потенціал має вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва гетьманів, кошових отаманів, керівників повстань - С.Наливайка, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка та ін. У кожному регіоні України, в кожному освітньому закладі доцільно скласти конкретні програми вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства.

Викладачам, вчителям історії України слід пам'ятати, що відроджуючи козацькі традиції та звичаї важливо, щоб учні, студенти передусім успішно оволодівали історією народовладдя, становлення і розвитку республіканських структур влади, адміністративно-військового ладу, демократичного і гуманістичного управління, законодавства, тобто української козацької державності.

Викладачам та вчителям допризовної військової підготовки, фізичної культури, тренерам, керівникам туристсько-спортивних гуртків і секцій необхідно врахувати, що одним із основних напрямів втілення в життя козацької педагогіки є дослідження і практичне відродження військово-спортивного мистецтва наших предків. Сучасну молодь захоплює військова стратегія і тактика козаків, їхнє озброєння, майстерність у будівництві фортець, стаціонарних і рухомих (пересувних) військових таборів тощо. Доцільно, щоб вони практично вивчали й опановували козацькі військово-прикладні види спорту: стрільбу з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, верхову їзду, різні види боротьби, плавання, подолання природних перешкод, кермування човном. При цьому, необхідно максимально дотримуватись вимог і правил техніки безпеки. Відродження традицій фізичного загартування козаків забезпечить зміцнення здоров'я молоді, значною мірою підірване наслідками Чорнобильської аварії на ЧАЕС, екологічною кризою.

Викладачам, вчителям біології і праці, керівникам гуртків і клубів натуралістичного спрямування, класним керівникам і батьківській громадськості на високий теоретичний і практичний рівень слід поставити пізнання і відродження традицій козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі, обере гачів і примножувачів рукотворних скарбів рідного краю, його природних багатств. Учні сільських профтехучилищ, середніх і старших класів шкіл, випускники разом із батьками, родичами, односельчанами, краєзнавцями можуть прилучатися до організації ведення фермерських господарств, оволодіння господарською винахідливістю, кмітливістю, творчою ініціативою, підприємливістю, діловитістю козаків. Необхідно всіляко стимулювати самотійну, чесну трудову діяльність учнів та студентів у таких господарствах, створення ними госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, асоціацій, організацію молодіжно-козацьких господарств різного профілю. Не варто забувати, що козаки були чудовими городниками і садівниками, скотарями і пасічниками, займалися рибальством і мисливством, розводили свійських тварин.

Викладачі і вчителі української мови та літератури, музики, образотворчого мистецтва, художньої праці, хореографії, керівники гуртків та клубів естетичного спрямування мають направляти свою діяльність на відродження козацьких мистецьких традицій, зокрема, потребують практичного відродження козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного

влучного слова, а також ремесел і промислів – бондарства, гончарства, ковальства, лимарства, чинбарства, різб'ярства тощо. З цією метою доцільно організувати різноманітні мистецько-трудова об'єднання, майстерні, залучати до цієї роботи народних майстрів, спеціалістів.

Особливої уваги заслуговує вивчення і застосування на практиці козацьких знань народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії, а також пізнання козацької ідеології, філософії, світогляду, моралі, етики, характеру, правосвідомості як вищих проявів українського національного духу.

Міністерство освіти України рекомендує всім педагогічним колективам закладів освіти України спланувати з урахуванням регіональних особливостей, традицій освітніх закладів, роботу на виконання Указу Президента України від 4.01.1995 року «Про відродження історико-культурних та господарських традицій українського козацтва» та обговорити це питання на науково-методичних радах, комісіях, засіданнях методичних об'єднань вчителів, учнівських та батьківських зборах.

У процесі роботи по відродженню історико-культурних та господарських традицій українського козацтва науково-педагогічним колективам навчальних закладів, педколективам необхідно поєднати досягнення сучасної педагогічної науки та традицій українського козацтва.

Заступник міністра
В.П.АНДРУЩЕНКО

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОBOB'ЯЗКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ЦАРИНІ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ

Директор навчального закладу:

- здійснює загальне керівництво козацько-лицарським вихованням, підбір та розподіл кадрів;
- заохочує педагогічний колектив до створення і творчого використання можливостей Січі;
- аналізує стан козацько-лицарського виховання, планування, узгодження планів з Січчю, базовими організаціями і підприємствами;
- відпрацьовує ініціативи, пропозиції та рішення щодо вдосконалення козацько-лицарського виховання, педагогічної майстерності учителів;
- здійснює облік і контроль за розвитком козацько-лицарського виховання, створення необхідних умов для організації козацько-лицарського виховання, допомоги Січі і учнівському самоврядуванню, зокрема Козацькій республіці, організація їх співробітництва з педколективом.

Заступник директора з навчально-виховної роботи:

- виявляє можливості навчальних програм для вирішення завдань козацько-лицарського виховання, використовує їх в навчально-виховному процесі (графік навчального процесу, розклад уроків і позакласних заходів, графіки контрольних і лабораторних робіт, екскурсій, походів та ін.);
- заохочує педагогічний колектив до створення і творчого використання можливостей Січі;

- керує створенням в школі і організацією роботи світлиці героїчної визвольної боротьби Українського козацтва та історії духовного відродження України;

- забезпечує єдність і взаємозв'язок класної і позакласної роботи з метою підготовки молоді до захисту України;

- піклується щодо своєчасного та високопрофесійного методичного забезпечення козацько-лицарської спрямованості навчально-виховного процесу (організація самоосвіти та самовдосконалення учителів, контроль виконання планів підвищення їх фахового рівня, керівництво роботою методичної ради і методоб'єднаннями учителів, класних керівників, проведення шкільних методичних конференцій козацько-лицарської тематики і спрямованості, робота щодо виявлення, вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду козацько-лицарського виховання дітей і молоді).

Організатор позакласної та позашкільної виховної роботи:

- заохочує дитячий та молодіжний колективи до створення Січі та творчого використання її можливостей;

- керує роботою з козацько-лицарського виховання після уроків, а також в районах проживання дітей та молоді;

- надає методичну допомогу Січі в проведенні масової патріотичної роботи, залучення до неї козаків Українського козацтва, військовослужбовців, робітників та службовців базових підприємств, активу батьків та Січі;

- організує роботу Січі та координує її взаємодію з осередками Українського козацтва, спільно з ними проводить педагогічний аналіз процесу та результатів спільної роботи, вносить пропозиції щодо її вдосконалення;

- бере участь в організації роботи учнівського активу Січі, козацької республіки, формує актив Січі за різними напрямками козацько-лицарського виховання;

- керує роботою ради консультантів щодо підготовки та проведенню козацько-лицарських змагань, ігор та дитячих і молодіжних козацько-лицарських заходів Січі та Українського козацтва;

- контролює планування роботи з козацько-лицарського виховання класними керівниками і аналізує її, забезпечує єдність, цілеспрямованість, послідовність і спадкоємність в їх роботі, співпрацю з Січчю, учнівським самоврядуванням, Козацькою республікою, Українським козацтвом;

- надає методичну допомогу класним керівникам в організації роботи з козацько-лицарського виховання;

- координує спільну роботу з козацько-лицарського виховання школи та позашкільних органів державного управління, контролює позакласну роботу, проводить педагогічний аналіз її процесу та результатів, вносить пропозиції щодо її вдосконалення.

Класний керівник:

- заохочує дитячий та молодіжний колективи до створення і творчого використання можливостей Січі;

- керує цілеспрямованою діяльністю класного колективу з козацько-лицарського виховання;

- планує і координує роботу з козацько-лицарського виховання учителів, що працюють з цим класом;
- планує і координує роботу з козацько-лицарського виховання учнівського самоврядування - Козацької республіки, Січі, Українського козацтва, батьків, позашкільних громадських організацій і органів державного управління з метою формування в учнів готовності до захисту України;
- веде систематичні психолого-педагогічні спостереження за розвитком козацько-лицарської свідомості учнів, формування умінь, навичок та якостей, необхідних майбутнім захисникам України;
- керує процесом козацько-лицарського виховання в класі, проводить роз'яснювальну роботу щодо державної важливості цього напрямку формування національної свідомості, розширює коло співпраці з Українським козацтвом.

Учитель:

- забезпечує козацько-лицарську спрямованість навчального процесу, формування засобами свого навчального предмету особистості майбутнього захисника Матері-України;
- систематично вносить козацько-лицарські аспекти в виховні цілі уроку, підбирає відповідний фактичний матеріал, а також знаходить активні методи його викладання;
- надає педагогічну допомогу Січі та Українському козацтву, структурам учнівського самоврядування – Січі та Козацькій республіці в класі і школі, приймає участь в підготовці і вихованні профільного активу в царині козацько-лицарського виховання;
- забезпечує педагогічне керівництво первинними осередками дітей та молоді в Січі по напрямкам, формам і методам їх діяльності в складі Січі;
- використовує в Січі гурткові форми роботи для козацько-лицарського виховання дітей та молоді.

Військовий керівник:

- заохочує педагогічний колектив, дітей та молодь до створення і творчого використання можливостей Січі;
- спільно з організатором позакласної та позашкільної виховної роботи приймає участь в плануванні заходів щодо козацько-лицарського виховання дітей та молоді, надає методичну і практичну допомогу класним керівникам, Січі, Українському козацтву в підготовці молоді до захисту України;
- викладає початкову військову підготовку впродовж класних уроків і проводить факультативне навчання в позакласні часи, створює за допомогою директора школи, профорганізації необхідну для цього матеріальну базу;
- забезпечує міжпредметні зв'язки початкової військової підготовки з загальноосвітніми дисциплінами;
- керує підготовкою профільного активу козацько-лицарського виховання Січі;
- надає методичну допомогу спортивному та технічному напрямку роботи Січі і формуванні та роботі її структур, зокрема в підготовці та проведенні військово-спортивних ігор «Козацькі забави», «Джура»;

- керує підготовкою та проведенням спільно з Січчю та Українським козацтвом військово-спортивних свят, змагань молодих козаків по військово-технічним та військово-спортивним іграм Українського козацтва, залучає до організації цієї роботи старшокласників, учителів, батьків, членів колективних базових підприємств, військовослужбовців;
- особисто проводить заняття з учнями старших класів в стрілецькому та військово-технічному оборонних гуртках;
- створює шкільну світлицю історії Українського козацтва, його героїчних подвигів і військового та морського мистецтва;
- спільно з учителем фізичної культури і Радою Січі готує учнів до здачі спортивних норм «Козацького гарту»;
- приймає участь у створенні Січі, входить до її керівного складу наставників, надає допомогу Січі та первинному осередку Українського козацтва в школі;
- підтримує постійні ділові контакти з військкоматом, місцевим штабом цивільної оборони України, Українським козацтвом, військовими училищами, військовими частинами і підрозділами;
- очолює фахово-орієнтаційну роботу військового спрямування, заохочує розвиток схильності до військової служби, допомагає молоді готуватись до вступу в військові навчальні заклади;
- використовує допомогу Українського козацтва, підприємств-шефів, військових частин з метою підвищення якості козацько-лицарського виховання дітей та молоді.

НАПРЯМИ, ФОРМИ, МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКОГО ВИХОВАННЯ

А. НАПРЯМКИ

Цілісну особистість сучасного козака-лицаря ми формуємо в результаті багатогранної навчально-виховної роботи, насамперед таких напрямків діяльності батьків, учителів, вихователів, представників громадських організацій (зокрема, Українського козацтва):

Блок 1. Культура тіловиховання.

1. Від козацьких секретів здоров'я, тіловиховання – до олімпійських вершин. Працюючи в цьому напрямку, ми плекаємо у кожного юного козака міцне здоров'я, загартовуємо тіло і дух, формуємо уміння досягати перемог на спортивних іграх.

2. Рідну Україну захищай по-лицарському, до загину. Тут формуємо уміння захищати рідну мову, культуру, землю, готовність спростовувати теоретичні ідеї, фальшивки всіляких недоброзичливців, людей по-ворожему настроєних до нашої незалежності.

Досліджуємо і практично відроджуємо військово-спортивне мистецтво наших пращурів: верхової їзди, стрільби з лука, володіння списом, шаблею, іншими видами козацької зброї, подолання природних перешкод, кермування

човном під веслами та вітрилами, різних видів боротьби та протиборств, в т.ч. бойового гопака, козацького багатоборства.

Блок II. Духовна культура.

3. Козацькому роду – нема переводу. В процесі реалізації завдань цього напрямку роботи виховуємо в юних козаків родинні цінності, повагу до свого роду, бажання примножувати його славу Добром, Правдою, Красою.

Організуємо дослідження кожним юним та молодим козаком, класними загонами славної історії українського козацтва – від його зародження до зміцнення в епоху П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Мазепи.

Організуємо вивчення героїчного життя, подвижницької діяльності, високого військового мистецтва керівників повстань отаманів С.Наливайко, І.Сірка, Т.Федоровича, І.Богуна, М.Кривоноса, І.Мазепи, П.Орлика, П.Полуботка, П.Калнишевського, І.Гонти, М.Залізняка. Допомагаємо козачатам виконувати конкретну програму вивчення козацького визвольного руху, козацького краєзнавства, туризму та екскурсій козацькими шляхами, пошук козацьких могил та цвинтарів, їх упорядкування, встановлення пам'ятних знаків, вивчення молоддю козацьких родоводів під гаслом „Шукай, козак, свій родовід!”

4. Любіть Україну, як сонце любіть. Продовжуючи патріотичні традиції, звичаї наших пращурів-язичників, які були сонцепоклонниками, і віруючих козаків, ми навчаємо кожного молодого козака і козачку палко і ніжно, самовіддано любити свою калинову, вишневу країну, по-синівському служити їй корисними справами.

5. Козацькими шляхами – до висот української духовності. Тут на міцному науковому ґрунті, культурно-історичних традиціях козацтва формуємо високу мораль, силу волі і силу духу підлітків і юнаків. Допомагаємо їм оволодіти основами української козацької філософії, ідеології, психології, національного характеру і світогляду.

Допомагаємо відроджувати козацькі мистецькі традиції кобзарства, лірництва, гуртового співу, танцю, дотепного влучного слова, різьбярства, художнього розпису, художньої вишивки, іконопису. Допомагаємо вивчати і застосувати на практиці козацькі знання: народної медицини, астрономії, агрономії, метеорології, кулінарії.

Проводимо індивідуальну, групову, масову культурно-просвітницьку роботу, спрямовану на те, щоб кожен учень – член козацького осередку займався самопізнанням і саморегулюванням, самовдосконаленням, розвивав свої інтелектуальні здібності і фізичні можливості, пізнавав сутність й особливості козацької ідеології (філософії, світогляду, моралі, етики, естетики, характеру, правосвідомості). Проводимо кваліфікаційні конкурси, олімпіади, змагання з різних напрямків розвитку здібностей учнів.

Розбудова незалежної України, осягнення нею в майбутньому в багатьох галузях життя світового рівня розвитку неможливо без пізнання і творчого відродження національно-духовних пластів минулого (зокрема, козацької духовності). Пізнання її ідейно-морального, виховного потенціалу має вирішальне значення у формуванні вільної, з стійкими морально-вольовими якостями, силою духу особистості.

Українська козацька духовність – це історично сформована система духовних багатств лицарської верстви рідного народу, яка виробила і в своєму бутті, способі життя відобразила найвищі цінності цього національної душі, філософії, світогляду, характеру, моралі, естетики, правосвідомості, ідеології, - у цьому понятті українець розкривається як активний діяч історії свого народу, господар рідної землі і держави, володар, охоронець, примножувач національних матеріальних і духовних багатств.

Нині нам потрібен у громадському, шкільному і родинному житті культ лицарства, духовних багатств козацтва. Лицарський дух не дасть нудити багатьом людям у духовній нищості, історичному безпам'ятстві.

У діяльності козачат їм прищеплюється козацько-лицарська духовність, зміст якої складають:

а). Духовне життя козаків – синівська любов до Матері-України, землі-годувальниці, рідного краю, заповітів батьків і дідів, материнської мови, рідної культури, історії та ненависть до всього чужого, ворожого, що заважало жити на своїй землі і було спрямовано на гальмування і нищення людського в людині (гармонія любові і ненависті);

права, “вольності” козаків, право власності (на землю, скот, реманент), ідеї власності, здобутої своїми руками, кмітливостю і підприємницькою думкою; ідея Бога як захисника народу, України; лицарі свято берегли віру батьків і дідів, духовні здобутки предків.

б). Козацька філософія – козаки обґрунтували волю людини як головний дар життя, її природне право на свободу і незалежність, найвищими цінностями вважали людину, народ, національну державу;

кожна людина – складова частина народу, нації;
стійкість і цілісність, соборність нації залежить від того, чи усвідомлює кожен її представник необхідність згуртованості в міцну духовну спільноту.

в). Козацький світогляд – провідними були ідеї Бога, України-Батьківщини, свободи особистості і волі народу, збереження спадщини предків, їхньої духовності, переконання в торжестві народної правди, перемоги добра над злом, ідеали незалежності України;

уявлення, погляди на підступництво і зраду, на міщанське животіння, на пасивне очікування добра, коли зло саме зникне, на байдужість до долі України як на гріхи людей; зраду вважали найтяжчим злочином перед товариством, народом, своєю державою, Богом;

козаки плекали, культували ідеали братства, побратимства, згуртованості і єдності людей для досягнення шляхетних цілей

г). Козацький характер – почуття багатства, емоційна наснага, внутрішня невичерпна енергія;

висока шляхетність і порядність, кмітливостю і дотепність, підприємливість і практичність, стійкість і незламність у боротьбі з ворогами, безкомпромісність і твердість у відстоюванні правди і справедливості;

ніжність у ставленні до добрих людей, братерська любов до друзів і товариства, глибока пошана до громади, вірність своєму обов'язку захищати рідну землю, співчуття до всіх знедолених, милосердя до тих, хто його потребує;

постійна готовність до боротьби за волю рідного краю, за свою незалежну державу, устремління до високих ідеалів, жадання будувати демократичний державний устрій, давати лад у громадському житті, утверджувати гуманні стосунки між людьми.

д). Козацька мораль – шляхетне ставлення до людини;

батьківська турбота про підростаюче покоління, глибока пошана до літніх і старших людей, палка і всепереможна любов до рідної землі, героїзм у захисті інтересів рідного народу, надання допомоги усім слабим, скривдженими і знедоленим, нетерпиме ставлення до зла і несправедливості в будь-якій формі, надзвичайна скромність, висока краса вчинків і миротворча місія в житті;

глибока людяність, діяльна доброта, милосердя;

жертвовність як здатність поступитися власним добробутом, навіть віддати життя в ім'я перемоги добра над злом, торжества козацької правди.

е). Козацька естетика – культ краси людини, її фізичної і духовної досконалості.

ж). Козацька правосвідомість – виборність органів козацького самоврядування, утвердження демократичних основ української держави, гуманістичні засади громадського життя;

з). Козацька ідеологія – захист демократичного ладу, політичного устрою України, її самостійності і державності, органів самоврядування, інтересів козацького стану, всього народу;

захист прав, привілеїв, здобутих козаками в боротьбі з ворогами;

будівництво правової держави, звільнення своєї землі від будь-яких агресорів, чужоземних зайд;

вищість інтересів народу, нації, Вітчизни, що перебуває в смертельній небезпеці, над інтересами окремої особистості;

цілісність нації, власної держави, їх верховенство, пріоритетність перед вузькоєгоїстичними потребами людини чи групи людей;

необхідність боротьби з порушниками української законності, політичними течіями та лжетеоріями, ворожими рідному народу, його державності.

Блок III. Культура предметної діяльності.

6. Плекати український храм природи. Основними завданнями цього напрямку роботи з юними козаками ми вважаємо формування в них любові до рідної природи, готовності і уміння берегти і примножувати її багатства, красу. Разом з козачатами вивчаємо екологічне становище в регіоні та беремо участь у заходах з метою його покращання.

7. Всеукраїнська толока, особиста праця – тобі, Державна Україна. Тут засобами козацької педагогіки ми формуємо якості господаря рідної землі, державну позицію та інтереси українського власника, який чесною і самовідданою працею нарощуватиме матеріальні блага, духовні цінності рідного народу, гармонійно поєднуюватиме особисті і загальнонаціональні потреби.

Допомагаємо пізнавати і досліджувати, а також відроджувати традиції козаків як мудрих хліборобів, умілих орачів, господарів землі: прилучаємо козачат до організації і ведення фермерських господарств, створення госпрозрахункових трудових об'єднань, майстерень, малих підприємств,

асоціацій, організації вірцевих молодіжно-козацьких господарств різного профілю.

Допомагаємо відроджувати ремесла і промисли: бондарство, гончарство, бджільництво, ковальство, лимарство, чинбарство, стельмахування.

8. Науку і техніку – на службу нації, Україні. Роботу тут спрямовуємо на пізнання вихованцями законів розвитку науки і техніки, формування любові до науково-пізнавальних процесів, уміння власними зусиллями свого мозку і рук рухати вперед ці фундаментальні галузі суспільного життя.

Допомагаємо козачатам вивчати сучасні види техніки, інформаційної та електронної обчислювальної машинної технології і організації особистої та спільної творчої діяльності, зокрема: радіозв'язок, теле-радіоконструювання, теле-радіомоделізм, системи електронної автоматики, судномоделізм, морська справа, авіамоделізм, автомобільна та тракторна справа, радіо моделювання.

Блок ІУ. Соціальна культура.

9. В душі і серці кожного із нас – Соборна Україна. Зміст і методику роботи в цьому напрямку спрямовуємо на вироблення в юних козачат державотворчих і націотворчих якостей. Працюємо над тим, щоб зміцнення національної держави, поглиблення згуртованості нації стало смыслом життя кожного громадянина України.

10. Козацька наша слава не вмре, не поляже. Разом з нашими вихованцями – молодими козаками – глибоко пізнаємо історію українського козацтва, досягнуті ним національні пріоритети – ідейні, політичні, наукові, культурні і державотворчі.

Поширюємо серед учнів та молоді знання про козацький національний визвольний рух, про заслуги козаків у боротьбі з чужоземними загарбниками.

Вивчаємо матеріали: історичні документи (козацькі літописи); історичні праці про героїку козаччини М.Костомарова, В.Антоновича, М.Аркаса, Д.Яворницького, Д.Дорошенка, І.Огієнка, В.Крип'якевича, А.Опановича;

художні твори Т.Шевченка, П.Куліша, Б.Грінченка, А.Чайковського, О.Олеся, Б.Лепського, поетів В.Симоненка, Л.Костенка, І.Драча, Д.Павличка.

Б. ФОРМИ

У роботі з козацько-лицарського виховання ми використовуємо такі основні форми роботи:

1. Робота в школі:
  - а). Класна,
  - б). Позакласна.
2. Позашкільна робота.

Класна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами за рахунок варіативної частини навчального плану з основних дисциплін козацько-лицарського виховання.

Позакласна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) і класних козацьких загонів.

Позашкільна робота з козацько-лицарського виховання проводиться нами у формі діяльності дитячо-юнацької організації „Молода Січ” під патронатом паланкового та місцевого осередків Українського козацтва.

В. МЕТОДИ, ПРИЙОМИ

І. Родинно-дошкільне виховання дошкільнят.

Родинно-дошкільне виховання здійснюємо через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програм дитячого садка:

а) застосовуємо ідеї, методи і прийоми народної педагогіки. Мати і батько, всі рідні в родинному вихованні застосовують милозвучну і мелодійну, співучу рідну мову, фольклор. Рідне довкілля, зміст, форми і методи виховання створюють етнічне середовище, яке сприяє пробудженню природних задатків дітей. В таких умовах починає формуватися український характер і світогляд особистості;

б) виховуємо народними засобами глибокі родинні почуття, цінності, любов до Матері і Батька, Бабусі і Дідуся, Роду і Народу, України-Батьківщини;

в) пробуджуємо і виховуємо глибоку радість, впевненість дитини в найбільшій радості життя: „Мамо, тато і я – це моя сім’я”;

г) розповідаємо дітям міфи про походження землі, життя на ній, українців, України, стольного граду Києва, козаків. Розповідаємо міфи і легенди про Око, Першоптаха, Першого Бога Сокола, Дуба-Стародуба, Сварога, Дажбога, перуна;

д) створюємо в уяві дітей привабливі образи героїв казок і легенд, пісень, колядок і щедрівок – образи богатирів, витязів, лицарів. У спілкуванні з матір’ю, батьком, працівниками дитячого садка, в ігровій діяльності діти захоплюються мужністю і відвагою, силою і розумом козаків – борців за свободу людини, волю України;

е) допомагаємо дітям у процесі бесід, ігор, вертепних дійств, драматизації, участі в дотриманні традицій і звичаїв народного календаря під керівництвом батьків, вихователів засвоїти зміст і дух козацько-лицарського життя. Під час художніх занять, вивчення віршів, розучування пісень, загадок, колядок і щедрівок, народних дитячих танців діти пізнають елементи історії, культури, художнього і військового мистецтва українських козаків;

є) розкриваємо в процесі відзначення дат, урочистостей, свят народного календаря, любов козаків до рідної землі, Матері-України;

ж) ознайомлюємо дітей з українськими етнічними, національними символами – білою хатою, калиною, вербою, тополею, лелекою, соняшником;

з) здійснюємо посвяту бажуючих дітей у козаченята. Здійснюємо виховання козаченят шляхом пробудження і утвердження в серці і душі радості і задоволення, сміху і веселощів, відчуття і розуміння краси і добра, порядку і дисципліни, ладу в усьому;

і) проводимо бесіди, розповіді на теми „Ми малята – козаченята”, „Зростаємо здоровими і дужими”, „Козацькому роду нема переводу”, „Козаки-

вояки, оборонці України”. Проводимо ігри з ходьбою, бігом, рівновагою, козацькі забави на теми „Біжіть до жовто-блакитного прапора”, „Знайди кольори прапора України”, „Знайди свій будинок”, „Вгадай, де був козак”, „Де тут козак, а де злі люди, недруги козаків”. Застосовуємо сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні ігри, ігри-інсценіровки, драматизацію і театралізацію;

й) пробуджуємо і виховуємо у козаченят бажання у чомусь хорошому бути першими, лідерами. Виховуємо в кожного з них почуття власної гідності, віри в свої сили, можливості;

к) сприяємо засвоєнню козаченятами елементів народної астрономії, біології, медицини, кулінарії;

л) виховуємо у кожного козаченяти бажання, уміння і навичок дотримуватися в житті і поведінці лицарських правил:

- старайся бути добрим і чесним, справедливим і правдивим, красивим;
- прагни бути першим у хорошій поведінці, добрих справах, праці;
- будь сміливим і розважливим, дисциплінованим і організованим, мужнім, долай труднощі на шляху до Добра, Правди, Краси;
- не заважай іншим дітям, не завдавай їм прикрощів, шкоди і болі;
- люби рідну землю, батьківську хату, материнську мову і пісню, калинову Україну.

II. Родинно-шкільне виховання учнів молодших класів.

У роботі з козацько-лицарського виховання з козачатами і лелями ми:

а) форми, методи і прийоми спрямовуємо на пробудження в дітей елементів національної свідомості і самосвідомості. Проводимо бесіди і розповіді дітям, читаємо книжки про Запорозьку Січ, героїчні подвиги лицарів України, зустрічі з представниками Українського козацтва, збагачуємо їх знання про історію козаків, їхню героїчну боротьбу за свободу і незалежність України;

б) формуємо історичну пам'ять культурно-історичних основ духовності козачат при сприянні міфів про праукраїнців-предків козаків, їхні вірування і звичаї, сонцепоклонництво. Ознайомлюємо дітей із міфами про Білобога і Чорнобога, Коляду і Мару, Лада і Ладу, Велеса і Перуна. Розкриваємо в міфології, фольклорі, глибокі гуманістичні якості наших пращурів – любов до людини, доброта, правдивість, працелюбність, пошана до історії і культури рідного народу, зневага до всього потворного в житті, ненависть до ворогів-загарбників;

в) впроваджуємо в повсякденне життя і навчання козачат ідеї, правила, національні традиції родинності. Застосовуємо в процесі вивчення навчального матеріалу, в позакласній і позашкільній роботі козацьких ігор, в яких розкривається родинні цінності, ідеї української національної школи-родини;

г) пробуджуємо інтерес до історії українського козацтва, Запорозької Січі, Гетьманської України як форми національної державності шляхом участі козачат у дослідно-пошуковій роботі на теми „Жили собі запорожці та й на Запорожжі”, „Гей ви, хлопці, славні Запорожці”, „Запорозькі козаки-характерники”, „В похід сурмлять козацькі сурми”;

д) розкриваємо єдність змісту і форми, національної ідейності і художньої образності, символічності і духовності в процесі вивчення козацьких пісень і дум,

легенд і історичних оповідей і виховуємо в кожного козацати почуття господаря на українській землі, володаря в рідному краї;

е) організовуємо і проводимо бесіди, ранки, вікторини, конкурси, заочні мандрівки на теми „Українські національні кольори”, „Українські образи і символи”, „Самобутність рідного мистецтва”, „Чари писанкарства і рушникарства” тощо з метою розвитку емоційної сфери, почуття краси.

III. Родинно-шкільне виховання учнів 5-8 класів.

У роботі з козацько-лицарського виховання з джурами та данами ми:

а) використовуємо методи фізичного загартування джур та дан. Організуємо на запорозьких – козацько-лицарських традиціях тіло виховання кожних джури та дани (засобами природи – води, сонця, снігу, системи вправ, видів козацької боротьби). Допомагаємо оволодіти народними методами лікування кашлю, нежиті, кровотечі, укусу змій, легкої рани;

б) спрямовуємо методики козацько-лицарського виховання джур та дан на створення умов, забезпечення активної участі кожного з них в крає-, народо-, українознавчій діяльності. Допомагаємо проводити практичні заняття в умовах сім'ї, школи, позашкільної роботи народною вишивкою, писанкарством, рушникарством, декоративно-ужитковим мистецтвом;

в) організуємо творчі пошуки, збирання в рідній місцевості, інших регіонах України і вивчення ідейно-духовного багатства пісень, дум, легенд, історичних розповідей та інших матеріалів про козаків. Застосовуємо проблемність, дискусійність, творчий обмін враженнями, думками в процесі вивчення ідей українських державотворців П.Сагайдачного, Б.Хмельницького, І.Виговського, І.Мазепи, керівників визвольних змагань нашого народу ХХ століття – М.Грушевського, В.Винниченка, С.Петлюри, С.Бандери, А.Мельника, Є.Коновальця, Р.Шухевича;

г) проводимо бесіди, збираємо матеріал для художніх і наукових робіт на теми „Хто ми? Яких предків діти?” „Трипільська культура і наші пращури”, „Оріана, Оранта, Русь-Україна і Козацька держава”, „За що ми різалися з ордами?” Проводимо диспути і дискусії, вільний обмін думками про співвідношення козацького минулого і сучасного, про сучасну козацько-лицарську духовність;

д) допомагаємо пізнавати культуру, мистецтво, освіту козаків в процесі проведення бесід, творчих діалогів, написання художніх творів і рефератів на теми „Козацька маршова музика”, „Закличні звуки козацьких сурм”, „Тужливий біль і переможний дзвін бандур козацьких”, „Серце й душу звеселяє козацьке мистецтво”, „Лицарський дух у кольорах і звуках”;

е) впроваджуємо в повсякденне життя джур та дана діяльність їхніх гуртків, куренів, кошів, паланок різноманітних елементів, засобів романтики і символіки, піднесеності й урочистості. Застосовуємо історичний підхід, методи порівняння, зіставлення культурно-історичних фактів під час вивчення символічного змісту тризуба – Малого Державного Гербу України, Державного Прапора України, козацьких прапорів, інших символів (булави, бунчука).

IV. Громадсько-родинне виховання учнів 9-11 класів.

У громадсько-родинному вихованні козака та берегині ми:

а) використовуємо методики, технології козацького навчання і виховання, які спрямовуються на пробудження і поглиблення життєстверджуючого, комфортного самопочуття молодих козаків у процесі занять, роботи. Надаємо психологічну, методичну допомогу козакові в опрацюванні і організації власної системи зміцнення і охорони свого здоров'я, а також пробудження в нього турбот про здоров'я інших людей;

б) створюємо організаційні, психологічні і педагогічні умови з метою утвердження гідності особистості козака та берегині, постійно зростаючої самостійності їх у навчально-пізнавальній, дослідно-науковій, виробничій діяльності, житті;

в) застосовуємо новітні педагогічні та інформаційні технології українознавчої роботи (педагогіки народного календаря, розвитку історичної пам'яті, формування національної свідомості і самосвідомості). Проводимо диспути і дискусії, проблемні обговорення, творчі зустрічі на теми „Світогляд українців: умови і шляхи формування, основні ідеї”, „Історія українського народу і його національний характер”, „Національний характер і мистецтво”;

г) ознайомлюємо молодь з архівними матеріалами, допомагаємо вивчати стародруки, писати реферати про культурні здобутки, духовні цінності рідного та інших народів, оволодівати знаннями з народної математики, етнопедагогіки, медицини. Організуємо самостійні дослідницькі пошуки козаків та берегинь, вивчення ними європейських традицій в українській культурі, зв'язків України з Заходом і Сходом, Північчю і Півднем. Організуємо „круглі столи”, молодіжні наукові і науково-практичні конференції як фактор формування лицарської духовності;

д) забезпечуємо участь козаків і берегинь у заняттях в клубах „Моя Батьківщина – Україна”, „Планета”, „Політика”, „Держава та коріння нації”, „Людина та ідейні цінності” з метою вивчення української національної ідеології, її квінтесенції – ідеології державотворення як державної ідеології України, а також внутрішньої і зовнішньої політики Української держави;

е) формуємо готовність молодих козаків до служби в Збройних Силах України шляхами теоретичної і практичної підготовки, осмислення проблем „Покликання Збройних Сил України – захист миру, незалежності нашої держави”, „Слава козацькій зброї”, „Військові козацькі традиції і сучасність”, „Непорушність присяги воїна на вірність Україні”;

є) надаємо наукову і методичну допомогу козаку та берегині в справі організації самонавчання, самоосвіти, самовиховання, у формуванні власних поглядів, переконань та ідеалів громадянина України.

ІДЕЯ КОЗАЦТВА В ІСТОРИЧНІЙ ТРАДИЦІЇ ТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. Українці – єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисциплінованою організацією українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і

самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю – Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне і духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєздатність, оптимізм і енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно і духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів. Майже чотириста років тому козаки так виклали королівським послам свою роль і призначення: «Подібно до наших предків, хочемо й ми користуватися вольностями життя, маєтностями і свободами, що належать рицарським людям... Дбаємо про те, щоб так само, як ми отримали від своїх предків ті права і вольності, щоб і наші наступники прийняли їх цілими і непорушними, з примноженням слави. І щоб вони один після одного передавали їх у прийдешні часи».

Після зруйнування Запорізької Січі в 1775 році, не дивлячись на тривалий процес розкозачення і денационалізації українців Московською імперією, живий ланцюг спадковості Українського козацтва ніколи не переривався: 1775 - 1828 рр. – Задунайська Січ; 1783 - 1868 рр. - Українські козацькі війська і формування у складі імперського війська; 1783 - 1917 рр. – в Україні зберігався козацький стан; 1904 - 1914 рр. – січовий рух в Галичині, створення Легіону українських січових стрільців; 1917 - 1922 рр. – бурхливий підйом відновлення козацтва, його боротьба за відновлення самостійної і соборної України; 1918 - 1933 рр. – існування в Україні Українського Вільного Козацтва, а до 1990 року – збереження духовності і традицій Українського козацтва у ментальності і моралі національно-патріотичної верстви етнічних українців на Батьківщині і в українській діаспорі.

Сучасне Українське козацтво відновилося в Україні в 1990 році і має своєю метою історичну місію – шляхом боротьби за незалежність і соборність України, відновленням у етнічній пам'яті українців глибоких національно-патріотичних переконань, традицій і безмежної любові до своєї Батьківщини – втілити в життя українського народу і спонукати на вічність Українську Національну Ідею.

2. Відродження козацьких традицій сьогодні є надзвичайно потрібною і важливою справою. Постає сучасне українське лицарство – духовно постає Україна. Сьогодні нам належить продовжити велику місію козацтва. Козаки знову мають стати захисниками честі й гідності України, її традицій, її культури.

Сучасний загальнодержавний сплеск цікавості до історії козацтва й зокрема уваги до його проблем пояснюється просто: йде формування національної еліти, яка спирається в своїй діяльності на національний – козацький! – досвід державотворення.

Суспільство засновується лише на ідеї моральності й цементується духовними прагненнями народу. Ідеологія козацтва фундується на таких засадах: Християнство (Православ'я), прагнення до “Народовладдя” та самоврядування в організації свого життя й на усвідомленні святого свого обов'язку – захищати рідну українську землю й українську державність (“Душу – Богу! Серце – Людям! Життя – Батьківщині! Честь – нікому!”). Це стало в перебігу віків свого роду генетичною особливістю козацького характеру. Й в сучасному суспільстві, коли значний відсоток населення України розгубив, не мав або розміняв свої ідеали на

“речовизм” та долари, козацтво за рядом обставин стало найбільш стійким носієм національно-історичних традицій українського народу, здатне зіграти роль свого роду каталізатора громадської самосвідомості, очолити всенародний рух за відродження України-Батьківщини.

3. Сучасні зміни геополітичної ситуації (тероризм) висунули на порядок денний питання про додаткові гарантії захищеності та безпеки, територіальної, державної цілісності, забезпечення мирного проживання населення, підтримка на достатньому рівні мобілізаційних ресурсів. Цими обставинами в теперішній час продиктована увага державних структур до українського козацтва.

Нерозвиненість законодавчої бази відродження та розвитку Українського козацтва може бути пояснена тим, що процес розбудови козацьких організацій в Україні іде мляво. Істотною перешкодою розвитку козацтва є концептуальна невизначеність цього процесу.

Початок здійснення державної політики України щодо козацтва, як правило, пов'язують із прийняттям Указу Президента України (Л.Кравчук) за № 1419/95 від 04.01.1995 року “Про відродження історико-культурних та господарчих традицій Українського козацтва”.

Включення козацтва в систему “держава” призведе до виникнення статусу військових козацьких спільнот, які будуть поєднувати в собі риси й держави й громадської організації.

Що є українське козацтво у минулому й сучасному часі? Що ми активно “відроджуємо” й намагаємось “використати”? Чи зможе козацтво зайняти свою нішу в XXI столітті? Як в сучасних умовах силами громадської організації відродити тип козака-лицаря? Як згуртувати таких людей? На якій основі відроджувати козацтво?

Історія українського державотворення переконливо свідчить про те, що в цьому історичному процесі, порівняно з іншими суспільно-політичними силами, козацтво відіграло вирішальну, провідну роль. Тому національні інтереси України вимагають створення державних документів, зокрема законів, постанов, які б сприяли дальшому розвитку українського козацтва як могутньої націотворчої і державотворчої потуги, залучення до його лав найширших верств співгромадян з метою пробудження і спрямування їхньої енергії на розв'язання історичних завдань, що стоять перед нашим суспільством і державою.

Факти неспростовно свідчать, що високі духовні набути українського козацтва, його видатних представників – державних і політичних керівників, діячів науки і культури на сьогодні залишаються невідомими широким верствам нашого суспільства. Не пробуджена і незадіяна до конкретних державотворчих справ і не організована в козацькі форми інтелектуальна, духовна і практично-дійова енергія сотень тисяч наших співвітчизників; вона ще «дрімає», «спить» і не набуває продуктивних і ефективних, суспільно корисних форм, справ і чину державотворчого характеру.

4. Справжнє відродження козацтва на Україні почнеться тоді, коли до його лав увіллється молодь, що вболіває за народні справи, прагне кращого сьогодення та працює на духовне і матеріально багате майбутнє (молоді козаки, які пройшли школу козацько-лицарського виховання); коли теперішні козаченьки чітко

усвідомлять, що по них судять про все козацтво і народ у цілому, відмовляться від своїх користолюбних цілей і на перше місце поставлять служіння народу; коли між козаками і науковцями-просвітянами встановляться тісні зв'язки та налагодиться співпраця на ниві дослідження історико-культурної спадщини козащини. І тоді відроджене козацтво стане тією широкою суспільно-політичною і культурницькою течією, яка згуртує всі верстви українського народу і зможе цивілізованими методами вирішувати нагальні питання сьогодення в ім'я народу і для народу.

5. Для історичних козацьких структур основним змістом і суттю їхнього існування була специфічна військова справа у відповідних суспільно-політичних та природно-географічних умовах. Завдяки цьому на засадах архаїчних військово-лицарських традицій сформувалась комплексна система козацького військового буття – козацько-лицарське мистецтво. Це мистецтво (специфічне бойове мистецтво зі зброєю та на його основі – рукопаш; козацьке звичаєве право; елементи архаїчної військової магії; пісенно-енергетична практика; особливе світосприйняття) і є сутністю української козацької спадщини.

Тільки через відродження і поширення основ військово-лицарської спадщини ми можемо вести мову про реальне наслідування, а отже і відповідність сучасного козацтва історичним аналогам.

6. До сьогодні розуміння пріоритетності дійсного відродження українських козацьких традицій не досягнуто. Причинами цього є:

- переважно хибні уявлення про сутність козацької спадщини, що сформувалися під впливом романтично-історичної художньої літератури та певних стереотипів вітчизняної і зарубіжної історіографії, розроблених відносно тих чи інших історіософських концепцій;

- відсутність сприятливих умов для повноцінного відродження козащини;

- розмитість або повна відсутність дійсних пріоритетів козацького відродження;

- руйнація родових козацьких зв'язків та втрата традиційного козацького середовища (родовий козак – представник спадкового козацького роду, життєві принципи якого сформувались на засадах цінностей, притаманних специфічному середовищу козаків-воїнів: пріоритетність чоловічого начала у всіх царинах буття; шанобливе ставлення до родових та загальнокозацьких звичаїв; повага до військової справи взагалі і особливо до специфічної козацької військової спадщини; ознайомлення з основами козацького бойового мистецтва; сприйняття особливих стереотипів поведінки та відносин, заснованих на засадах козацького звичаю; можливе ознайомлення з елементами військової магії; здоровий спосіб життя).

Основні причини гальмування козацького відродження такі:

- вплив різноманітних політичних сил;

- протилежна конфесійна орієнтація;

- залежність від окремих гілок влади та економічних еліт;

- особисте ворогування новітніх козацьких керівників;

- брак конкретної діяльності.

Але якщо об'єктивно та тверезо проаналізувати процеси, які в теперішній час йдуть в українському козацтві, то ми побачимо, що саме козацтво поки ще розпорошено й неорганізоване. І причин для цього більш ніж достатньо.

По-перше, козаків розпорошують ті, хто не бажає появи на політичній арені України нової грізної громадської сили. Для цього козаків утягують до різних апаратних та партійних ігор. Сучасний козацький рух лише встиг набрати силу, а в його середовищі через 75 років після революції з'явилися "білі" й "червоні", "самостійники" й "державники", "наші" й "не наші", які готові знову зхрестити шаблі.

По-друге, розпорошеності цієї підсобляють самі козаки, піддавшись розгулу марнослів'я та егоїзму, пробуджених сучасною революційною хвилею, яка зберегла на своїх прапорах характерний для всіх революцій гасло: "Хто був ніким, той стане всім!" В результаті цього козацтво й не помітило, як опинилося в тенетах численних паралельних організаційних структур, які між собою ворогують.

По-третє, відсутність наукового узагальнення багатовікового служіння козацтва Неньці-Україні виявилось при перших кроках його державного становлення. Щоб вирішувати проблеми, які виникають, необхідно вивчити механізм функціонування традиційних козацьких військ, проаналізувати діяльність козацтва в період демократичних перебудов й громадянської війни 1917-1922 років. На базі цих досліджень визначити, що можливо використати задля вироблення сучасної єдиної державної політики становлення козацтва й правильно виявити сутність козацького загалу, козацької громади, козацького війська.

По-четверте, козацтву необхідно формувати наскрізну систему підготовки й виховання козака як державної людини через сім'ю – середню школу – вищий навчальний заклад (готувати кадри).

ІСТОРИЧНА НЕОБХІДНІСТЬ УТВЕРДЖЕННЯ ДИТЯЧОГО, ЮНАЦЬКОГО ТА МОЛОДІЖНОГО РУХУ НА КОЗАЦЬКО-ЛИЦАРСЬКИХ ТРАДИЦІЯХ

Українська молодь має глибоко усвідомлювати, що козацько-лицарська духовність – одна з найвищих вершин національної духовності, яка була рятівним феноменом в історії рідного народу. Тому справедливим, історично об'єктивним є твердження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: доки Україна була козацькою, доти вона була незалежною чи автономною (в умовах безперервної агресії – військової, ідеологічної, мовної, культурної шовіністично-мілітарних держав).

Козацько-лицарські ідеї, непересічні морально-духовні вартості, подвижництво і героїка рятували нашу націю і в пізніші часи панування на нашій території чужоземної мови, культури, шовіністично-пригноблюючої ідеології сусідніх агресивних держав.

У XIX і XX століттях козацько-лицарська ідейність, духовність жили в серцях і душах нашого народу, його інтелігенції, еліти. Козацька ідеологія і лицарський дух в тій чи іншій формі завжди були притаманні національно

свідомим українцям, набували нових життєво важливих, національно-державницьких форм.

Українська молодь, яка об'єднувала в своїх лавах також багатьох білорусів, поляків, євреїв, росіян, представників інших національностей України, завжди продовжувала різноманітні форми, традиції козацько-лицарської життєдіяльності. Новітні молодіжні козацькі братства і товариства, курені, коші і Січі виникали, наприклад, ще в другій половині XIX століття. Одну з перших Січей нового часу створили українські студенти у Відні (1868), почесними членами якої були відомі українські вчені, громадські і політичні діячі, наприклад М.П.Драгоманов.

Масовий національно-визвольний січовий рух серед дорослих і молоді розгортався наприкінці XIX – в перші десятиліття XX століття.

Перша Січ як спортивно-руханкова організація була заснована в умовах панування Австро-Угорської імперії, наперекір волі польсько-шовіністичних властей, видатним українським просвітником, громадським і політичним діячем Кирилом Трильовським 5 травня 1900 року в селі Завалля Снятинського повіту в Галичині. Невдовзі Січі густою мережею як суто національна форма об'єднання дорослих і молоді, вкривали територію Галичини, Буковини і Закарпаття. Всупереч колоніальним властям, в інтересах звільнення українського народу в згаданих регіонах у перші десятиліття нашого століття нараховувалося 1500 Січей, які ставали осередками формування національної свідомості і самосвідомості, козацько-лицарської духовності молоді. На козацько-лицарських традиціях працювали також численні молодіжні організації – «Луг», «Соколи», «Пласт» та ін.

Розгорталися активна діяльність Молодої Січі ім. І.Виговського, Молодої Січі ім. І.Богуна, Молодої Січі ім. І.Сірка, Молодої Січі ім. П.Полуботка, Молодої Січі ім. І.Мазепи, Молодої Січі ім. Б.Хмельницького та ін. Завдяки високій виховній ефективності козацько-лицарських традицій лави борців за незалежну Україну поповнили українські січові стрільці, які отримали міцне національно-державницьке загартування в Січах і вкрили себе невмирущою славою в боях з ворогами нашої держави, яка народжувалася в 1917-1920 рр. Молодіжні організації, які діяли на козацько-лицарських традиціях, функціонували в Галичині, Буковині і Закарпатті аж до II світової війни, приходу військ СРСР на західноукраїнські землі.

Із здобуттям Україною в наш час державної незалежності створилися сприятливі умови для творчого відродження дитячих і молодіжних козацьких організацій, впровадження традицій, ідей і засобів козацької педагогіки, лицарського загартування в родинне, шкільне і позашкільне виховання дітей та юнацтва.

Новий період розвитку вітчизняного козацького молодіжного руху, козацько-лицарських традицій виховання дітей і молоді розпочався в січні 1996 року, коли президент України Л.Кучма видав Указ «Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва». В цьому документі вказується на необхідність державної підтримки як самого процесу відродження козацтва, так і козацько-лицарських виховних традицій. В указі підкреслюється необхідність зміцнення державотворчої духовності Українського козацтва, «поетапного відродження його історичних, патріотичних,

господарських та культурних традицій». Наголошується на тому, що «Міністерству культури України, Міністерству у справах молоді та спорту здійснювати заходи щодо проведення фестивалів козацької творчості, спортивних змагань, створення козацьких художніх самодіяльних колективів та фізкультурно-спортивних секцій.

У багатьох регіонах, містах і селах, школах та інших навчально-виховних закладах вже створені дитячі і молодіжні козацькі осередки, структури (курені, коші, братства і товариства, десятки і сотні, рої і чоти тощо). Діють також первинні осередки «Молодої (Юної) Січі».

Кращі представники української молоді глибоко усвідомлюють те, що об'єктивні обставини і суб'єктивні фактори мільйонів людей-співвітчизників, умови нашого життя кардинально змінилися в останнє десятиліття. Необхідність розв'язати життєво важливі проблеми, залишені нам у спадок від радянсько-комуністичного режиму, входження України в коло цивілізованих держав вимагають від кожного юнака і дівчини рішуче змінити своє ставлення до світу, до гальмуючих наш національний, політичний, духовний поступ факторів.

Історична потреба боротьби за утвердження нашої державності, необхідність подолання зовнішньополітичних і внутрішніх сил антиукраїнського спрямування вимагають нарощенню кожної особистістю своїх психофізичних і духовних сил, власної енергії. Козацько-лицарські традиції сприяють пробудженню і формуванню потужних емоційно-почуттєвих, інтелектуально-духовних сил патріотичного спрямування з метою кардинального впливу на дійсність і зміни її в інтересах усіх громадян України, зміцнення її державності.

Історія не лише нашого, а й інших народів переконливо свідчить про те, що національна свідомість, енергія діяння, героїчного чину стають глибокими і всеохоплюючими, могутніми і непереможними тоді, коли вони мають міцні культурно-історичні, ідейно-моральні корені, коли витокі, шляхи і механізми формування їх зрозумілі для найширших верств народу. Такими могутніми традиціями нашого народу є ідейні, політичні, економічні, духовні, державницькі традиції Українського козацтва, запорозького лицарства.

Оволодіваючи козацько-лицарськими традиціями, духовністю, молодь опановує на сучасному рівні і козацько-лицарський стиль, спосіб життя, діяльності і поведінки. Характерно, що такій молоді притаманні активно-дійова, наступальна позиція у боротьбі з усім лихим, потворним, шкідливим для незалежності України, підвищення добробуту її громадян. Така молодь сповнена ентузіазму й наполегливості у змаганнях із труднощами, жадає вийти переможцем у життєвій боротьбі. Козацько-лицарському способу життя сучасної молоді властиві мужність, відвага і героїзм трудових буднів, ратних справ в ім'я свободи народу, зміцнення нашої державності.

Козацький тип людини (С.Кульчицький, В.Цимбалістий, М.Шлемкевич) як втілення найвищих лицарських чеснот, якостей українського національного характеру і світогляду є центральною постаттю нашого фольклору, красного письменства, ідеалом творчості геніального Великого Кобзаря України Т.Шевченка.

Постійно рівняючись на високий взірець козака-лицаря, українська молодь оволодівала козацькою ідеологією, філософією, лицарською мораллю,

шляхетністю духу і жадала стати господарем на українській землі, носієм національної свідомості і самосвідомості, культури, захисником материзни і дідизни, оборонцем рідної Вітчизни.

Найвищі ідеали української молоді, яка прагне творчо продовжувати козацько-лицарські традиції, є незалежна демократична і правова, гуманістична і цивілізована Україна, соборна і міцна українська нація, глибока духовність і високий добробут рідного народу, консолідація представників усіх національностей, які складають українське суспільство.

Вишневецький і Наливайко, Сагайдачний і Сірко, Хмельницький і Мазепа, Нечай і Кривоніс, Богун і Виговський, Дорошенко і Морозенко, Полуботок і Головатий, Гонта і Залізняк, Орлик і Калнишевський та багато інших козацьких гетьманів, кошових отаманів, полководців є високим взірцем Людини-Лицаря, ідеалом вірного служіння неньці Україні, національному державотворенню.

Глибоко усвідомлюючи негативні наслідки на національному характері багатьох українців, педагоги сучасної школи, виховники, батьки мають вести систематичну роботу, спрямовану на творчий розвиток у сучасних умовах автентичного українського, зокрема козацько-лицарського характеру і світогляду.

Формування в молоді національно-патріотичної цілеспрямованості, організованості, вольовитості, мужності, дисциплінованості допоможе багатьом позбутися відчуття національної меншовартості, невіри в свої сили і можливості.

Чим ширші кола батьків, педагогів, громадськості будуть залучатися до виконання цієї Програми, виховної роботи з молоддю січовиками, тим швидше буде знижуватися в нашому суспільстві байдужість до долі України.

Творчо, на сучасному рівні продовження козацьких подвижницьких традицій, наповнення їх змістом лицарської духовності, патріотично-державницькими справами, шляхетною поведінкою спрямовує підростаючі покоління на вірне служіння рідному народу.

ОСНОВИ ПРОВІДНИЦТВА. ЧОМУ НАМ НАЙПЕРШЕ ТРЕБА ПЛЕКАТИ ПРОВІДНИКІВ. САМОВИХОВАННЯ.

...Лише виховуючи українця, можна виховати українця...

Історія вчить, що ефективно те, що утверджує своє. А своє у нас – козацтво – спосіб життя вільної людини, яка із зброєю в руках захищала Богом дані їй вольності й права.

Концепція виховання (самовиховання) козака та берегині звертає увагу на виховний потенціал Кодексу буття Українського козацтва, куди входять Кодекс лицарської честі, Кодекс лицарської духовності та Заповіді милосердя. Впровадження в виховну роботу вимог Кодексів забезпечує формування та виховання такого духовного стану молоді – молодих громадян України, козаків, яке в народі збереглося як розуміння козацького духу, того особливого соціального положення українського козацтва в суспільстві, яке слугувало опорою народу і державі протягом віків.

У вихованні (самовихованні) національно свідомих козаків та берегинь є три ступеня:

1. Родинно-дошкільне виховання козачат.
2. Родинно-шкільне виховання козачат, джур та молодих козаків.
3. Громадсько-родинне виховання козака.

Родинно-дошкільне виховання козачат здійснюється через роботу з батьками дошкільнят та введенням спеціальних курсів до програм дитячого садка.

Родинно-шкільне виховання козачат, джур та молодих козаків проводиться у формі школи козацько-лицарського виховання:

А/ класна робота за рахунок варіативної частини навчального плану з основних дисциплін козацько-лицарського виховання,

Б/ позакласна робота за рахунок годин гуртків, у формі Козацької республіки (одна з форм самоврядування учнівського колективу) та класних козацьких загонів,

В/ позашкільна робота у формі діяльності дитячо-юнацької організації „Молода Січ” Українського козацтва.

Громадсько-родинне виховання (самовиховання) козака (молодь з 14 років) здійснюється через діяльність куренів Українського козацтва, клубів та ін. козацького спрямування.

Практика роботи громадських організацій козацького спрямування переконливо свідчить, що поглиблення і примноження козацько-лицарських традицій в сучасних умовах сприяє нарощенню зусиль державотворчого спрямування, піднесенню духовності як кожної особистості зокрема, так і всієї громади, суспільства в цілому...

Козацький громадський рух – система громадського навчально-виховного впливу нового типу, що покликана дати молоді додаткову козацько-лицарську освіту, забезпечити її надійний духовний зв'язок з предками, розвинути стосунки з сучасниками і зорієнтувати на інтереси нащадків, бо творче відродження в житті ідей і засобів козацької педагогіки має забезпечити виховання фізично здорових, морально чистих і по-лицарськи мужніх та сильних духом громадян незалежної України.

ГРА «СОКІЛ» («ДЖУРА»): ІСТОРІЯ, МЕТА, ЗАВДАННЯ, ІДЕЙНІ ОСНОВИ ТА ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ

Українці – єдина у світі козацька нація. Козацтво є дисциплінованою організацією українського народу, споконвічною формою його самоорганізації і самозахисту в лихоліття на засадах стародавнього Звичаю – Волі як відкрystalізованого етнічного розуму.

Після зруйнування Запорізької Січі в 1775 році, не дивлячись на тривалий процес розкозачення і денационалізації українців Московською імперією, живий ланцюг спадковості Українського козацтва ніколи не переривався: 1775 - 1828 рр. - Задунайська Січ; 1783 - 1868 рр. - Українські козацькі війська і формування у складі імперського війська; 1783 - 1917 рр. - в Україні зберігався козацький стан;

1904 - 1914 рр. - січковий рух в Галичині, створення Легіону українських січових стрільців; 1917 - 1922 рр. - бурхливий підйом відновлення козацтва, його боротьба за відновлення самостійної і соборної України; 1918 - 1933 рр. - існування в Україні Українського Вільного Козацтва, а до 1990 року - збереження духовності і традицій Українського козацтва у ментальності і моралі національно-патріотичної верстви етнічних українців на Батьківщині і в українській діаспорі.

Сучасне Українське козацтво відновилося в Україні в 1990 році і має своєю метою історичну місію - шляхом боротьби за незалежність і соборність України, відновленням у етнічній пам'яті українців глибоких національно-патріотичних переконань, традицій і безмежної любові до своєї Батьківщини - втілити в життя українського народу і спонукати на вічність Українську Національну Ідею.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Запорозьке козацтво – гордість української нації і програма має виховати в дітях саме цю гордість за своїх предків, синівську вірність, навчити їх бути сильними, дужими, готовими віддати своє життя, якщо вирішується доля рідної Вітчизни, як це робили славні козаки-запорожці.

У процесі тривалого історичного розвитку передовою силою і формою духовного об'єднання суспільства в Україні було козацтво. Епоха козацтва створила глибоку багатогранну духовність, що стала вершиною української національної культури.

Виховувати в людині патріота своєї Батьківщини, любов до рідного краю, любов до своєї України варто починати з раннього дитинства.

Вільною "КОЗАЦЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ" називали іноземці нашу Батьківщину – неньку Україну, з глибокою повагою відзивались про її відчайдушних захисників – запорізьких козаків. Хто вони? Якими були, чим захоплювались, звідки черпали сили для своєї нескореної вдачі? На ці й цілий ряд питань має відповісти орієнтовна об'єднана програма для діяльності молодших школярів – КОЗАЧАТ (дітей 1-4 класів), школярів середнього віку – ДЖУР КОЗАЦЬКИХ (5-8 класів) та старшокласників – МОЛОДИХ КОЗАКІВ (9-12 класів).

У козацькі часи нашому народові були приманними високий рівень шляхетності, моральності, духовності, доблесті і звитяги, знання і бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. У козацькій державі не було такого ганебного явища як бездомні діти. Дітьми опікувалося все суспільство. Ці якості потрібні українському народові і сьогодні – в період відновлення своєї державності і особливо завтра, в процесі розбудови і зміцнення могутності нашої Батьківщини, в процесі практичних дій щодо відновлення і збагачення СЛАВИ УКРАЇНИ.

Отже, сьогодні в школярів необхідно виховувати глибокі почуття патріотизму та національної гідності, якостей захисника Батьківщини, високий рівень загальної культури та народних знань (народної астрономії, медицини, агрономії, метеорології) народної естетики, моралі, мистецтв.

Виконанню цих завдань і повинне сприяти Положення про дитячо-юнацьку, військово-спортивну патріотичну гру "ДЖУРА", яка за напрямками, формою і

змістом розрахована на шкільну молодь, а також на допризовну і призовну молодь за місцем проживання за умов умілого, грамотного, ініціативного і активного керівництва дорослих козаків – патріотів, старших товаришів, зокрема педагогів – організаторів дитячих колективів, вчителів історії, української мови та літератури, професійних військових, вчителів фізичної культури та тренерів спорту, керівників вокальних та танцювальних колективів, які забезпечать позитивний результат заходів навчально-виховного процесу.

Відповідна діяльність має охопити майже всі сфери учнівського життя, при цьому треба зважити на ту особливість, що козаками на СІЧІ були лише чоловіки, отже для дівчаток відповідного віку, там, де програмні питання за змістом не можуть бути однаковими, варто паралельно створити свій гурт, де було б передбачено підготовку їх до майбутнього подружнього життя. Жінка в минулому - вірна супутниця козака, вона – берегиня свого роду, отчого дому, але при цьому в кожному важку годину й жінка-воїн, яка може відстояти свою землю від ворога, тобто заступити свого чоловіка-козака, якщо це необхідно. Жінка-мати виховувала у своїх дітей (і в першу чергу у хлопців) мужність, сміливість, твердість і рішучість, інші вольові, необхідні захиснику Батьківщини риси козацького характеру.

За змістом Положення потребує від керівного складу гри певних духовних і фізичних зусиль щодо організації цікавої і ефективної гри, але це не повинно бути стримуючим фактором в навчально-виховному процесі. Сьогодні щось із-за своєї складності не буде повністю виконано, не буде досягнуто... Нічого... Але завтра, з часом поставлена мета буде досягнута.

Дорогу долає той, хто йде. "Щоб дійти до мети, треба перш за все йти".

НАША МЕТА – шляхом свідомого опанування героїським, лицарським, гуманним і демократичним славного минулого наших предків – Українського козацтва, його традицій, культури, науки, військового мистецтва та господарювання – **ДУХОВНО І МОРАЛЬНО ПІДНЯТИСЯ ДО РІВНЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ І ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЇЇ ЖИТТЄДАЙНІСТЬ НА ВІЧНІСТЬ.**

Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра «Сокіл» («Джура») Українського козацтва є базовою і основною позакласною формою оборонно-масової і спортивно-оздоровчої роботи, початкової військової та фізичної підготовки, ідейно-політичного, морально-психологічного та національно-духовного виховання учнівської молоді в позаурочний час, а також допризовної та призовної молоді за місцем проживання.

Метою гри "ДЖУРА" є:

- виховання у юнаків та дівчат глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини України шляхом залучення молоді до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи;

- формування і виховання у молоді високих морально-психологічних та морально-бойових якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості,

наполегливості, дисциплінованості і ініціативності на теренах відновлених національних козацьких педагогічних традицій;

- виховання духовно та фізично розвиненого юного покоління суверенної України на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя, у дусі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей.

Передумови організації козацької гри "ДЖУРА":

- наявність кваліфікованого, ініціативного вихователя, що заявить про своє бажання згуртувати допризовну і призовну молодь та дітей і вести з ними виховну роботу за визначеною метою за місцем проживання;

- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання учнівської молоді на традиціях Українського козацтва робота викладацько-вчительського колективу навчально-виховних закладів;

- ініціативна та цілеспрямована на військово-патріотичне виховання козацької молоді і підготовку її до військової служби та захисту Батьківщини діяльність старшини первинних осередків та районних товариств Українського козацтва у співпраці з місцевими структурами державної виконавчої влади.

Завданнями гри "ДЖУРА" є:

- виховання у дітей та юнацтва активної громадянської позиції, національної гідності і самосвідомості, любові до своєї Батьківщини - України, готовності захищати свій рідний край;

- опанування козацької культурної спадщини, гри на козацьких музичних інструментах, козацького танцю, козацьких пісень і дум, вивчення козацького живопису, розпису й опорядження козацьких церков і житла, звичаїв і ритуалів, традицій, свят;

- оволодіння художніми промислами, козацькими способами життя і господарювання на землі (в полі, огороді, саду), на пасіці, традиційними видами тваринництва тощо;

- переймання козацьких забав та військових ігор, традиційних козацьких видів фізичної культури, спорту та військових умінь, зокрема різних видів єдиноборства, верхової їзди та кінного спорту, бойового танцю "Гопак" та інших національних військово-спортивних традицій з метою гартування козацького духу й тіла;

- осягання секретів козацької кухні, здорового способу життя, козацької медицини, знахарства;

- зміцнення та розвиток дружби між дітьми та юнацтвом різних регіонів України.

Для виконання своїх завдань гра "ДЖУРА" створює осередки, де:

- навчає і гартує своїх членів під час занять у навчально-виховних закладах освіти, за місцем проживання, у літніх козацьких таборах і на зльотах;

- щорічно проводить огляд (шляхом проведення змагань) якості вишколу Захисників Батьківщини, козацького військово-патріотичного виховання, вишколу козачат, джур козацьких і молодих козаків (за окремим положенням);

- проводить козацькі походи, краєзнавчі, фольклорно-етнографічні експедиції тощо;

- організовує і бере участь у екологічних акціях та акціях милосердя, культурно-просвітницьких заходах;

- співпрацює з дитячими й молодіжними організаціями України й закордону, з "Пластом", "Соколом", "Січчю" та ін.

Огляд якості вишколу Захисників Батьківщини, військово-патріотичного виховання козачат, джур козацьких, молодих і дійсних козаків у навчально-виховних закладах, за місцем проживання, в районах, областях і на державному рівні організується і проводиться відповідно районними, обласними і Всеукраїнським (Головним) штабами гри "Джура".

Ідейні принципи виходять із лицарського покликання «Служіння Богові, Батьківщині, ближнім»:

Бог і Україна.

Добре діло – найкращий дар один одному.

Здоровий спосіб життя та розвиток туристсько-спортивних навичок – основа успішного виховання майбутнього покоління громадян України.

Виховний ідеал гри – формування козацько-лицарського типу сучасної молоді людини.

Козацько-лицарський тип людини – це шевченківський тип людини, який міцно укоренився в духовності і бутті українців. Домінантна ідея такої людини «Борітеся – поборете! Вам Бог помагає!» (Т.Шевченко). Така людина завжди прагне стати володарем становища, господарем землі, невпинно боротися до перемоги з лжетеоріями, ідеями, які послаблюють процеси національного відродження, державотворення. Така людина всіма шляхами і засобами в ідеологічній, духовній сфері та конкретними і щоденними справами наближає «апостолів правди і науки», національних законодавців «з новим і праведним законом» (Т.Шевченко). Козак – людина шевченківського типу відкидає «пристосування до чужої сили в Україні» (М.Шлемкевич) і утверджує себе як «господар домовитий по своїй хаті і по своїм полі» (І.Франко).

Лицарський тип людини - один із найвищих ідеалів українського народу, який утверджений в нашій національній свідомості і самосвідомості талантами, працею рук і зусиллям мозку Т.Шевченка і І.Франка, Лесі Українки, М.Гоголя, П.Куліша, Б.Грінченка і Б.Лепкого, Є.Маланюка, О.Ольжича і Олени Теліги, В.Симоненка і В.Стуса, Д.Павличка і Ліни Костенко та ін. Такий ідеал українця, громадянина нашої держави вчені і митці, політичні, державні і громадські діячі, психологи і педагоги, батьки мають наповнювати сучасним духовним змістом, конкретними державотворчими справами.

Сучасний козацько-лицарський спосіб життя враховує, що боротьба з площини «вогнем і мечем» все більшою мірою переходить у площину боротьби ідей – наукових, політичних, теорій, концепцій, духовних цінностей, інформаційних технологій та практичних справ, конкретної дії, поведінки. Козацько-лицарська духовність спрямовує практичну діяльність на підвищення

добробуту українського народу, розвиток його культури, інших сфер життя, державотворення.

Козацька ідеологія кваліфікує забуття рідної мови, культури свого народу, Батьківщини як найтяжчий злочин. У військовий час, коли над Україною нависало чужоземне поневолення, зрадників знищували. Цим самим спрацьовували інстинкт самозбереження народу, ідея захисту його від переродженців, віровідступників, батькопродавців, яничарів. Нині їх «винищують» морально.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

Організація гри „Сокіл" („Джура") в навчальних закладах здійснюється на основі Положення, інструктивно-методичних та інших нормативних документів.

Структурно учасники гри добровільно організовуються в:

- рої (найменша ланка);
- чоту (клас);
- сотню (паралель класів: молодші, середні, старші);
- курінь (навчальний заклад);
- полк (районне об'єднання навчальних закладів);
- паланка (обласне об'єднання навчальних закладів);
- кіш (всеукраїнське об'єднання навчальних закладів).

Систему обов'язкових взаємопов'язаних форм організації гри в навчальному закладі складають заходи, що проводяться протягом навчального року.

В організації дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри Українського козацтва „Сокіл" („Джура") бере участь весь педагогічний колектив навчального закладу, учні, студенти, молодь, громадські організації, об'єднання, клуби, що працюють на базі навчального закладу тощо.

Керівник навчального закладу несе відповідальність за організацію дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри „Сокіл" („Джура"), забезпечує необхідні умови для її проведення; здійснює контроль за виконанням вимог нормативних документів з організації гри.

Заступник з навчально-виховної роботи несе відповідальність за дотримання ідейних принципів козацької педагогіки в організації навчально-виховного процесу в навчальному закладі; організовує семінари, педагогічні ради, засідання методичних об'єднань, де розглядаються питання козацької та народної сімейної педагогіки, контролює наявність матеріалів національно-патріотичного змісту в навчальних кабінетах, світлицях, музеях навчального закладу та їх використання в навчальному процесі.

Організатор позакласної та позашкільної роботи (педагог-організатор) несе відповідальність за проведення заходів з організації дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри „Сокіл" („Джура") в позаурочний та канікулярний час; контролює роботу дитячих об'єднань, секцій, клубів тощо; організовує заняття з учителями, класними керівниками, педагогічними та іншими працівниками для підготовки їх до керівництва грою, залучаючи з цією метою

членів штабів проведення гри усіх рівнів, працівників Центрів туризму та краєзнавства (Станцій юних туристів), Будинків дитячої творчості тощо; залучає шефів, спонсорів, батьків, громадські організації до проведення дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри як у навчальному закладі, так і за місцем проживання; організовує пропаганду здорового способу життя та козацькі принципи і ідеали серед учнівської та студентської молоді, педагогічного колективу, батьків, громадськості.

Відповідальний за проведення дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри Українського козацтва „Сокіл” („Джура”) (призначається наказом керівника навчального закладу із числа педагогічних працівників за їх згодою) – разом з адміністрацією, педагогічним колективом, громадським активом навчального закладу складає план заходів щодо проведення гри, допомагає визначити завдання на навчальний рік та перспективу, проводить заняття з педагогами, вчителями, класними керівниками, вихователями груп продовженого дня, а також з активом з підготовки їх до проведення гри; забезпечує подання відповідних документів до управлінь освіти і науки та штаби; організовує проведення операцій та масових заходів у рамках гри; допомагає в організації походів, експедицій, екскурсій, змагань, зльотів, вікторин, конференцій, вечорів; проводить інструктажі з техніки безпеки; веде облік роботи, здійснює реєстрацію іменних заявок, інших необхідних документів щодо організації та проведення гри; здійснює безпосереднє керівництво проведенням фіналу гри у навчальному закладі.

Учитель (викладач) фізичної культури організовує фізичну підготовку та контроль фізичного стану учасників гри; слідкує за наявністю в навчальному закладі необхідного спорядження та інвентарю, його поповненням та зберіганням; організовує змагання, бере участь у підготовці та проведенні фіналу гри у навчальному закладі.

Учитель (викладач) початкової військової підготовки (навчального предмету «Захист Вітчизни») організовує стройовий вишкіл, вогневу підготовку (обладнання тирів та стрільби із різних видів зброї), практичні заняття у військових частинах, частинах внутрішніх військ, МВД, частинах річкового та морського флотів, прикордонних військ тощо; організовує та проводить польове таборування, навчає практичним навичкам застосування засобів індивідуального захисту, способу виживання у несприятливих умовах, топографії, геодезії та картографії; тактики ведення бою інше, слідкує за наявністю в навчальному закладі необхідного спорядження та інвентарю, його поповненням та зберіганням; організовує змагання, бере участь у підготовці та проведенні фіналу гри у навчальному закладі.

Учитель (викладач) впроваджує ідейні принципи козацької педагогіки в навчально-виховний процес, викладає предмет з урахуванням національно-патріотичних інтересів держави, є консультантом одного із напрямів роботи в організації та проведенні гри; організовує та бере участь у проведенні заходів, передбачених планом роботи з організації та проведення гри у навчальному закладі.

Медичний працівник здійснює медичний контроль за станом здоров'я, обслуговує масові заходи; проводить інструктаж відповідальних за санітарно-

гігієнічну роботу, навчає їх надавати першу долікарську допомогу; допомагає у комплектуванні аптечки.

Бібліотекар навчального закладу комплектує у бібліотеці тематичний розділ літератури національно - патріотичного спрямування, методичних матеріалів; організовує виставки, зустрічі з письменниками, вченими-краєзнавцями, істориками, спортсменами, працівниками музеїв, активістами національно-патріотичних організацій та об'єднань, ветеранами, сучасними козаками тощо.

На чолі кожної структурної козацької одиниці стоїть виборна козацька старшина: у рої – ройовий; у чоті – чотовий; у сотні – сотник, писар, осавул, хорунжий; у курені – курінний отаман, писар, обозний, осавул, хорунжий, бунчужний, скарбник, суддя, довбуш, товмач.

Функціональні обов'язки козацької старшини.

Згідно структури гри керівник структурної козацької одиниці (скорочено отаман) має такі назви у відповідному підрозділі:

- рій – отаман рою;
- чота – чотовий отаман;
- сотня – сотенний отаман;
- курінь – курінний отаман;
- полк – полковник;
- паланка – паланковий полковник;
- кіш – кошовий отаман.

Отаман – здійснює загальне керівництво козацьким підрозділом гри, має право підпису на вихідних документах. Отаман обирається на козацькій раді підрозділу.

Отаману підпорядкована вся старшина і козаки підрозділу, він самостійно своїм наказом призначає на посади і звільняє всю старшину, крім духівника, судді, голови ради старійшин і інспектора, яких обирає козацька рада.

Суддя – очолює суд козацької честі. Цей суд розглядає суперечні питання, проступки старшини та козаків підрозділів, неправильні дії козацьких підрозділів і окремих представників старшини включно з отаманом. Суд честі не залежить ні від кого і керується лише принципами лицарського кодексу козаків.

Голова ради консультантів навчального закладу – здійснює методичне і педагогічне керівництво грою „Сокіл" („Джура") через отамана козацького куреня.

Писар – веде канцелярію (діловодство), козацький реєстр підрозділу; готує списки козаків для прийняття козацької присяги, отримання посвідчень, подання на присвоєння козацьких звань і разом з отаманом здійснює заходи статутної діяльності осередку.

Скарбник – відає фінансами, виконує обов'язки головного бухгалтера козацького підрозділу.

Осавул – відає питаннями поведінки старшини та козаків підрозділу, організованого виконання військово-патріотичних заходів та вишколом козаків, питанням традиційних кіл і підготовки приведення до козацької присяги козаків,

що прийняття до підрозділу, забезпечує порядок при проведенні козацької ради та інших заходів.

Обозний – відає господарством та природозахисною діяльністю підрозділу, забезпечує заходи, які проводить підрозділ, матеріальними засобами, транспортом, приміщенням, провіантом та ін.

Бунчужний – завідує козацькими клейнодами – булавою, пірначами, бунчуками, військовими литаврами. Відповідає за організацію культурно-мистецьких заходів та дозвілля козацького підрозділу.

Хорунжий – головний прапорonosець, відає козацькими стягами, хоругвами, символікою осередку, крім того відповідає за організацію заходів фізичного виховання молодих козаків.

Довбуш – завідує військовими литаврами, барабаном, трубою, якими скликає товариство на Раду, збори. Довбушу підпорядкований Сурмач.

Товмач – перекладач, знає іноземні мови.

Шафар – під час походів заготовляє провіант. Він – ключник, економіст, домоправитель.

Козацька старшина обирається терміном на один рік на звітно-виборних (Великих) Радах у вересні поточного року і здійснює керівництво товариством у період між радами.

Рада є найвищим органом козацького самоврядування і скликається: Курінна - на початку кожної навчальної чверті; сотенні і загонні - не рідше як один раз на місяць.

Курінна старшина розробляє і узгоджує з керівництвом навчально-виховного закладу Регламент і Типовий план-графік діяльності куреня на рік.

Дитячо-юнацька військово-спортивна патріотична гра Українського козацтва „Сокіл" („Джура") проводиться під батьківською опікою дорослих козаків. Серед них є особи, які безпосередньо проводять виховну роботу серед козачат, джур козацьких та молодих козаків. Вони називаються козаками-наставниками. Їх призначає місцеве або районне товариство Українського козацтва, або їх запрошують до праці самі джури козацькі та молоді козаки.

Козаки-наставники і почесні козаки входять до складу старшини Куреня як радники, беруть участь у всіх видах його роботи, але мають лише дорадчий голос і не голосують. Вони мають право первинного вето, накладати попередньо заборону на рішення Ради. Але якщо через деякий час Рада повторно ухвалить те ж саме рішення, воно набуває чинності.

КЕРІВНИЦТВО ГРОЮ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

Організатором дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри Українського козацтва „Сокіл" („Джура") є Міністерство освіти і науки України спільно із зацікавленими у національно-духовному та військово-патріотичному вихованні молоді міністерствами і відомствами України у відповідності до Концепції національно-патріотичного виховання молоді.

На кожному адміністративному рівні керівництво процесом національно-духовного відродження і методичне керівництво військово-спортивною патріотичною грою „Сокіл” („Джура”) здійснюють відповідні органи управління освітою і наукою з активною і узгодженою участю відповідних органів управління фізкультурою, спортом та туризмом, військовими резервами та їх медичним забезпеченням, Українським козацтвом та іншими .

Загальне керівництво проведенням гри «Сокіл» («Джура») здійснює відділ позашкільної освіти, виховної роботи та захисту прав дитини Міністерства освіти і науки України.

Безпосереднє керівництво організацією та проведенням гри та організаційно-методичне забезпечення здійснює Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Практичне керівництво грою здійснюють штаби гри:

- на всеукраїнському рівні – Головний штаб;
- на республіканському рівні в АР Крим – Республіканський штаб;
- на обласному рівні – Обласні штаби;
- в містах Києві та Севастополі – Міські штаби;
- в областях і в містах – Районні штаби.

До складу штабів гри залучаються (за згодою) представники міністерств і відомств зацікавлених в організації гри.

Місцеві штаби:

- здійснюють організаційне і методичне керівництво грою;
- розробляють пропозиції щодо організації гри і вишколу козаків;
- проводять навчання консультантів, курінних та сотенних отаманів;
- проводять огляди, операції, змагання, фінали;
- проводять підсумки, узагальнюють і пропагують кращий досвід роботи через пресу, радіо, телебачення, здійснюють контроль за ходом гри, вишколом козаків і виконанням наказів Головного штабу, вимог положень і програм.

ФІНАЛЬНІ ЕТАПИ ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА»)

Українським державним центром туризму і краєзнавства учнівської молоді затверджено Орієнтовний план заходів гри на 2010-2011 навчальний рік, який був направлений листом від 06.12.2010 р. № 221 директорам Кримського республіканського, обласних, Київського та Севастопольського міських центрів туризму і краєзнавства, станцій юних туристів, начальникам обласних штабів гри „Сокіл”(„Джура”) для використання у практичній роботі.

Згідно цього плану передбачено протягом навчального року проведення в навчальних закладах таких заходів:

святкування 14 жовтня Дня українського козацтва під час якого здійснюється урочисте відкриття гри «Джура» у поточному навчальному році;

«День козака», як гурткова навчально-виховна робота один день на тиждень;

операція «Дорогою героїв» до Дня Збройних Сил України у формі районної Спартакіади з військово-прикладних видів;

фестивалі (шкільні, районні) народного гумору та пісні «Козаки сміються та співають»;

операція «Лісова красуня» (екологічна стежка, збереження лісів і парків);

історико-краєзнавча акція «Молодь пам'ятає героїв»;

інтелектуальна вікторина «Відун» з історії (військова історія з використанням історичних фактів свого регіону);

туристсько-краєзнавчі походи «Козацькими шляхами» та «Шляхами подвигу і слави».

Заходи проводяться за групами: 1-4 класи – козачата, 5-8 класи – джури козацькі, 9-12 класи – молоді козаки.

Контрольними заходами, що дозволяють оцінити якісну підготовку школярів за програмою гри є фінальні етапи – шкільні, районні, обласні та всеукраїнський, що проводяться протягом поточного навчального року.

За результатами шкільного, районного та обласного етапів гри визначаються кращі рої відповідно – навчального закладу, району, області у трьох групах (1-4 класи, 5-8 класи, 9-12 класи). Для організації та проведення районних і обласних етапів залучаються представники військових комісаріатів, військових частин, козацьких та інших патріотичних організацій.

Шкільні етапи гри, як правило, проводяться у березні-квітні.

Районні етапи гри – також у березні-квітні. Участь у районному етапі гри беруть по одній команді від навчального закладу.

Обласні етапи гри – у квітні-травні. Участь в обласному етапі гри беруть по одній команді від району.

ОБЛАСНИЙ ЕТАП ГРИ

Заходи щодо організації Обласного етапу гри здійснюються Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій спільно з Обласними штабами, які очолюють заступники голів цих адміністрацій.

До складу Обласного штабу входять: представники організаторів гри «Джура», управління освіти і науки обласної державної адміністрації, управління у справах сім'ї, молоді та спорту обласної державної адміністрації, сектору мобілізаційної роботи апарату обласної державної адміністрації, сектору взаємодії з правоохоронними органами та оборонної роботи апарату обласної державної адміністрації, обласного військового комісаріату за участю інших органів виконавчої влади, виконавчої дирекції обласного відділення Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, обласної ради Українського козацтва, молодіжних патріотичних організацій та інших громадських організацій військово-патріотичного спрямування.

Склад Обласного штабу затверджується розпорядженнями відповідних голів адміністрацій.

Заходи, передбачені Обласним етапом гри, здійснюються поетапно:

1-й етап: відбірний:

- інформування учнів шкіл про гру "Сокіл" ("Джура");
- виконання командами попередніх завдань для участі у змаганнях;
- розгляд заявок на участь команд у грі;
- зарахування 16-ти кращих команд (роїв) до участі в обласному етапі.

Організаційною основою гри є добровільне об'єднання юнаків і дівчат у команди, що створюються в школах області під керівництвом Обласних штабів гри.

Для участі у відбірному турі команди повинні виконати три завдання:

Перше завдання – придумати атрибутику команди: назва, відзначка, ройовий клич-девiз, ройове гасло-позивний, прапорець встановленої форми із своїми барвами, типова форма-однострій.

Назва повинна мати героїчний, козацький, патріотичний зміст. Найкраще використовувати зооморфні мотиви, гумористичні, історично-героїчні, подекуди і фантастичні образи, зокрема з фольклору: напр. Нічні кажани, Гайдамаки, Котигорошки, Чорні вершники, Чорні запорожці, Залізні вовки.

Мета: створення збірного образу, який би сприймали члени рою як частинку себе, і це б мотивувало їх спільно наслідувати свій ідеал, співдіяти у досягненні перемоги.

Відзначка – схематичне, символічне зображення назви. Форма: біле коло з чорним кантом. В середині – зображення назви чорним кольором.

Ройовий клич-девiз. Має відображати лицарсько-воїнську, козацьку філософію, світогляд, ідеали. Можна використати народні приказки чи прислів'я, латинські вислови: "Двічі не вмирати", "Або пан, або пропав", "Краще вовком згинути, аніж жити псом", "Зі щитом або на щиті".

Мета – клич має ідейно об'єднувати всіх членів рою, спрямовувати їх на позитивну поведінку.

Ройове гасло-позивний: напр. "Пугу-Пугу" – "Козаки з лугу" чи "Сонце сходить" – "буде день".

Мета – використання під час змагань, зокрема теренової гри, "Квесту" для зв'язку зі своїми.

Прапорець встановленої форми із своїми барвами.

Прапорець — це полотняний або сатиновий квадрат розмірами 75x75 см. Він складається з двох чи трьох барв. На правій (лицевій) стороні прапорця у естетично гарному місці нашивається відзнака рою, висотою 25 см. На тому самому боці розміщуємо симетричний напис назви рою. Розміри літер по висоті – 10 см. На лівій (зворотній) стороні прапорця не поміщуємо ніяких нашивок. Прапорець носитья прикріпленим до держака довжиною 180 см та діаметром 3 см.

Барви рою – будь-які два чи три кольори, вибрані роєм. Можна використовувати не тільки для прапорця, але і для інших потреб ідентифікації рою. Основна барва для всіх учасників гри "Джура" – малинова, її можна використовувати як одну з барв рою, але не як основну, а додаткову, яка виконує функції тла (фону).

Типова форма-однострій має бути простою у виготовленні з елементами козацької тематики та традиції, основний елемент – вишиванка. Представники

команд від молодіжних та козацьких організацій чи шкільних установ, де є визначено однострої, можуть використовувати їх для представлення себе під час гри. Для участі у спортивних та польових змаганнях слід використовувати спеціальний одяг.

Для виготовлення однострою можна використати елементи обмундирування української армії чи силових структур різних часів.

Друге завдання (Бог і Україна) – провести патріотичний чи духовно-релігійний захід на рівні своєї школи, мікрорайону, села тощо відповідно до ідейних принципів лицарства «служити Богові, Батьківщині, ближнім».

Третє завдання (Добре діло) – виконати ройове добре діло із організацією, що реалізовує благодійні проекти, кампанії із залученням волонтерів.

Письмові звіти про виконання зазначених завдань із фотографіями, додатками на електронних носіях подаються в Обласну суддівську колегію гри разом з іменною заявкою.

2-й етап: Обласний.

Тривалість змагань 2-дні. Змагання проводяться згідно з Програмою гри.

Склад команди (рою) – 8 осіб (6 хлопців, 2 дівчини). У кожному рою визначається провідник – Ройовий. Вік учасників 15-16 років (орієнтовно – 10 клас загальноосвітньої школи). Керівники команди призначаються наказом Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, обласних та районних у місті Києві управлінь освіти і науки держадміністрацій, на яких покладається відповідальність за збереження життя та здоров'я учасників команди. Один представник – виховник команди, другий – фахівець певного виду (представник козацької організації чи іншої патріотичної громадської організації), що включений до Програми гри, який може залучатися до суддівства та роботи секретаріату гри за рішенням Обласної суддівської колегії.

Змагання полягають у проведенні комплексних командних ігор військово-спортивного, культурно-інтелектуального та патріотичного спрямування, під час яких відбуваються відбір кращих команд (роїв) та визначення переможців.

Ідейні принципи змагань виходять із лицарського покликання «Служіння Богові, Батьківщині, ближнім»: «Бог і Україна», «Добре діло – найкращий дар один одному».

Здоровий спосіб життя, духовне здоров'я підростаючого покоління, плекання основ патріотичного духу, успішне навчання, розвиток туристсько-спортивних та військово-спортивних навичок – запорука успішного виховання майбутніх громадян України.

По завершенню заходів, передбачених Обласним етапом гри, Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій подають Українському державному центру туризму і краєзнавства учнівської молоді підсумкові протоколи та узагальнену інформацію про підсумки проведення Обласного етапу та здійснюють організаційні заходи щодо підготовки та направлення однієї кращої команди (рою) від області для участі у Всеукраїнському етапі гри „Сокіл” („Джура”).

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЕТАП ГРИ

До участі у Всеукраїнському етапі гри допускаються збірні команди (рої) (по одній) від Автономної Республіки Крим, областей та міст Києва і Севастополя.

Письмові підтвердження про участь у Всеукраїнському етапі гри „Сокіл” („Джура”) потрібно надіслати на адресу Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді.

Перед подачею письмового підтвердження про участь у Всеукраїнському етапі гри команди (рої), які були сформовані за підсумками Обласних етапів гри, повинні виконати «домашні» завдання:

придумати атрибути команди (за такими самими умовами, як і при підготовці до Обласного етапу): назва, відзначка, ройовий клич-девiз, ройове гасло-позивний, прапорець встановленої форми із своїми барвами, типова форма-однострій. Для участі у спортивних та польових змаганнях слід використовувати спеціальний одяг;

виконати завдання відповідно до ідейних принципів лицарства «служити Богові, Батьківщині, ближнім»:

Бог і Україна – проведення патріотичного чи духовно-релігійного заходу на рівні своєї школи, мікрорайону, села тощо. Подання письмового звіту із фотографіями разом з іменною заявкою;

Добре діло – виконання ройового Доброго діла із організацією, що реалізовує благодійні проекти, кампанії із залученням волонтерів. Подання письмового звіту із фотографіями разом з іменною заявкою;

Іменні заявки команд за встановленою формою, завірені Міністерством освіти і науки Автономної Республіки Крим, управліннями освіти і науки обласних, районних у місті Києві та Севастопольської міських держадміністрацій, а також лікарсько-фізкультурним диспансером, подаються в мандатну комісію в день заїзду на місце проведення гри до отримання місця на розміщення бівачу у коменданта.

Тривалість змагань Всеукраїнського етапу 3-и і більше днів. Змагання проводяться згідно з Програмою гри.

Опис видів змагань, що проводяться під час Обласних і Всеукраїнських етапів гри

Військово-спортивні види:

1) Впоряд (стройова підготовка).

Змагання проходять у вигляді демонстрації знань та вмінь зі стройової підготовки. За основу варто брати розділ «Стройова підготовка» зі шкільного підручника «Захист Вітчизни» та відповідні розділи зі Стройового статуту ЗСУ.

Час на виконання обов'язкового завдання – 2 хв. творчого завдання – 3 хв.

Обов'язкове завдання повідомляється рою на початку змагань. Творче – готується командою вдома. Бере участь весь рій, 8 чол. Всі накази подає ройовий.

Обов'язкове завдання це виконання стройових прийомів у складі рою. Воно в себе включає: додаток 1.

Додаток 1

Перелік

стройових прийомів, команд і дій, які перевіряються в ході виконання обов'язкового завдання
(завдання вручається перед перевіркою ройовому)

№ п/п	Прийоми, команди, дії
1	Оцінка зовнішнього вигляду
2	Розмикання і змикання рою
3	Перешикування рою з однієї шеренги в дві та навпаки
4	Стройове положення
5	Команда "Вільно"
6	Команда "Заправитись"
7	Повороти на місці
8	Стройовий крок на місці
9	Виконання маршової патріотичної пісні

Творче завдання може бути представлене у вигляді монолітного та чіткого показу різноманітних елементів стройової підготовки у складі рою під супровід барабанного бою.

Оцінка виставляється від 1 до 4 (незадовільно, задовільно, добре, дуже добре) по таких критеріях в обов'язковому та творчому завданнях: Оцінка зовнішнього вигляду, одностроїв; зорганізованості та якості виконання впорядових наказів; Виконання маршової патріотичної пісні. У творчому завданні оцінюється оригінальність ідеї, яка втілюється, від 1 до 12 балів.

Наприкінці – марш стройовим кроком із виконанням маршової патріотичної пісні на тематику козацтва, УСС, військ УНР, УПА або сучасних ЗСУ.

Перемагає команда, яка в сумі має найбільший бал.

2) Боротьба «Навхрест» (українська народна боротьба-гра на «дужання», не потребує особливої попередньої спеціальної підготовки)

Боротьба навхрест спрямована на плекання спритності, сили, витривалості та відваги. Проводити її слід на спортивних матах, татамі, борцівських килимах, підготовленій поверхні землі тощо. Розмір кола – R - 2 м. Спортсмени у спортивних чи козацьких строях обіймають один одного, тримаючись руками за широкий пояс за плечима суперника, і таким чином намагаються перекинути його на спину. Хто більше разів це зробить (за 2 хв.) — той переможець. Поєдинок може закінчитись достроково, якщо супротивник відмовляється продовжувати боротьбу, за рішенням лікаря, за рішенням судді, внаслідок грубого порушення правил.

Беруть участь хлопці, 3 чол. Вагові категорії визначаються умовно: 1 – найлегша, 3 – найважча. Учасники розподіляються відповідно до своєї ваги по

цих категоріях (перед початком змагання у цьому виді проводяться сигнальні зважування). Різниця між змагунами у вазі не має перевищувати 10 кг. Відповідно командна зустріч відбувається за принципом: 1 з 1, 2 з 2 і т.д.

Перемагає та команда, яка здобуває більше індивідуальних перемог.

Змагання в цілому у цьому виді відбуваються за олімпійською системою. Сітка з розподілом команд затверджується після реєстрації із з'ясуванням кінцевої кількості та після проведення жеребкування.

Для оптимізації проведення цього виду бої між командами проводяться паралельно на 4 майданчиках.

3) **Смуга перешкод** із використанням козацької легенди.

Змагання проводяться на дистанції «Козацька командна смуга перешкод»

Команда послідовно долає всі етапи. Довжина дистанції 350-400 м. Перепад висот – 25 макс.

Переходи між етапами промарковані або судді вкажуть напрямок руху.

Склад команди 5 осіб. 1 особа пересувається паралельно із командою із контрольним листком штрафів. 4 особи долають дистанцію.

Старт і фініш суміщені. Порядок старту визначається жеребкуванням. Стартовий інтервал – 7 - 10 хв. (залежно від швидкості просування попередньої команди на дистанції)

Кожен етап обладнано згідно зі схемою та описом дистанції.

Команда прибуває на дистанцію за 10 хв. до старту.

На етапах з потерпілим, умовно «потерпілий» обирається командою. Він не має право працювати на етапі і перестає бути «потерпілим» після виходу в безпечну зону.

Штрафи на дистанції ставляться за невиконання вимог опису проходження етапів відповідно до правил спортивного туризму.

Вище місце займають команди з меншим часовим результатом (час проходження дистанції + часовий еквівалент технічних штрафів). При рівності часових результатів вище місце займає команда з меншим технічним штрафом.

Опис етапів.

Транспортування потерпілого за допомогою жердин. Довжина етапу – 120 м. Контрольні лінії на початку та кінці етапу. Жердини та інше обладнання надаються суддівською колегією. Команда повинна організувати транспортування потерпілого за допомогою двох жердин. Травма потерпілого буде оголошена перед стартом.

Подолання заболоченої ділянки з допомогою жердин. Жердини надаються суддівською колегією. Команда долає етап по жердинам, які вкладаються на прольоти між лагами. Торкання частинами тіла рельєфу штрафується.

Перенесення потерпілого на собі. Довжина етапу 15 м. Учасник команди повинен перенести потерпілого по колоді через воду, почергово.

Подолання завалу. Команда повинна подолати завалену ділянку дерев. Коридор руху буде промаркований.

Рубка та пиляння колоди. Двоє учасників повинні перерубати, а двоє – перепиляти свою колоду відповідно. Сокира та пилка надається суддями.

Подолання водної перешкоди бродом. Довжина етапу 20 м. Максимальна глибина до 1 м. Команда повинна перебрести водну ділянку.

Подолання заболоченої ділянки по купинах. Команда повинна перестрибуючи по купинах подолати заболочену ділянку. Торкання рельєфу штрафується.

Транспортування потерпілого на плащ-накидці. Довжина етапу 30 м. По двоє учасників транспортують один одного, почергово повзучи визначеним коридором. Висота обмежувальної стрічки 0,5 м.

Рух по-пластунськи. Команда повинна по-пластунськи подолати ділянку, обмежену стрічками. Висота обмежувальної стрічки 0,3 м. торкання стрічки штрафується.

Маятник. Довжина зони перешкоди 4-5 м. Команда повинна за допомогою маятника подолати визначену ділянку. Торкання рельєфу в зоні перешкоди штрафується.

Фініш козацьким маршовим (присядка) кроком. Довжина ділянки 50 м. Контрольні лінії на початку і та кінці етапу команда повинна подолати діяльну від контрольної лінії до фінішу. Торкання землі колінами, руками та іншими частинами тіла штрафується.

4) **Стрільба:** виконання стрільб з пневматичної зброї.

Стрільби проводяться на дистанції 10 м з позиції лежачи. Кількість пострілів 5. Мішень № 8. Загальний час на стрільбу відводиться до 5 хвилин на команду. Беруть участь 8 учасників команди. Визначається командний та індивідуальний результат – визначення кількості точних попадань та відповідно набраних балів.

Перемагає команда, яка набрала найбільшу кількість балів.

Три кращі учасники в індивідуальному результаті також відзначаються в підсумковому протоколі змагань.

5) **Гра «Пластун»** – комплексна командна інтелектуально-екстремальна гра з військово-спортивними та туристичними елементами та використанням методик гри «Квест».

Сценарій і правила проведення гри подаються команді-учаснику на початку змагань.

6) **Теренова гра** – класична тактично-командна гра із боротьбою за прапор та із використанням пов'язок-липучок на руки для системи «вбитий-живий».

Типовий опис гри.

Основне завдання: захопити прапор супротивника і утримати в своєму таборі до кінця гри. Здобути якомога більше пов'язок супротивника.

Тривалість 3 години.

Етапи гри:

Рої отримують карту-схему терену гри. На ній вказано точку на місцевості, де захований таємний грипс із кодовим гаслом його сотні. Команда має знайти його, використовуючи підказки, вказані в грипсі, прибути до точки збору його сотні, зголоситись до сотника, щоб записатись добровольцем в його загін. Кодове гасло – ключ до знаходження своєї сотні. Його не можна нікому казати окрім командира загону. Час на виконання – 1 год. Після закінчення терміну заборонено приймати запізнілі рої в склад свого загону, оскільки це можуть бути «ворожі» рої.

Після збору своїх роїв, сотник об'єднує їх у більші відділи – чоти, розподіляє завдання – відділ розвідки, відділ штурму ворожого табору, відділ оборони

власного прапору, відділ засідок. Завдання «розвідки» – виявити ворожий табір, визначити найкращі шляхи підходу та нападу. Завдання «штурму», спланувати захоплення прапору супротивника та доставити в свій табір. Завдання «оборони» – виставити охорону підступів свого табору, щоб виявити вчасно ворожу розвідку та напад. Завдання «засідки» діяти на терені для відвернення уваги відділів супротивника, перехоплення прапору в разі його захоплення ворожим відділом. Час на «бойові» дії – 2 год. Дві сотні діють одночасно і пробують якнайкраще виконати завдання.

Розподіл обов'язків:

Суддя Теренової гри та секретар – визначені особи, які звітують про результат цього етапу в Головну суддівську колегію.

Спостерігачі – залучені особи з числа дорослих представників команд. Кількість – до 10 чол. Їхній колір – білий.

Сотники – командири сотні, які визначені ГСК. Їхні обов'язки – організувати сотню до бойових дій, розподілити обов'язки між командирами. Участі в бойових діях безпосередньо не беруть. Але можуть радити, підказувати командирам відділів. Здійснюють загальне керівництво сотнею, але максимально передають права та можливість ініціативи командирам відділів, тобто учасникам. Колір пов'язки – червоний.

Командири відділів розвідки, штурму, оборони, засідки – особи, які зголосились взяти на себе ці обов'язки, ройові. Замість себе в своєму рої призначають заступника. Вони мають по три пов'язки – на дві руки, та на ліву ногу.

Командири роїв – діючі, або визначені заступники. Мають по 2 пов'язки – на ліву руку та праву ногу.

Рядові учасники – мають по 1 пов'язці на ліву руку.

Пов'язки виготовлені з стрічки-липучки, яка легко розривається при зусиллі. Ширина 1-2 см. Спосіб кріплення має бути таким, щоб не створювати перешкод для зірвання. Місце чіпляння: рука - приблизно посередині між плечем і ліктем, нога – по середині гомілки.

Колір команд – жовтий і синій.

Спосіб здобуття пов'язки: зірвати з руки чи ноги противника. Можна застосовувати елементи боротьби, але без нанесення ударів, больових чи удушливих прийомів, дій, що можуть загрожувати травмуванням (падіння на камінь чи пеньок тощо).

Після втрати своєї пов'язки внаслідок боротьби учасник підносить ліву руку і виходить з епіцентру подій. Іде до точки збору учасників, що вибули з гри. Вона вказується наперед на карті-схемі. Йому не можна підказувати «живим» учасникам, переховувати прапор чи якимось в інший спосіб «грати».

Вона має так розташовуватись, щоб її можна було легко знайти за орієнтирами.

Оцінювання перемоги:

Якість організації структури сотні та виконання «бойових» завдань по захопленні «ворожого» прапору та обороні свого.

Кількість здобутих пов'язок супротивника.

Активність у здобутті прапора супротивника. Абсолютна перемога сотні – утримання прапора в своєму стані до фінального сигналу.

Дотримання правил чесної гри та техніки безпеки.

Оцінювання дій кожної сотні здійснюється спостерігачами гри, які мають право перебувати на всьому терені гри та спостерігати за будь-якими діями учасників гри. Вони мають право призупиняти дії учасників гри вразі, якщо це є порушення техніки безпеки та загроза життю чи здоров'ю. Після закінчення гри, спостерігачі подають короткі звіти судді Теренової гри, і він підводить підсумки.

Оцінювання кращого рою:

Дії кожного рою та його провідника – ройового по виконанню першого завдання – прибуття в стан своєї сотні.

Активність у діях своєї сотні. Найважливіше – ініціатива ройового та взяття на себе обов'язків провідника у виконання того чи іншого завдання, якісне виконання взятого на себе обов'язку.

Кількість здобутих пов'язок бійцями рою.

Проявлена мужність, відвага, кмітливість, хитрість та хист у виконанні «бойових» завдань членами рою, здобуття прапора членами рою.

Дотримання правил чесної гри та техніки безпеки.

Оцінювання кращого рою здійснюється на підставі звітів сотників та спостерігачів.

Уточнені сценарій і правила проведення гри подаються команді-учасниці на початку змагань.

Оцінка команди за участь в «тереновій грі» на входить в загальний залік змагань, а здійснюється окремо. Відповідно окремо нагороджується переможець теренової гри на закритті змагань.

7) «Рятівник» – Змагання з ПМД та рятівництва.

Участь беруть 8 осіб з команди.

Правила проведення. Команда прибуває відповідно до своєї черги на місце проведення. Після звіту та зголошення до готовності виконувати завдання старший суддя етапу подає на листочку завдання, яке треба виконати. Вибір завдань за жеребом по номерах завдань. Час на виконання завдання – 5 хв. (час рахується від моменту отримання завдання командою).

Зміст завдань включає типові ситуації з ПМД та рятівництва, які трапляються в спортивному туризмі, спортивних змаганнях з різних видів, під час навчання в школі тощо. Приклади:

«група під час кількогодінного походу за місто пересувалась по слизькому схилу в лісі. Один з юнаків, послизнувшись, упав, скотився вниз по схилу 7-8 м, ударившись головою об пеньок. Після падіння в нього почалась кровотеча з правого вуха. Він почав кричати, тримаючись за праву руку».

Повний перелік завдань буде оприлюднений за 1 день до проведення змагань. Зміст має відповідати навчальному курсу «Безпеки життєдіяльності» та ПМД загальноосвітньої школи. Спорядження, яке буде потрібне для виконання завдання на етапі, видаватиметься суддею.

Оцінювання.

добре командна взаємодія, чітке керування діями з боку ройового – від 1 до 3 балів.

визначення симптомів, визначення правильної послідовності дій – від 1 до 6 балів.

надання правильної ПМД – від 1 до 6 балів.

Штрафи:

використано забагато часу. Кожні 15 с – мінус 1 б.

підказки від сторонніх осіб – дискваліфікація з виду змагань.

Додаткові види (конкурси):

8) **Гра «Відун»** – Інтелектуальні змагання по історії українського війська, сучасних ЗСУ по системі «Брейн-ринг», «Що?», «Де?», «Коли?» та ін.

Правила проведення гри подаються команді-учасниці на початку змагань.

Участь беруть 8 осіб з команди.

9) **Ватра «Слава Героям»** – підготовка творчо-мистецького завдання, представлення від рою.

Участь беруть 8 осіб з команди.

Тематика – козацтво, УСС, УНР, УПА, сучасна українська армія та все, що пов'язане з роєм. Тривалість виконання завдання – 5-7 хв.

Визначаються три кращі команди.

Критерії оцінювання: втілення легенди, художній рівень, костюми. Сума балів – від 1 до 4 по кожному пункту. Старший суддя цього виду визначає 3 кращі команди.

10) **Таборування.** Оцінка облаштування, побуту, чистоти табору рою.

По всіх трьох критеріях (від 1 до 4 бали) визначаються три команди-переможці. У підсумку визначається краща команда по таборуванню.

СПІВПРАЦЯ ОРГАНІЗАТОРІВ ГРИ З ПАТРІОТИЧНИМИ ГРОМАДСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Питання співпраці (допомога громадськості):

1. Представники козацьких і громадських організацій залучаються до роботи місцевих штабів (входять до їхнього складу).

2. Надають матеріали для розробки «Методичних рекомендацій щодо змісту та форм організації гри «Сокіл» («Джура»).

3. Проводять у навчальних закладах інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо впровадження гри.

4. Надають допомогу у створенні в навчальних закладах осередків дитячих і молодіжних козацьких організацій.

5. Надають допомогу у формуванні в навчальному закладі структури гри.

6. Здійснюють шефство над навчальним закладом і надають шефську допомогу.

7. Допомагають місцевим штабам гри та навчальним закладам в організації та проведенні фінальних етапів (шкільного, районного, обласного, всеукраїнського).

8. Спільно з шкільними вихователями та вчителями проводять таборування школярів.

9. Спільно з шкільними вихователями та вчителями проводять туристичні та краєзнавчі походи школярів.

10. Надають допомогу в організації та беруть участь у екскурсійних поїздках школярів.

11. Проводять секційну роботу (козацьке бойове мистецтва, історичні та ін.) в навчальних закладах.

Орієнтовний план заходів щодо впровадження дитячо-юнацької військово-спортивної гри Українського козацтва „Сокіл” („Джура”) в навчальних закладах України

№ з/п	Назва заходу	Термін виконання	Зміст заходу	Виконавці
Організаційна робота				
1.	Розробка методичних рекомендації щодо проведення 1-го (районного, міського) і 2-го (регіонального, відбіркового - в Автономній Республіці Крим, обласний, Київський та Севастопольський міський) етапів гри у поточному навчальному році	Вересень		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»
2.	Організація діяльності Головного штабу гри у поточному навчальному році	Вересня	Основним організаційним і виконавчим органом впровадження гри „Сокіл” („Джура”) в навчальні заклади є Головний штаб гри	МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»
3.	Всеукраїнська нарада-семінар для представників обласних штабів по впровадженню гри	Початок вересня	Надання методичної літератури, інструкцій та завдань	Головний штаб
4.	Обласні наради-семінари по впровадженню гри з представниками районних штабів	Вересень	Надання методичної літератури, інструкцій та завдань	Обласний штаб
5.	Організація діяльності штабів гри в АР Крим, в областях, в містах Києві та Севастополі, в районах та містах обласного підпорядкування у поточному навчальному році	жовтень	Проведення методично-організаційної наради Рай відділу освіти, ознайомлення із Наказом МОН по Джури,	Головний штаб

			Програмою та планом заходів	
6.	Проведення заходів по відборі класів (чета), що беруть участь у грі	Жовтень	Подання заявок від класів на участь	Районний штаб
7.	Проведення Всеукраїнської наради про підсумок проведення гри у попередньому навчальному році	Червень	Збір інформації та аналіз	Головний штаб
8.	Проведення 1-го (районного, міського) і 2-го (регіонального, відбіркового - в Автономній Республіці Крим, обласний, Київський та Севастопольський міський) етапів гри у поточному навчальному році	Щорічно у квітень-травень		Обласні та районні штаби
9.	Проведення Всеукраїнського етапу гри у поточному навчальному році	Щорічно у червні-липні		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»
10.	Проведення курсової підготовки вчителів з методики проведення змагань гри	На протязі навчального року		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»
11.	Проведення організаційних заохочувальних всеукраїнських заходів для вчителів та учнів: конкурс на кращий інноваційний урок з відродження української історії і культури та кращий фізичний урок з елементами козацьких бойових мистецтв, заходи, присвячені Дню Українського козацтва	На протязі навчального року		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»
12.	Проведення профільного навчання методистів і вчителів на обласних, міських і районних семінарах з методики проведення змагань гри	На протязі навчального року		Обласний і районний штаби
13.	Проведення нарад, семінарів, тренінгів по підготовці працівників штабів гри усіх рівнів	На протязі навчального року		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»
14.	Проведення підготовки працівників навчальних закладів	На протязі навчального року		МОН
15.	Випуск методичних матеріалів, правил, положень, регламентів, атрибутики	На протязі навчального року		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»

Інформаційна діяльність

16.	Висвітлення проблем і досягнень процесу впровадження гри у місцевих та всеукраїнських ЗМІ, сайті ВЦПВМ	Постійно		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»
17.	Випуск кінофільмів: Джура-2009 (Джура-2010 та ін.)	Вересень		Головний штаб
18.	Випуск посібника «Організатору та виховнику гри «Джура»	Грудень		МОН, Рада УК, МБУ «ЦНВ»

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом навчального року в державних та недержавних вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації (козаки)

19.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень-травень	Навчання членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
20.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб
21.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	Районний штаб
22.	Операція «Екологічна варта»	Вересень - серпень	Турбота про довкілля	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
23.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства

			та екскурсії	
24.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
25.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України Районна Спартакіада з військово-прикладних видів спорту	Листопад – грудень	- Екскурсії у військові частини; - Стрільба в тирі; - Комплексна силова вправа; - Стройова підготовка; - Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ; - Походи по місцях бойової слави Українського народу	Районний штаб, районний військовий комісаріат
26.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
27.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.	Районний штаб, козацькі товариства
28.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства

			та евакуація потерпілих	
29.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
30.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
31.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
32.	Операція «Дельфін»	Середина травня	Обладнання місць для плавання, навчання плаванню, змагань з плавання та подолання водних перешкод	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
33.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Районний штаб
34.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Обласний штаб
35.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі	Районний штаб
36.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Головний штаб
37.	Літнє таборування	Червень-серпень	Військово-спортивні заняття, конкурси,	Районний штаб, козацькі та

			вікторини, змагання, походи в оборонно- спортивних оздоровчих таборах	інші громадські товариства
Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом навчального року у військових вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації (козаки)				
38.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень - травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
39.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб
40.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	Районний штаб
41.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
42.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення	Районний

			заходів по насадженню дерев, кущів та інше	штаб, козацькі та інші громадські товариства
43.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
44.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України Районна Спартакіада з військово-прикладних видів спорту	Листопад – грудень	- Екскурсії у військові частини; - Стрільба в тирі; - Комплексна силова вправа; - Стройова підготовка; - Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ; - Походи по місцях бойової слави Українського народу	Районний штаб, районний військовий комісаріат
45.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
46.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
47.	Операція «Дельфін»	Середина травня	Обладнання місць для плавання,	Районний штаб,

			навчання плаванню, змагання з плавання та подолання водних перешкод	козацькі та інші громадські товариства
48.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Районний штаб
49.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Обласний штаб
50.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі	Районний штаб
51.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Головний штаб

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом навчального року в державних та недержавних вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації (молоді козаки)

52.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень - травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
53.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний	Районний штаб

			заклад)	
54.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	Районний штаб
55.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
56.	Операція «Екологічна варта»	Вересень - серпень	Турбота про довкілля	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
57.	Огляд - конкурс "Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання – козацьку турботу"	Вересень - серпень	Обладнання і ремонт класів, спортивних залів і майданчиків	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
58.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
59.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
60.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України Районна Спартакіада з військово-прикладних видів спорту	Листопад – грудень	- Екскурсії у військові частини; - Стрільба в тирі; - Комплексна силова вправа; - Стройова підготовка; - Інтелектуальний	Районний штаб, районний військовий комісаріат

			змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ; - Походи по місцях бойової слави Українського народу	
61.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
62.	Зимове таборвання	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.	Районний штаб, козацькі товариства
63.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
64.	«Молодь пам'ятає героїв» Краєзнавчо-історична акція. Підсумковий захід – інтелектуальний змаг «Відун» по історії Українського війська, (із оперттям на свій регіон). Особливу увагу приділити козацтву, Запорізькій Січі.	Березень	Краєзнавчі мандрівки околицями свого населеного пункту із метою відновлення могил вояків та пам'ятних військових знаків, меморіалів різних часів. Зустріч з ветеранами воєн різних часів, збір спогадів та матеріалів.	Районні штаби, туристичні та історично-пошукові клуби
65.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства

			оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих	
66.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
67.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
68.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
69.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Районний штаб
70.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Обласний штаб
71.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: молодих козаків – до козаків	Районний штаб
72.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Головний штаб

73.	Літнє таборування	Червень-серпень	Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом навчального року у військових навчальних закладах I-II рівнів акредитації (молоді козаки)				
74.	Впровадження у військових ліцях і ліцях із посиленою військово-фізичною підготовкою курсу за вибором з історії воєнного мистецтва Українського козацтва			
75.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень - травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
76.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб
77.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	Районний штаб
78.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша	Районний штаб, козацькі та інші

			ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	громадські товариства
79.	Огляд - конкурс "Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання – козацьку турботу"	Вересень - серпень	Обладнання і ремонт класів, спортивних залів і майданчиків	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
80.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
81.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
82.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України Районна Спартакіада з військово-прикладних видів спорту	Листопад – грудень	- Екскурсії у військові частини; - Стрільба в тирі; - Комплексна силова вправа; - Стройова підготовка; - Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ; - Походи по місцях бойової слави Українського народу	Районний штаб, районний військовий комісаріат
83.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства

			Джура щодо Подвигу Героїв Крут	
84.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.	Районний штаб, козацькі товариства
85.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
86.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
87.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
88.	«Молодь пам'ятає героїв» Краєзнавчо-історична акція. Підсумковий захід – інтелектуальний змаг «Відун» по історії Українського війська, (із опертям на свій регіон). Особливу увагу приділити козацтву, Запорізькій Січі.	Березень	Краєзнавчі мандрівки околицями свого населеного пункту із метою відновлення могил вояків та пам'ятних військових знаків, меморіалів різних часів. Зустріч з ветеранами воєн різних часів, збір спогадів та матеріалів.	Районні штаби, туристичні та історично-пошукові клуби
89.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань	Районний штаб, козацькі та інші

			в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків	громадські товариства
90.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
91.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Районний штаб
92.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Обласний штаб
93.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: молодих козаків – до козаків	Районний штаб
94.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Головний штаб
95.	Літнє таборвання	Червень-серпень	Військово-спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно-спортивних оздоровчих таборах	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (9-12 клас – молоді козаки)

96.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень - травень	Навчання козацької старшини та членів козацько-молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово-прикладних видів фізичної культури та спорту	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
97.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб
98.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	Районний штаб
99.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
100.	Операція «Екологічна варта»	Вересень - серпень	Турбота про довкілля	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
101.	Огляд - конкурс "Навчальній базі початкової військової підготовки та фізичного виховання – козацьку турботу"	Вересень - серпень	Обладнання і ремонт класів, спортивних залів і майданчиків	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
102.	Операція "Зелена хвиля"	Листопад	Проведення	Районний

			заходів по насадженню дерев, кущів та інше	штаб, козацькі та інші громадські товариства
103.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
104.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України Районна Спартакіада з військово-прикладних видів спорту	Листопад – грудень	- Екскурсії у військові частини; - Стрільба в тирі; - Комплексна силова вправа; - Стройова підготовка; - Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ; - Походи по місцях бойової слави Українського народу	Районний штаб, районний військовий комісаріат
105.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
106.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту.	Районний штаб, козацькі товариства
107.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства

108.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
109.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси, вікторини, ігри та забави	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
110.	«Молодь пам'ятає героїв» Краєзнавчо-історична акція. Підсумковий захід – інтелектуальний змаг «Відун» по історії Українського війська, (із опертям на свій регіон). Особливу увагу приділити козацтву, Запорізькій Січі.	Березень	Краєзнавчі мандрівки околицями свого населеного пункту із метою відновлення могил вояків та пам'ятних військових знаків, меморіалів різних часів. Зустріч з ветеранами воєн різних часів, збір спогадів та матеріалів.	Районні штаби, туристичні та історично-пошукові клуби
111.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
112.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року серед старших класів	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
113.	Районний фінал гри	Травень	Національно-	Районний

			патріотичне військово- спортивне свято	штаб
114.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно- патріотичне військово- спортивне свято	Обласний штаб
115.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: молодих козаків – до козаків	Районний штаб
116.	Всеукраїнський фінал гри	Червень- липень	Національно- патріотичне військово- спортивне свято	Головний штаб
117.	Літнє таборуння	Червень- серпень	Військово- спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно- спортивних оздоровчих таборах	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (5-8 клас – джури козацькі)				
118.	"День козака" (проводиться щотижнево, по вівторках)	Вересень - травень	Навчання козацької старшини та членів козацько- молодіжних підрозділів, гуртів і секцій військово- прикладних видів фізичної культури та спорту	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
119.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша	Районний штаб

			ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	
120.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	Районний штаб
121.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
122.	Операція "Турбота".	Вересень - серпень	Постійне проведення заходів всебічної допомоги людям похилого віку та немічним. Турбота про довкілля - відновлення (розчистка) джерел, струмків, маленьких річок, озер тощо.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
123.	Операція «Екологічна варта»	Вересень - серпень	Турбота про довкілля	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
124.	Операція "Зелена хвиля".	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
125.	Покрова. День Українського	Середина	Ігри та забави	Районний

	козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	жовтня	«Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи та екскурсії	штаб, козацькі та інші громадські товариства
126.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України.	Листопад – грудень	- Інтелектуальний змаг (вікторини, конкурси) по ЗСУ. - Походи по місцях бойової слави Українського народу.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
127.	День пам'яті героїв КРУТ. Інформаційно-мистецький захід.	Кінець січня	- Конкурс героїчної пісні; - Конкурс малюнка; - Конкурс віршів; - Пропагандивно-роз'яснювальні акції для молоді від учасників гри Джура щодо Подвигу Героїв Крут.	Районний штаб, молодіжні патріотичні організації
128.	Зимове таборування	Січень-лютий	Змагання з зимових видів фізичної культури та спорту	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
129.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
130.	Операція «Захист»	Березень	Підготовка до Дня цивільної оборони, тренування та змагання з цивільної оборони, надання першої долікарської допомоги, транспортування та евакуація потерпілих	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
131.	Весняне таборування	Березень	Походи, конкурси,	Районний

			вікторини, ігри та забави	штаб, козацькі та інші громадські товариства
132.	Спортивні змагання «від козацьких забав до олімпійських вершин» Презентації козацьких бойових мистецтв.	Кінець березня	Зміст змагань розробляти відповідно до розділу 6 Програми впровадження гри «Джура» із наказу № 855 МОН 2003 року	Спортвідділи РДА, Спортивні, козацькі та інші громадські організації, Районні штаби
133.	Операція «Снайпер»	Квітень	Обладнання стрілецьких тирів, місць для стрільби, змагань в стрільбі із пневматичної зброї та спортивних луків	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
134.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року серед середніх класів	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
135.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Районний штаб
136.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Обласний штаб
137.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: джур козацьких – до молодих козаків	Районний штаб
138.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-	Національно-	Головний

		липень	патріотичне військово- спортивне свято	штаб
139.	Літнє таборування	Червень- серпень	Військово- спортивні заняття, конкурси, вікторини, змагання, походи в оборонно- спортивних оздоровчих таборах	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в середніх навчальних закладах (1-4 клас – козачата)				
140.	Урочистий прийом першокласників в козачата.	Вересень		Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
141.	Заходи щодо створення в навчальному закладі організаційної структури гри: рій, чета, сотня, курінь	Вересень	Здійснюється розподіл учасників гри: - рій (найменша ланка); - чета (клас); - сотня (паралель класів: молодші, середні, старші); - курінь (навчальний заклад)	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
142.	Ради в структурних підрозділах гри	Вересень	Вибори козацької старшини в підрозділах: рій, чета, сотня, курінь	Районний штаб
143.	Операція "Зелена хвиля".	Листопад	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
144.	Покрова. День Українського козацтва. Урочисте відкриття гри «Джура» у 2009-2010 навчальному році	Середина жовтня	Ігри та забави «Котигорошко», «Козацьке завзяття», «Козацький гарт», туристично-краєзнавчі походи	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства

			та екскурсії	
145.	Операція "Дорогою героїв" до Дня Збройних Сил України.	Листопад – грудень	Заходи за програмою молодших класів.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
146.	Операція "Зелена хвиля".	Березень	Проведення заходів по насадженню дерев, кущів та інше.	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
147.	Фінал козацької військово-спортивної патріотичної гри "ДЖУРА" в навчальному закладі (загальноосвітній школі, ліцеї, училищі).	Друга половина квітня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято. Визначення кращої команди навчального закладу 2010 року серед середніх класів	Районний штаб, козацькі та інші громадські товариства
148.	Районний фінал гри	Травень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Районний штаб
149.	Обласний фінал гри	Друга половина травня	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Обласний штаб
150.	Курінна Рада навчального закладу	Червень	Підведення підсумків участі у грі, прийняття рішення щодо переходу до наступного, вищого за віком, ступеня гри: джур козацьких – до молодих козаків	Районний штаб
151.	Всеукраїнський фінал гри	Червень-липень	Національно-патріотичне військово-спортивне свято	Головний штаб

Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в позашкільних навчальних закладах				
152.	«Козаки сміються та співають» Фестиваль козацької пісні та гумору	Кінець грудня	Завдання для команд у фестивалі: - Гумористично-сатиричний виступ-мініатюра до 5 хв. - 2 Козацькі пісні (акустичне та сучасне естрадне виконання) - Конкурс малюнку на гумористичну тему	Центри дитячої творчості, Будинки культури, Районні штаби
153.	Краєзнавчо-туристичні походи «Козацькими шляхами»	Перша половина червня	Пішохідні мандрівки на 3-4 дні	Центри туризму, тур клуби, Районні штаби
Обов'язкові заходи, що пропонуються для проведення протягом року в дошкільних навчальних закладах				
154.	Ознайомлюючі заходи з української історії та культури, вивчення українських пісень і віршів	Протягом року		Районний штаб, громадські організації

ПРИМІТКА:

Цей план розроблено на виконання доручення Секретаріату Президента України від 30.07.09 № 03-02/65, яким було доручено Міністерству освіти і науки України спільно з Радою Українського козацтва та місцевими державними адміністраціями до 1 вересня 2009 року розробити конкретні заходи на 2009-2010 роки, спрямовані на якнайширше охоплення дитячої та юнацької молоді грою «Сокіл» («Джура») та її провадження в усі навчальні заклади.

Згідно з Законом України «Про освіту» навчальні заклади поділяються на вищі, середні, позашкільні та дошкільні.

Цей План заходів розроблений представниками Ради Українського козацтва при Президентові України було направлено Міністру освіти і науки України та в Секретаріат Президента України. До реалізації положень цього плану доцільно залучити всі центральні органи державної влади, які мають потребу у добре підготовлених і вишколених молодих кадрах, що можуть успішно виконувати будь-які завдання у найскладніших обставинах, а саме, Міністерства: оборони, внутрішніх справ, з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, охорони навколишнього природного

середовища України, а також Служба безпеки України та Державна прикордонна служба України.

Керівник
Головного штабу гри „Сокіл” („Джура”)
10 вересня 2009 р.

А.М.ГРИВА

Свято Покрова Пречистої Богородиці з давніх давен зміцнювало в душах козаків надію на опіку і заступництво Матері Бога Живого. Змістом цього свята є ідея покровительства.

Від початків козаччини Богородиця була покровителькою та берегинєю козацького війська, а з часом — і усіх українських збройних формувань.

День Покрова святкується в усіх козацьких громадах світу дуже урочисто, з молебнями про живих, з панахидами про тих хто відійшов в інший світ, з урочистими загальними зборами козаків, з загальними трапезами.

Така історична традиція приурочується до дива поразки турків під Азовом у 1641 році. Гарнізон Азова в той час налічував 6 тис. Донських і запорозький козаків, а турецько-татарське військо – 227 тис. чоловік. Штурм Азова розпочався 6 червня 1641 року, але втративши близько 100 тис. чоловік, ворог відступив. У вирішальний час довгої героїчної оборони козацькому гарнізону з'явилося небесне видіння “діві чудесної в багряній ризі”, яке надихнуло козаків на новий подвиг, і до 1 жовтня 1641 року здійснилось дійсно диво: місто звільнилося від облоги.

Але корені особливого відзначення Богородиці безумовно набагато древніші, глибші та духовніші. Божа Матір це Вище Начало, материнська ніжність, яка сама страждає і розуміє страждання інших, вічна жіночість, посередник між слабкою людиною і Всесильним Господом.

Її образ визивав у масах військового козацького народу ті ж відчуття, які живили шанування Пресвятої Діви у середньовічних рицарів, а саме у рицарів Великого князівства Литовського, які ходили у бій співаючи гімн-молитву “Бога Родиця, Діва, Благословенна Марія”.

В це осіннє свято згадуються всі загиблі та померлі козаки, воно служить днем подяки за Божі дари, за ті життєві блага, які козаки отримали за рік що минає.

В сучасній Україні цей день став державним святом – днем Українського козацтва. Це свято встановлено за великі заслуги Українського козацтва у ствердженні української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення.

Свято Покрова Пречистої Богородиці співпала з давнім святом на честь завершення сільськогосподарських робіт, внаслідок чого Богородиця вважалася покровителькою землеробів. У цьому святі відбилася притаманна українцям шана до жінки, матері, жіночого начала взагалі, уособленого в образі матері-землі.

Вітання з Днем Українського козацтва (днем Покрови Пресвятої Богородиці)

Сьогодні День Українського козацтва.

Хочеться від щирого серця привітати усіх козаків з цим світлим днем: Покрови Пресвятої Богородиці, що відзначається щорічно 14 жовтня.

Ідея козацтва щільно переплелася з історією українського народу. Сьогодні козак це перш за все, воїн за духом, який завжди відстоює свободу українського народу. То ж нехай прагнення волі та незалежності і надалі буде неодмінною рисою українських козаків.

Зі святом Вас, Слава Україні!

Вітаю усіх українців, які відчувають себе козаками!

Сьогодні день Покрови Пресвятої Богородиці і водночас день Українського козацтва. Бажаю всім вам всіляких гараздів і Слава Україні!

Дорогі браття та сестри!

Приходить світле та радісне свято – Покрова Пресвятої Богородиці. Від часів Хрещення Київської Русі і до наших днів це свято духовно об'єднувало наш народ, живило його вірою у повсякчасне заступництво Божої Матері за людській рід, за мир і добро на нашій землі.

Історія зберігає багато свідчень того, як вищою волею Пресвята Богородиця боронила наш народ, наше козацьке військо, надавала воїнам сил у боротьбі з ворогом. Саме тому в Україні свято отримало другу назву – Козацька Покрова і відзначається ще й як день українського козацтва. Я щиро вітаю всіх, в кому живе дух наших славних попередників – запорожців, бажаю здоров'я і нових перемог в ім'я нашої великої Батьківщини.

Щастя всім, радощів та благополуччя!

Зі Святом, дорогі мої!

Дорогі друзі!

У світлий день Покрови Пречистої Богородиці, яка українцями завжди вважалася заступницею і покровителькою відзначається національне свято – День Українського козацтва. Ця традиція належно підкреслює велике історичне значення козацтва в боротьбі за утвердження української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення.

Козаччина завжди була однією з найяскравіших сторінок української історії, на славних прикладах якої виховувалося почуття національної самоповаги багатьох поколінь українців. Українське козацтво – звитяжна історія і велика гордість нашого народу, душа України, її надія і оберіг.

Національно-культурне відродження наших днів великою мірою живиться традиціями славної козацької доби. Саме представникам козацьких громадських об'єднань належить велика роль в утвердженні національної свідомості, подоланні комплексу меншовартості.

Тож щиросердно зичимо всім козакам та їх родинам щастя, здоров'я, наснаги у відродженні кращих національних традицій, плідної праці на благо народу, задля світової слави України.

Шановні козаки!

Дозвольте мені сьогодні поздоровити Вас з Днем Українського козацтва! Нехай вже давно минули дні Запорозької Січі, але козацтво існує, як живиться в кожній людині прагнення до вільного та незалежного життя. Врешті решт, козацтво – це стародавній український варіант демократії, це втілення прагнення нашого народу на самовираження та національний суверенітет. У глибині душі кожного українця живе козак: воїн, який нічого не боїться і за рідну землю без роздумів віддасть своє життя.

Отже всіх козаків ще раз вітаю зі святом, і бажаю міцного козацького здоров'я, незламної волі до перемоги та патріотичного духу, який допоможе долати будь-які перешкоди!

Слава Україні!

Шановна громадо!

Традиційно в світлий день Покрови Пресвятої Богородиці ми відзначаємо День Українського козацтва. Сердечно поздоровляю з цим дійсно всенародним святом співвітчизників, нащадків славного козацького роду.

У важкі часи іноземної неволі українці, плакаючи віру в національне визволення, зв'язували свої надії з козацтвом. З отриманням Україною незалежності козацька ідея отримала новий могутній імпульс розвитку, знайшла численних прихильників у всіх регіонах держави.

Вірю, що козацтво і надалі залишатиметься в авангарді конструктивних сил, які беруть на себе відповідальність за долю країни, сприяють зміцненню громадянського миру і згоди.

Бажаю усім козацького здоров'я, невичерпної енергії і пориву. Зі святом Вас!

То ж дай Вам Бог козацького здоров'я,
Дівчата самі гарні хай кохають Вас.
Хай мати - Україна щиро усміхнеться,
Щаслива з вами, в кожному із вас !

Сьогодні день Українського козацтва. Хочеться від щирого серця привітати усіх козаків з цим світлим днем: Покрови Пресвятої Богородиці, що відзначається щорічно 14 жовтня.

Ідея козацтва щільно переплелася з історією українського народу. І сьогодні козак - це не той, хто одягнений у шаровари.

Козак, це перш за все, воїн за духом, але воюватиме він тільки за одну річ - свободу.

То ж нехай прагнення волі та незалежності і надалі буде неодмінною рисою українських козаків.

Зі святом Вас, Слава Україні!

Вітаю усіх українців, які відчувають себе козаками!
Сьогодні день Покрови Пресвятої Богородиці і водночас день Українського козацтва.
Бажаю всім вам всіляких гараздів і Слава Україні!

Дорогі браття та сестри!

Приходить світле та радісне свято – Покрова Пресвятої Богородиці. Від часів Хрещення Київської Русі і до наших днів це свято духовно об'єднувало наш народ, жило його вірою у повсякчасне заступництво Божої Матері за людській рід, за мир і добро на нашій землі.

Історія зберігає багато свідчень того, як вищою волею Пресвята Богородиця боронила наш народ, наше козацьке військо, надавала воїнам сил у боротьбі з ворогом. Саме тому в Україні свято отримало другу назву – Козацька Покрова і відзначається ще й як день українського козацтва.

Я щиро вітаю всіх, в кому живе дух наших славних попередників – запорожців, бажаю здоров'я і нових перемог в ім'я нашої великої Батьківщини.

Щастя всім, радощів та благополуччя!

Зі Святом, дорогі мої!

Дорогі друзі!

У світлий день Покрови Пречистої Богородиці, яка українцями завжди вважалася заступницею і покровителькою відзначається національне свято – День козацтва. Ця традиція належно підкреслює велике історичне значення козацтва в боротьбі за утвердження української державності та суттєвий внесок у сучасний процес державотворення.

Козаччина завжди була однією з найяскравіших сторінок української історії, на славних прикладах якої виховувалося почуття національної самоповаги багатьох поколінь українців. Козацтво – звитяжна історія і велика гордість нашого народу, душа України, її надія і оберіг.

Національно-культурне відродження наших днів великою мірою живиться традиціями славної козацької доби. Саме представникам козацьких громадських об'єднань належить велика роль в утвердженні національної свідомості, подоланні комплексу меншовартості.

Тож щиросердно зичимо всім козакам та їх родинам щастя, здоров'я, наснаги у відродженні кращих національних традицій, плідної праці на благо народу, задля світової слави України.

Шановні козаки!

Дозвольте мені сьогодні поздоровити Вас з Днем Українського козацтва!

Нехай вже давно минули дні Запорізької Січі, але козацтво існує, як живиться в кожній людини прагнення до вільного та незалежного життя.

Врешті решт, козацтво – це стародавній український варіант демократії, це втілення прагнення нашого народу на самовираження та національний суверенітет. У глибині душі кожного українця живе козак: воїн, який нічого не боїться і за рідну землю без роздумів віддасть своє життя.

Отже всіх козаків ще раз вітаю зі святом, і бажаю міцного козацького здоров'я, незламної волі до перемоги та патріотичного духу, який допоможе долати будь-які перешкоди!

Слава Україні!

Шановна громада!

Традиційно в світлий день Покрови Пресвятої Богородиці ми відзначаємо День Українського козацтва. Сердечно поздоровляю з цим дійсно всенародним святом співвітчизників, нащадків славного козацького роду.

У важкі часи іноземної неволі українці, плекаючи віру в національне визволення, зв'язували свої надії з козацтвом.

З отриманням Україною незалежності козацька ідея отримала новий могутній імпульс розвитку, знайшла численних прихильників у всіх регіонах держави.

Вірю, що козацтво і надалі залишатиметься в авангарді конструктивних сил, які беруть на себе відповідальність за долю країни, сприяють зміцненню громадянського миру і згоди.

Бажаю усім козацького здоров'я, невичерпної енергії і пориву.

Зі святом Вас!

ПОСВЯТА В КОЗАЧАТА

Звучить "Запорозький марш".

Писар згукує козаків: «Агов, братове! Всі на Раду!»

Козаки збираються на козацьку раду.

Отаман: «А що, козаки! Дозвольте слово сказати! Чи не час до куреня козачат прийняти!»

Козаки: «Саме час! Саме час! В самий раз!»

Отаман: одержавши згоду ради, виголошує:

«Дітей козацького народу
У наше коло викликаю,
Їх перевірити жадаю!»

Звучить козацький марш і в залу входять школярі.

Отаман: «Здорові будьте, юні друзі!»

Діти: «Здрастуйте, батьку!»

Отаман: «Поведу таку я річ: що ви знаєте про Січ? І про нашу Україну?
Розкажи усім нам, сину».

1 учень: «Знаю, батьку, славна Січ ворогам ішла навстріч, рідну землю захищала і народ наш прославляла!»

Отаман: «Що говорить вам "козак"?»

2 учень: «Це крилате, горде слово?»

Отаман: «Чи завжди буває так, що світлішає від нього?»

Учні разом:

«Козаки – це вільні люди!
Козаки – безстрашні люди!
Козаки – борці за волю!»

Разом: «За народне щастя й долю!»

Писар: «Настав час розпочати випробування».

Козак: «Юні, друзі, дайте відповіді на наші запитання».

Отаман: «Як називався козацький човен?» (Чайка).

Писар: «Що було символом влади козаків?» (Булава).

Козак: «А як називаються козацькі штани?» (Шаровари).

Козак: «Як називалася зброя козаків?» (шабля, мушкети, пістолі).

Козак: «Де була розміщена Запорозька Січ?» (за Дніпровими порогами).

Козак: «Від кого захищали свій край козаки?» (від ворогів, які хотіли владарювати у нашому краї).

Козак: «Хто очолював козацьке запорозьке військо?» (Кошовий отаман).

Отаман: «Молодці, діти! Багато ви знаєте про козаків. А чи ж умієте співати нашої козацької?»

Діти співають козацьку пісню.

Отаман: «Та й гарно ж як!»

Козаки: «Так, батьку! Так! Твоя правда!»

Писар: «А чи ж такі ви сміливі та витривалі?»

Діти: «Так!»

Писар: «А ось зараз ми це перевіримо».

Писар та козаки проводять конкурси.

1 конкурс – влучити м'ячем у корзину (час – 1 хв., за кожне влучення – 1 бал).

2 конкурс – "Поїзд-сороконіжка". Команда присідає, і кожен попередній бере наступного за талію. Утворюється ланцюжок-"сороконіжка". Тепер потрібно пройти до кеглі, обійти її і повернутися назад, не розірвавши ланцюжок. Виграє той, хто затратить менше часу із найменшою кількістю штрафів.

3 конкурс – дві команди, стоячи на старті, намагаються якнайшвидше пройти дистанцію, підбиваючи ракеткою повітряну кульку. Хто швидше – той переміг.

4 конкурс – "Відтворити рик звіра". Командам дається завдання відтворити голос звіра, а команда-суперник відгадує назву тварини.

Писар: «Оце так зміна в нас росте! Розумні, сильні, кмітливі, голосисті!»

Дівчата співають пісню "Грицю, Грицю, до роботи".

Отаман: «Козацькому гурту ви, ми бачимо, раді. Скажіть, чи готові ви жити по правді?»

Діти:

«Готові! Так! І жити чесно будем,
І правил ми козацьких не забудем!»

Діти називають по черзі правила:

«Козак – чесна, смілива людина,
Найдорожча йому – Батьківщина!
Козак – слабкому захисник,
Цінити побратимство звик!
Козак – усім народам друг,
І лицарський у нього дух!
Козак – це той, хто за освіту,
Хто прагне волі та блакиту!
Козак вкраїнську любить мову,
Він завжди здержить своє слово!»

Отаман: «То ж присягніть, що правил цих ви не забудете, що справжніми синами свого народу будете!»

Усі: «Щоб козацькому роду не було переводу,
Присягаєм на вірність Вітчизні й народу!»

Отаман: «Вручи ж бо, писарю, посвідчення орлятам
Вони ж бо від сьогодні козачата»

Писар (до козаків) «Допоможіть посвідчення вручити та знак козацький прикріпити!»

Звучить "Запорозька похідна", козаки вручають кожному з козачат посвідчення, у якому зазначається, що такий-то школяр козацькою радою школи прийнятий у козачата.

Отаман: «Присягайте, що Україну будете любити,
Що ввіллете в неї силу, щоб розвеселити!»

Козачата: «Присягаєм!»

Козачата співають пісню "Ой, на горі та й женці жнуть".

Члени козацької ради: «Козачат усіх щиро вітаємо,
Їм здоров'я і щастя бажаємо!»

Отаман: «Директорові школи права передаю,
Йому для привітання слово надаю!»

Директор школи. Вітальне слово директора школи.

Отаман: «На цьому козацьку раду скінчено
І славу народную ще раз увінчано!»

Під звуки "Маршу січових стрільців" козачата виходять із зали.

СЦЕНАРІЙ КОЗАЦЬКОЇ ЗБІРКИ НА ЧЕСТЬ СВЯТА ПОКРОВИ. ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА. УРОЧИСТЕ ВІДКРИТТЯ ГРИ «СОКІЛ» («ДЖУРА») У НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ.

(всі рої вишикувані на встановлених місцях і готові до початку збірки)

Отаман: «Курінь – ШИКУЙСЬ! Струнко! Ройовим до звіту – ВИСТУПИТИ!»

Ройові: «Рій – ШИКУЙСЬ! Струнко! До звіту отаману – ГЛЯНЬ!»

Ройові підходять до отамана, стають в одну лаву та за чергою звітують: «Пане Отамане рій (назва рою) у кількості 10 козачат (джур козацьких чи молодих козаків) до збірки готовий!»

Отаман: «Дякую! На місце ступи! Спочинь!»

Ройові підходять до своїх роїв та дають наказ роям: «Увага! Рій прямо глянь! Спочинь!»

Отаман: «Курінь, струнко! До звіту директору школи, глянь!»

Отаман підходить до директора школи і доповідає: «Пане Директору, Курінь (назва школи) у кількості 46 козачат (джур козацьких чи молодих козаків) до збірки готовий!»

Директор школи дякує отаману за його звіт і вітається з козаками.

Отаман повертається до Куреня та дає наказ: «Увага! Курінь прямо – ГЛЯНЬ! Спочинь!»

Отаман: «Прапорonosній групі приготуватися до виносу козацького прапору! На прапор – ГЛЯНЬ! Ходом – РУШ!»

Звучить козацький марш.

Прапорonosна група крокує вздовж лави козаків на встановлене місце.

Отаман: «До щогли з Державним прапором запрошуються (називає осіб, які визначені для підняття прапору). Державний прапор України – ПІДНЯТИ!»

Піднімається Державний прапор України!

Звучить Державний гімн. Присутні разом співають Державний гімн.

Отаман: «Спочинь!»

Ведучий: «Урочисту козацьку збірку на честь Дня Українського козацтва з нагоди відкриття дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри "Сокіл" ("Джура") Українського козацтва у поточному навчальному році оголошую розпочатою!». «Для благословення збірки запрошується.....»

Отаман: «Дозвольте представити козацьку старшину Куреня! Я (називає своє ім'я та прізвище) – Курінний отаман! Мої побратими:

Писар (всі кого називає Отаман виходить із лави, стають з двох боків від Отамана та називають своє ім'я та прізвище).

Скарбник.

Осавул.

Обозний.

Бунчужний.

Хорунжий».

Писар: «Запорозька славна Січ
Ворогам ішла навстріч,
Рідну землю захищала
І народ наш прославляла».

Скарбник: «Лиха ж отчий край зазнав
Людолов нас чатував,
Щоб позбавить свого дому».

Осавул: «Ворог землю та свободу
Відібрать хотів в народу!»

Обозний: «Але наш народ боровся,
І Хмельницький в нас знайшовся,
І Сірко, і Дорошенко,
Й Полуботко, й Морозенко».

Бунчужний: «Рабства каламутну ніч
Переборювала Січ.
Козаків боялись зайти
Бо була в них сила Правди!»

Хорунжий: «Козаки - це вільні люди! Козаки - безстрашні люди! Козаки - борці за волю, За народне щастя й долю!»

Всі стають в лаву на свої місця.

Ведучий: «Для привітання учасників збірки запрошується.....».

Виступаючі проголошують свої промови.

Виконання концертних і показових номерів (за окремою програмою).

По завершенню збірки Отаман повертається до Куреня та дає наказ: «Увага! Курінь – СТРУНКО! Прапороносній групі приготуватися до винесення козацького прапору! На прапор – ГЛЯНЬ! Ходом – РУШ!»

Прапороносна група виносить прапор у встановлене місце.

Ведучий: «Урочисту козацьку збірку оголошую завершеною!».

Отаман: ««Увага! Курінь – Струнко! На місці – РОЗХІД!»

Всі розвертаються кругом (через ліве плече) і виголошують: «СЛАВА!»

КОЗАЦЬКІ ТАБОРИ ЯК ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ КУРЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Положення про козацьке таборування. (Розробила Н.П.Галицька)

Козацьке таборування проводиться як підсумок чергового етапу фізкультурно-спортивної роботи в школі з метою плекання у кожних юних козака та козачки міцного здоров'я, загартування тіла й духу, формування уміння перемагати на спортивних змаганнях.

Козацьке таборування проводиться чотири рази на рік: осіннє – до 14 жовтня, зимове – до 1 березня, весняне – до районного туристського зльоту – до 25 травня, літнє – у липні-серпні – до 15 серпня.

Проводиться таборування за такою програмою:

I. Осіннє:

1. Конкурс емблем та девізів, конкурс козацької пісні.
2. Спортивна частина:
  - естафета „Пластуни” (виконується у нитковому коридорі висотою 70 сантиметрів із дзвониками);
  - конкурс „Сильна рука” (змагання з армреслінгу);
  - конкурс „Перетягування канату” (змагаються команди почергово);
  - підтягування у висі та у висі лежачи (перемогу одержує команда з найбільшою сумарною кількістю підтягувань);
  - заключна „Велика естафета” (біг 5:60 метрів, заключний етап біжать отамани команд).
3. Конкурс „Козацький куліш” (враховується правильне обладнання вогнища, запалювання багаття на швидкість, оцінка за козацький обід).
4. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

II. Зимове:

1. На початку грудня – спортивно-інтелектуальний конкурс „А нумо, хлопці-козаки!” Гурти готують назви, девізи, емблеми. Змагання включає завдання історичного характеру – вікторина, козацькі кросворди, знання козацької лексики. Музикальний конкурс перевіряє знання та вміння виконувати козацькі пісні. Спортивні змагання: армреслінг, підтягування у висі, згинання та розгинання рук в упорі на підлозі, присідання з молодшими козачатами на плечах, стрибки зі скакалкою.
2. Грудень – лютий, як випаде достатній сніг – випускний клас будує і захищає снігове містечко, а вся школа – штурмує його. За снаряди слугують сніжки.
3. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

III. Весняне:

1. Конкурс емблем і девізів, конкурс козацької пісні.
2. Спортивна частина:
  - естафета „Пластуни”;
  - конкурс „Сильна рука”;
  - підтягування у висі та у висі лежачи;
  - біг 60 метрів;
  - розкладання та складання спортивного намету;
  - знання рослин свого краю;
  - медицина (перша допомога);

- розпалювання багаття на швидкість;
  - складання рюкзака;
  - „Велика естафета”.
3. „Козацький куліш”
  4. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

IV. Літнє:

1. Таборування проходить як багатоденний велопохід. Група туристів проходить веломаршрутом на Курортне (містечко на березі Чорного моря в Білгород-Дністровському районі Одеської області) і там розбиває наметове містечко. Тут козачата живуть 3-4 доби: навчаються плавати, пірнати, вправляються в основних туристських навичках, вчать варити їжу та ін.

2. Кожен день проводяться конкурси:

- змагання з плавання та пірнання;
- змагання на знання козацької лексики та козацьких пісень і танців;
- змагання на знання козацьких оповідок, гуморесок та ін.;
- спортивні змагання: армреслінг, підтягування у висі, згинання та розгинання рук в упорі та ін.

3. Через 2-3 дні після таборування – конкурс козацьких листків.

У серпні-вересні підводяться підсумки таборування за рік і нагородження кращих козачат за цими підсумками.

Українська пісня - вселенське диво

БОЖЕ ВЕЛИКИЙ, ЄДИННИЙ

Музика М. Лисенка
Слова О. Кониського

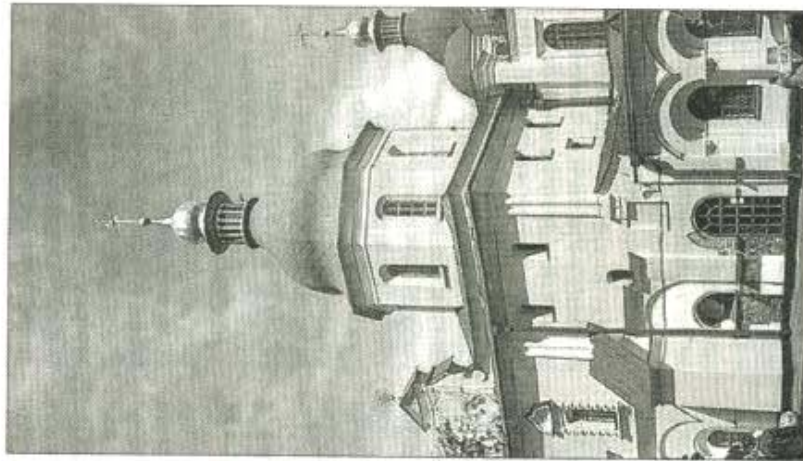
Боже великий, єдиний,
Русь-Україну храни,
Волі і світла промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю,
Ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки, щедроти
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброму світа,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа!

Бо-же ве-ли-кий, є-ди-ний! Русь-украї-ні - ну храни,
бо-лі і сві-ту про-літ-нає ти і-ї в-сі-но. Сві-тло-му-ки і
зна-на нас, ді-тей, про-сві-ти, в чист-ій-лю-бові ро-ко-но
ти нас, Бо-же, зрост-и. Мо-ли-мося, Бо-же, дай нам, на-у-ку і-знан-ня,
всі-во-ї лас-ки-ще-др-оти ти на лю-д наш звер-ни.
Дай йому во-лю, дай йому до-лю, дай добро-му сві-ту, щас-тя
дай, Бо-же, на-ро-ду і мно-га-я, мно-га-я лі-та.

Гей, там, на горі, Січ іде (народна пісня)

Гей, там, на горі, Січ іде,
Гей, малиновий стяг несе,
Гей, малиновий... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Гей, попереду кошовий,
Гей, як той орел степовий,
Гей, як той орел... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Гей, отамане, батьку наш,
Гей, веди, батьку, вперед нас,
Гей, веди, батьку... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Гей, повій, вітре, із степів,
Гей, дай нам силу козаків,
Гей, дай нам силу... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Гей, дай нам силу, відвагу,
Гей, Україні на славу,
Гей, Україні... Наше славне товариство:
Гей, марширує, раз, два, три!

Маршово

Гей, там на то - рі Січ і - де,

гей, ма - ли - но - вий стяг не - се.

Гей, ма - ли - но - вий...

На - ше сла - ве - то - ва - рис - тво,

гей, мар - ши - ру - є, раз, два, три!

ЗА УКРАЇНУ (О УКРАЇНО, О ЛЮБА НЕНЬКО)

Музика Я. Ярославенка
Слова М. Вороного

О Україно!
О люба ненько,
Тобі вірненько
Присягнем.
Серця кров
І любов -
Все тобі
Відамо у боротьбі
За Україну,
За її волю,
За честь, за славу,
За народ!

Ганебні пута
Ми вже пірвали
І зруйнували
Царський трон.
З-під ярем
Із тюрем,
Де був гніт,
Ми йдем на вільний світ!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

За Україну!
З вогнем завзяття
Рушаймо, браття,
Всі вперед!
Слушний час
Кличе нас -
Ну ж бо, враз
Словняйте святий наказ!
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Вперед же, браття!
Наш прапор має,
І сонце сяє
Нам в очах!
Дружний тиск,
Зброї блиск,
В серці гнів
І з ним свобідний спів:
За Україну,
За її долю,
За честь і волю,
За народ!

Урочисто, вільно

О У-краї-ї - но! О лю-ба нень-ко, то-бі вір-
нень-ко при-сяг-нем, бер-ця кров
і лю-бов - все то-бі від-дамо до-роть-
бі. За ду-краї-ї - ну, за і-ї - во-лю,
за честь, за сла-ву, за на-род! II-род!

Список рекомендованої літератури

Правові та концептуальні засади патріотичного виховання

Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Дошкільне виховання. – 2003. – № 2. – С. 3-8.

Концепція допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді // Державний вісник України. – 2002. – №21.– С. 15-19.

Постанова Верховної Ради України від 22 травня 2003 року № 865-IV: про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сфері національно свідомого патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку // Голос України. – 2003. – 6 червня. – С. 7.

Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 1999 року № 1697: Національна програма патріотичного виховання громадян, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства // Директор школи. – 2003.– №29-32. – С. 16-18.

Розпорядження Президента України від 29 червня 2001 року №173: про заходи щодо дальшого вдосконалення системи патріотичного виховання молоді // Уряд. кур'єр. – 2001. – 5 липня – С. 10.

Указ Президента України від 21 лютого 2002 року № 157: про додаткові заходи щодо посилення турботи про захисників Вітчизни, їх правового і соціального захисту, поліпшення військово-патріотичного виховання молоді // Уряд. кур'єр. – 2002. – 6 березня . – С. 15.

Указ Президента України від 25 жовтня 2002 року № 948: про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді // Державний вісник України. – 2002. – №21.– С. 15.

Ясев Г. Державна програма патріотичного виховання населення: Пропозиції Державного комітету України у справах ветеранів та проект Програми // Світ дитячих бібліотек. – 2003. – №2.– С. 4-7.

Організаційні основи та зміст патріотичного виховання

Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді: Навч.-метод. посіб. – К.: Книга пам'яті України. – 464 с.

Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді // Світ виховання. – 2007. – №1 (20). – С. 23-34.

Вдовенко Н. Національна культура як необхідна складова багатогалузевої системи патріотичного виховання студентів // Коледжанин. – 2004. – №4. – С. 18-21.

Виховання громадянина: Сутність громадянського виховання / П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 8. – С. 3-19.

Вишняк М. Патріотичне виховання учнів за допомогою української мови та літератури // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 25-28.

Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 9-14.

Гнатюк В. Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства // Світ виховання. – 2004. – №1. – С. 33-36.

Дубина М. Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді // Освіта України. – 2006. – №8. – С. 5.

Івашковська В. Стратегія, методика та концептуальні засади військово-патріотичного виховання школярів // Рідна школа. – 2002. – № 11. – С. 26-30.

Калінічев А. Знаймо і пам'ятаймо свою історію! Про патріотичне виховання в сучасній школі // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – №2. – С. 35-36.

Качур М. Патріотичне виховання молодших школярів у художньо-краєзнавчій діяльності // Педагогіка і психологія. – 2002. – №4. – С. 47-55.

Коваль В. Уроки словесності в системі національно-патріотичного виховання: (На прикл. кіноповістей О. Довженка «Зачарована Десна», «Україна в огні») // Рідна школа. – 1999. – № 6. – С. 53-55.

Коркішко О. Становлення патріотичного виховання в 19–20 ст.: (Історичний аспект) // Рідна школа. – 2004. – № 2.– С. 60-62.

Марушій О. Шляхи активізації військово-патріотичного виховання в школі // Рідна школа. – 2001.– № 5.– С. 22-24.

Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 9-14.

Петренко О., Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді // Позакласний час. – 2005. – №3-4. – С. 28-29.

Петронговський Р. Про формування патріотизму в старшокласників // Шлях освіти. – 2002. – № 2. – С. 40-41.

Пономаренко Л. Виховання громадянськості у молодших школярів // Початкова школа. – 2001. – № 3. – С. 17-20.

Поплужний В. Патріотичні почуття і їх формування у школярів // Вісник Академії педагогічних наук України. – 1993. – № 1. – С. 143-150.

Рогальська Н. «Виростеш ти, сину ...» // Дошкільне виховання. – 2003. – № 8. – С. 12-13.

Рогожа М., Горлач Т. Виховуємо патріотів // Директор школи. – 2004. – №17. – С. 3-7.

Руденко Ю. Ідеологія патріотизму і державотворення як основа духовності учнів // Рідна школа. – 1999. – № 10. – С. 8-10.

Сироватський С. Роль і значення православ'я у патріотичному і громадянському вихованні молоді в Україні: Духовні цінності // Православний вісник. – 2004. – № 1. – С. 55-64.

Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20-25.

Чорна К. Громадянське виховання – нагальна потреба України // Освіта України. – 2000. – 20 грудня. – С. 5.

Якубенко В. Від народознавства – до свідомого патріотизму // Дошкільне виховання. – 2002. – № 8. – С. 12-13.

Сценарії виховних справ

Аксьоненко О. Державні символи України: Усний журнал // Історія України. – 2004. – № 4. – С. 15-17.

- Боровська О. Живи моя держава, Україно // Позакласний час. – 2008. – №1. – С. 19-20.
- Гордєєва Л. «Україно, ти моя молитва ...»: Сцен. літ.-муз. композ. // Укр. л-ра в загальноосвіт. шк. – 2003. – № 5. – С. 19-22.
- Грушко Н. Нема ціни святині дорогій... // Позакласний час. – 2007. – №6. – С. 9-12.
- Дерев'яно Т. «Лицарське товариство»: Посвячення у козачата // Шкільний світ. – 2002. – № 15. – С. 12.
- Замуля Л. Наша берегиня // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 85-86.
- Калениченко О. «Україно! Ти для мене диво»: Сцен. першого уроку, присвяч. 10-річчю незалежності України // Позакласний час. – 2001. – № 21. – С. 2-4.
- Коршак Н. Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину: Сцен. бесіди // Завуч. – 2002. – № 10. – С. 4-10.
- Красоткіна Н. Ми вільні діти вільної України: Свята в початковій школі // Початкова освіта. – 2001. – № 30-32. – С. 9-13.
- Красоткіна Н. Україно моя, Україно! Я для тебе на світі живу // Розкажіть онуку. – 2001. – № 27-28. – С. 2-3.
- Крижанівська Г. Нічого в світі кращого нема – як захищати рідну Батьківщину: Сценарій до Дня захисника Вітчизни // Шкільний світ. – 2002. – № 29- 32. – С. 11-12.
- Крижанівська Г. Посвята у громадяни України // День. – 2001. – 14 червня. – С. 5.
- Кучерява З. Можна все на світі вибирати сину, вибрати не можна тільки Батьківщину: Сценарій вечора присвячений Дню Збройних сил України // Шкільна бібліотека. – 2002. – № 9. – С. 58-62.
- Лемешенко Н. Славетні імена країни // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 102-105.
- Мілінчук В. Вона на світі одна-єдина ненька-Україна: Виховна година: 5 кл. // Позакласний час. – 2003. – № 23. – С. 1-2.
- Неділько В.А. Українська державна символіка: Усний журнал // Позакласний час. – 2002. – № 5. – С. 33.
- Нудна В. Моя вишнева Україна // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 93-95.
- Петренко Л. Знаєш ти, що таке Батьківщина?: Сцен. гри-змагання // Шкільний світ. – 2004. – № 16. – С. 11-12.
- Пояркова Г. Національна символіка: Розробка гри-вікторини // Позакласний час. – 2001. – №1. – С. 20.
- Прокопченко Л. Україно, соборна державо, Сонценосна колиска моя // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 99-101.
- «Рідну землю, де живемо, Україною зовемо»: На допомогу класному керівникові // Освіта. – 14–21 серпня. – С. 4-5.
- Смаль Н. Святе, як хліб, моє рідне село // Позакласний час. – 2008. – №1. – С. 34-35.
- Фещенко Т. Українська державність: історія, сучасність: Розробка першого уроку // Позакласний час. – 2001. – № 22. – С. 34-36.
- Холодцько П.С. Національна символіка України: Усний журнал // Все для вчителя. – 2003. – № 24. – С. 4-6.

Шошина Л. Подорож по храмах України // Позакласний час. – 2006. – №1-2. – С. 97-98.

Щербак Л. Ми – українці // Позакласний час. – 2007. – №6. – С. 13-17.

Посібники

Національна символіка: Бесіда-пам'ятка для учнів 5–9 кл. / Державна б-ка України для дітей; Склад. В. Красножон. – К., 1992. – 9 с.

Наш родовід: Бесіди про книги для учнів 7–9 кл. / Держ. б-ка України для дітей; Склад. Н. Гажаман. – К., 1992. – 12 с.

Пам'ятаємо минуле заради майбутнього: До 60-річчя визволення України від фашистських загарбників: Інформ. бібліогр. список л-ри для учнів 5–9 кл. / Національна б-ка України для дітей; Склад. Г. Прокопенко. – К., 2004. – 16 с.

Правові та концептуальні засади козацько-лицарського виховання

Про відродження історико-культурних та господарських традицій Українського козацтва. Указ Президента України від 4 січня 1995 року № 14/1995.

Про день Українського козацтва. Указ Президента України від 7 серпня 1999 року № 966/1999.

Про Раду Українського козацтва. Указ Президента України від 4 червня 2005 року № 916/2005.

Про заходи з підтримки розвитку Українського козацтва. Указ Президента України від 4 травня 2007 року № 378/2007.

Концепція Державної цільової національно-культурної програми розвитку Українського козацтва на 2009-2011 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року № 1237-р.

Концепція національно-патріотичного виховання молоді. Наказ 4-х Міністерств: у справах сім'ї, молоді та спорту, оборони, культури і туризму, освіти і науки від 27 жовтня 2009 року № 3754/981/538/49.

Положення про дитячо-юнацьку військово-спортивну патріотичну гру «Сокіл» («Джура») Українського козацтва. Наказ Міністра освіти і науки України від 25.12.2003 року № 855 та наказ від 05.11.2009 року № 1011 «Про внесення змін до наказу МОН від 25.12.2003 року № 855».

Наказ Міністра освіти і науки України «Про проведення у 2009 році Всеукраїнського етапу дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура») Українського козацтва» від 23 березня 2009 року № 267.

Наказ Українського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді «Про проведення у 2009 році Всеукраїнського етапу дитячо-юнацької військово-спортивної патріотичної гри Українського козацтва „Сокіл” („Джура”)» від 14 квітня 2009 року № 39-А.

З історії козацької педагогіки:

Кононенко П. Українське козацтво: шляхи розвитку, традиції виховання молоді. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2003.

Олійників О. Козацька читанка. Радянська школа. № 4, 1989.

Охримович А. Січовий рух в Галичині. Відродження козацько-лицарських традицій виховання молоді. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Орієнтовний зміст виховання школярів. Рекомендації щодо організації системи виховної роботи загальноосвітньої школи. За ред. І.С.Мар'єнко. Київ. Радянська школа. 1982.

Руденко Ю. Історія козацької педагогіки. Програма для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Сушинський Б. Лицарі Приморського степу. Одеса. 2000.

Ткачук В. Феномен козацької республіки. Рідна школа, № 6, 1995.

Цьось А. Бойовитість духу, порив до життя. Система фізичного і психофізичного виховання запорізьких козаків. Рідна школа, № 1, 1995.

Козацька педагогіка в системі сучасної освіти:

Александрова В. Наша цілісна система виховання. Досвід виховання учнів на ідеях козацької педагогіки СШ № 93 м. Києва. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.

Алексюк А. Реабілітоване слово „лицар”. Освіта, № 34, 30 серпня 1995.

Біленька Г. Методичні матеріали до програми „Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України”. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.

Бурлака Я. Лицарська духовність. Освіта, № 50/51, 6 грудня 1995.

Галактіонова О. З Україною – в серці. Досвід виховання на козацько-лицарських традиціях у СШ № 21 м.Кіровограда. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Губко О. Осередок одностудії. Козацькі клуби м.Києва. Освіта, № 21, 21-28.08.2002.

Губко О. Пропагувати козацькі ідеали. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Денисенко О. І б'ють джерела у козацькій державі. Дитячо-юнацька асоціація в м.Ізмаїлі, Одеської області. Освіта, № 16, 2-9 квітня 2003.

Залізко В. Молоді – лицарську духовність. Виховання молоді на традиціях Українського козацтва. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Каюков В. Животворящий дух козацького виховання. Освіта, № 23/24, 18-25.04.2001.

Кононенко П. Звернення до державних політичних діячів, працівників науки, культури, освіти, всієї громадськості України. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

Кононенко П. Козацька педагогіка в системі сучасної освіти. Директор школи, № 34, вересень, 2000.

Марченко Р. Дітям – історичну пам'ять, лицарську духовність. Козацько-лицарські традиції виховання у СТТТ № 9 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.

Невгодовський А. Сучасна українська козацька педагогіка та українознавство. Директор школи, № 35, вересень, 2000.

Основи національного виховання. Концептуальні положення. Інститут системних досліджень освіти. За заг. ред. В.Г.Кузя, Ю.Д.Руденка, З.О.Сергійчук. К., Ін форм. – видав. Центр „Київ”, 1993.

Підлубний П. Від „козацької родини” – до козацької України. Козацькі організації. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.

Подберезький М. Утвердження козацьких ідей на Слобожанщині. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.

Попович А. Національні види бойових мистецтв. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.

- Потапов С. Наукові основи лицарського гарту. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2001.
- Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 7/8, 3-10 лютого 1999.
- Руденко Ю. Програма Всеукраїнської дитячо-юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № № 19/20, 31 березня – 7 квітня 1999.
- Руденко Ю. Виховання в учнів лицарської духовності. Рідна школа, № 7, 1996.
- Руденко Ю. Прагнуть навчатися в козацьких колегіумах. Заклик до створення козацького колегіуму. Освіта, № 41, 21-28 серпня 2002.
- Руденко Ю. Сучасне козацько-лицарське виховання дітей і юнацтва України. Програми для педагогічних вузів, факультетів. Освіта, № 65/66, 24 вересня – 1 жовтня 1997.
- Руденко Ю. Українська козацька педагогіка. Відродження, пошуки, перспективи. Рідна школа, №4, 1994.
- Скрипиць М. Ростимо патріотів України. Козацька Республіка СШ № 235 м.Києва. Освіта, № 40, 18-25 серпня 1999.
- Статут дитячої, юнацької і молодіжної організації „Молода Січ”. Освіта, № 41/42, 25 серпня – 1 вересня 1999.
- Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання – берегиня духу села. Наша школа, № 5-6, 2000.
- Тимофєєв В. Річ про Адамівську Січ. Білгород-Дністровський. Т.1. 2001, т.2. 2002, т.3. 2003.
- Тимофєєв В. Організація учнівського самоврядування в школі козацько-лицарського виховання. Наша школа, № 2, 2002.
- Тимофєєв В. Адамівський курінь „Молодої Січі”. Школа козацько-лицарського виховання. Освіта, № 52, 6-13 листопада 2002.
- Тимофєєв В. Адамівська громада. Білгород-Дністровський. У 2-х тт. 2003.
- Тимофєєв В. Адамівська Січ – школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2004.
- Тимофєєв В. Козацька педагогіка – сучасна освіта. Білгород-Дністровський. 2005.
- Тимофєєв В. Річ про Буджацьку Січ. Білгород-Дністровський. 2006.
- Тимофєєв В. Козацьке тілодуховиховання. Білгород-Дністровський. 2006.
- Тимофєєв В. Сучасне козацтво Південноукраїнського Задністров'я. Білгород-Дністровський. Т.1. 2006, т.2. 2006, т.3. 2007.
- Тимофєєв В. Козацько-лицарське виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
- Тимофєєв В. Школа козацько-лицарського виховання. Білгород-Дністровський. 2007.
- Тимофєєв В. Виховання козака-лицаря. Білгород-Дністровський. 2007.
- Тимофєєва С. Сучасне українське козацтво на півдні України. Білгород-Дністровський. 2005.
- Тимофєєва С. Сучасне козацтво Білгород-Дністровщини. Білгород-Дністровський. 2006.
- Усатенко Т. Лицар – козак – монах – джентльмен. Освіта, № 44, 15-22 серпня 2001.

